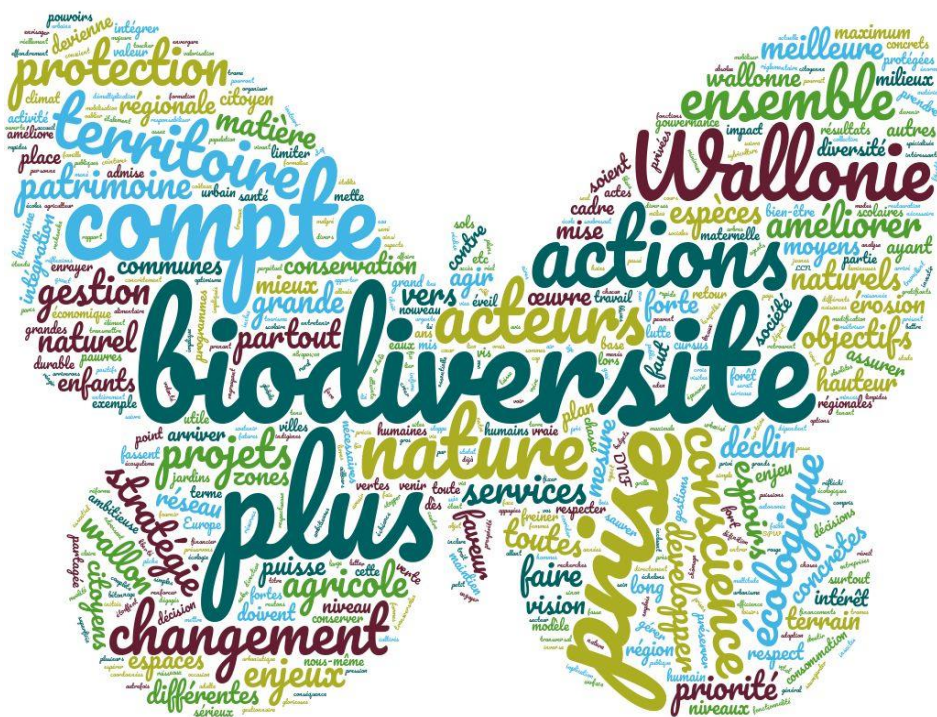

Wallonie

Project voorgesteld
door minister Céline
Tellier

'360° biodiversiteitsstrategie'- project

Versie van 13 juni 2023

Inhoudsopgave

I.	Lijst van gebruikte afkortingen	3
II.	Inleiding	7
	Waarom een biodiversiteitsstrategie?	7
	Toestand van de biodiversiteit	9
	De antwoorden op nationale en internationale schaal	12
	Een strategie als resultaat van een co-constructieproces	15
III.	Visie voor de periode tegen 2050	17
IV.	Strategische aanpak voor 2030	18
	a. Leidende principes	18
	b. Aansluiting met andere Waalse plannen en strategieën	19
	c. Inhoud van de strategie	19
V.	De Strategie	24
	Pijler 1 - De biodiversiteit in stand houden en de populaties herstellen van de soorten en de aangetaste habitats van communautair belang	24
	Strategische doelstelling 1.1. - De instandhouding van de bedreigde soorten en habitats veiligstellen	24
	Strategische doelstelling 1.2. De functionaliteit van het ecologisch netwerk en de versterking van de ecosysteemdiensten garanderen	30
	Pijler 2 - De biodiversiteit in de ontwikkelingslogica's en de economische activiteiten integreren en een duurzaam gebruik van de biodiversiteit bevorderen	34
	Strategische doelstelling 2.1: De instandhouding van de biodiversiteit integreren bij de ontwikkeling van plannen en projecten	34
	Strategische doelstelling 1.2 - De ecologische voetafdruk verkleinen ten gunste van de biodiversiteit in Wallonië en in de rest van de wereld	37
	Strategische doelstelling 2.3. - Biodiversiteit integreren in de verstedelijkte gebieden alsook in de bebouwing	40
	Strategische doelstelling 2.-4. - Een landbouwworm ontwikkelen die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert	43
	Strategische doelstelling 2.5. - Een vorm van bosbeheer ontwikkelen dat gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert	50
	Strategische doelstelling 2.6. - De ondernemingen meer rekening doen houden met de biodiversiteit	58
	Pijler 3 - De biodiversiteit valoriseren en alle maatschappelijke actoren mobiliseren met het oog op de bevordering ervan	60
	Strategische doelstelling 3.1. - Biodiversiteit valoriseren als ondersteuning voor de ontwikkeling van duurzaam toerisme	60
	Strategische doelstelling 3.2. - De maatschappij sensibiliseren, opleiden en mobiliseren ter bescherming van de biodiversiteit	63

Thema 4 - Uitrol van de acties op lokaal niveau en internationale uitstraling	66
Strategische doelstelling 4.1. - De ontwikkeling van de biodiversiteit op het niveau van lokale entiteiten ondersteunen	66
Strategische doelstelling 4.2. - Bijdragen aan de ontwikkeling van de biodiversiteit op internationaal niveau	68
Thema 5 - Kennis van de biodiversiteit en omkadering van de activiteiten op het terrein	70
Strategische doelstelling 5.1. - De wetgeving aanpassen aan de huidige uitdagingen met betrekking tot de instandhouding van de biodiversiteit en de wetgeving versterken	70
Strategische doelstelling 5.2. - Het onderzoek en de kennis op het gebied van natuur en biodiversiteit versterken	73
VI. Indicatoren	75
VII. Beleidsprocessen en vervolgmaatregelen	77
VIII. Dankwoord	79
Bijlage 1 - Belangrijkste doelstellingen bepaald in de Europese biodiversiteitsstrategie voor 2030.	80
Bijlage 2 - Waalse strategieën en plannen die een impact kunnen hebben op de biodiversiteit	86

I. Lijst van gebruikte afkortingen

AERW	Arrêté de l'exécutif régional wallon / Besluit van de Waalse Regionale Executieve
Apaq-W	Agence Wallonne pour la Promotion d'une Agriculture de Qualité / Waals Agentschap voor de promotie van kwaliteitslandbouw
APW	Association des Provinces wallonnes / Waalse Provinciebesturen
ARES	Académie de recherche et d'enseignement supérieur / Academie voor Onderzoek en Hoger Onderwijs
AVIQ	Agence pour une vie de qualité / Agentschap voor levenskwaliteit
BBPF	Belgian Biodiversity Platform
BO	Budget ordinaire / Gewone begroting
CBD	Convention sur la Biodiversité / Biodiversiteitsverdrag
CCPIE / CCIM	Comité de coordination de la politique internationale de l'environnement / Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid
CESE	Conseil Economique, Social et Environnemental de Wallonie / Economische, Sociale en Milieuraad van Wallonië
CFGD	Collège des fonctionnaires généraux dirigeants / Collega van Ambtenaren-Generaal
CGT	Commissariat général au Tourisme / Commissariaat-generaal voor Toerisme
CMS	Convention sur les espèces migratrices sauvages / Verdrag inzake trekkende wilde diersoorten
CNCD	Centre national de coopération au développement / Nationaal centrum voor ontwikkelingssamenwerking
CoDT	Code du Développement Territorial / Wetboek van Ruimtelijke Ontwikkeling
CPDT	Conférence Permanente du Développement Territorial / Permanente Conferentie voor Ruimtelijke Ontwikkeling
CR	Onderzoekscentrum
CRA-W	Centre wallon de Recherches agronomiques / Waals Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek
CSC	Confédération des syndicats chrétiens / Algemeen Christelijk Vakverbond
CSIS / OHWB	Cavité souterraine d'Intérêt scientifique / Ondergrondse holte van wetenschappelijk belang
CWA	Code wallon de l'Agriculture / Waals Landbouwwetboek
CWEHF	Conseil wallon pour l'égalité entre les hommes et les femmes / Waalse Raad voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen
DAFOR	Direction de l'Aménagement foncier rural / Directie Plattelandsontwikkeling
DCENN	Direction des Cours d'eau non navigables / Directie onbevaarbare waterlopen
DCP	Direction de la Chasse et de la Pêche / Directie Jacht en Visserij
DDRCB	Département du Développement, de la Ruralité, des Cours d'eau et du Bien-être animal / Departement Ontwikkeling, Platteland, Waterwegen en Dierenwelzijn
DEE	Département de l'Environnement et de l'Eau / Departement Omgeving en Water
DEMNA	Département de l'étude du milieu naturel et agricole / Departement voor de studie van de natuur- en landbouwomgeving
DNE	Direction de la Nature et de l'Eau / Directie Natuur en Water

DNEV	Direction de la Nature et des Espaces verts / Directie Natuur en Groene ruimten
DNF	Département de la Nature et des Forêts / Departement Natuur en Bos
DPEAI	Département des politiques européennes et des accords internationaux / Departement Europees beleid en internationale overeenkomsten
DPR	Déclaration de politique régionale / Gewestelijke beleidsverklaring
DRF	Direction des Ressources forestières / Directie Bosrijksdommen
DSD	Département du Sol et des Déchets / Departement Bodem en Afvalstoffen
DTIC	Département des Technologies de l'information et de la Communication / Departement Informatie- en Communicatietechnologie
EFDD	Education et Formation au développement durable / Vorming en Opleiding duurzame ontwikkeling
ERC	Eviter-Réduire-Compenser / Voorkomen-Beperken-Compenseren.
VTE	Voltijd equivalent
EUROSTAT	Europees bureau voor statistiek
FDSS	Fédération des services sociaux / Federatie maatschappelijke diensten
FGTB	Fédération générale du travail de Belgique / Waalse tegenhanger ABVV
FOREM	Office wallon de la formation professionnelle / Waalse dienst voor arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding
FPNW	Fédération des parcs naturels de Wallonie / Federatie van Natuurparken Wallonië
FRW	Fondation rurale de Wallonie / Stichting plattelandsgemeenten in Wallonië
FWA	Fédération Wallonne de L'Agriculture / Waalse landbouwfederatie
FWB	Fédération Wallonie-Bruxelles / De Federatie Wallonië-Brussel (Franse Gemeenschap)
GAL	Groupe d'action locale / Lokale actiegroep
ICEDD	Institut de conseil et d'études en développement durable / Advies- en studie-instituut voor duurzame ontwikkeling
IEW	Inter-Environnement Wallonie / Waalse milieufederatie
IFAPME	Institut wallon de formation en alternance et des indépendants et des petites et moyennes entreprises / Waals Instituut voor alternerende opleiding en van de zelfstandigen en kmo's
IPBES	Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services
IWEPS	Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique / Waals Instituut voor Evaluatie, Prospectie en Statistiek
LCN	Loi sur la Conservation de la Nature / Wet op het natuurbehoud
LR	Liste Rouge des espèces menacées / Rode Lijst van bedreigde soorten
NTF	Nature, Terres et Forêts - association des propriétaires ruraux de Wallonie / Vereniging van de landeigenaars in Wallonië
OD	Operationele doelstelling
SDG	Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling
VN	Verenigde Naties
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
PACE	Plan Air Climat Energie / Waals Lucht Klimaat Energieplan
PAE	Parcs d'activité économique / Economische activiteitenparken

PCDN/GNOP	Plan Communal de Développement de la Nature / Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan
BBP	Bruto binnenlands product
NP	Natuurpark
PNx	Nationaal park
PST	Programme Stratégique Transversal / Transversaal Beleidsprogramma
PWRD	Programme Wallon de Développement Rural / Waals programma voor plattelandsontwikkeling
PWRP	Programme Wallon de Réduction des Pesticides / Waalse Reductieprogramma voor pesticiden
BR	Bosreservaat
NR	Natuurreservaat
ENR	Erkend natuurreservaat
DNR	Domaniaal natuurreservaat
RWLP	Réseau wallon de lutte contre la pauvreté / Waals netwerk armoedebestrijding
HAS	Heraan te leggen site
TOG	Tijdelijke overstromingsgebieden
SPW	Service public de Wallonie / Waalse Overheidsdienst
SPW ARNE	Service Public de Wallonie, Agriculture, Ressources naturelles et Environnement / Waalse overheidsdienst Landbouw, Natuurlijke Hulpbronnen en Milieu
SPW EER	Service public de Wallonie / Waalse overheidsdienst Economie, Tewerkstelling en Onderzoek
SPW IAS	Service public de Wallonie / Waalse Overheidsdienst Binnenlandse aangelegenheden en Sociale actie
SPW MI	Service public de Wallonie / Waalse Overheidsdienst voor Mobiliteit en Infrastructuur
SPW TLPE	Service public de Wallonie / Waalse Overheidsdienst Ruimtelijke Ordening, Huisvesting, Erfgoed en Energie
SRM	Stratégie Régionale de Mobilité / Gewestelijke mobiliteitsstrategie
SWDD	Programme Wallon de Développement Rural / Waals beleidsprogramma voor plattelandsontwikkeling
UCL	Université Catholique de Louvain
UCM	Union des classes moyennes / Waalse tegenhanger Nationaal Christelijk Middenstandsverbond NCMV
EU	Europese Unie
IUCN	Internationale koepelorganisatie voor natuurbehoud
Ulg	Université de Liège
Umons	Université de Mons
Unamur	Université de Namur
UVCW	Union des villes et communes de Wallonie / Vereniging van Waalse steden en gemeenten
UWE	Union wallonne des entreprises / Waalse werkgeversvereniging
UWA	Union wallonne des architectes / Waalse architectenvereniging
EAZ	Economische activiteitenzone
VGHBB	Vochtig Gebied van hoog Biologisch Belang

II. Inleiding

Waarom een biodiversiteitsstrategie?

In zijn gewestelijke beleidsverklaring 2019-2024 verbindt de Waalse regering zich ertoe om voor Wallonië een '360° biodiversiteitsstrategie' uit te werken, meer bepaald op basis van de resultaten van de biodiversiteitsworkshops¹. Deze strategie bepaalt ambitieuze doelstellingen voor deze legislatuurperiode en meer algemeen voor het decennium 2020-2030. Ze betreft alle Waalse regionale en lokale actoren bij de uitvoering ervan, en dit binnen de verschillende domeinen van menselijke activiteiten. Bovendien past dit Waalse beleid binnen het kader van de nationale biodiversiteitsstrategie voor 2020 die moet worden herzien en versterkt door doelstellingen vast te leggen voor 2030.

De natuur biedt verschillende diensten die fundamenteel en onontbeerlijk zijn voor de bewoonbaarheid en de leefbaarheid van onze planeet. Zowel de biodiversiteit als de bijdragen van de natuur aan de mens zijn essentieel voor het menselijk bestaan en voor een goede levenskwaliteit. Nooit leverde de natuur meer voedingsmiddelen, energie en grondstoffen aan de maatschappij, maar dit gaat in steeds grotere mate ten koste van de capaciteit van de natuur om deze bijdrage ook in de toekomst nog te kunnen leveren. Het merendeel van de bijdragen die de natuur levert aan de mens zijn niet zomaar vervangbaar. Een aantal ervan zijn zelfs onvervangbaar². De biodiversiteit speelt ook op economisch vlak een cruciale rol. Meer dan de helft van het wereldwijde BBP hangt af van de natuur en van de diensten die ze levert. Drie economische hoofdsectoren, meer bepaald de bouw, de landbouw en de voedselproductie, zijn er in hoge mate afhankelijk van³. Via zijn 'green deal' dringt de Europese Unie erop aan dat het economisch herstel dat werd ingezet na de recente gezondheids crisis ten goede komt aan de mens en gebeurt met respect voor het natuurlijk erfgoed.

Bovendien biedt de natuur oplossingen om de gevolgen van zowel overstromingen als droogte te beperken dankzij natuurlijke wateropname en -opslag. Gezonde ecosystemen bieden beter weerstand tegen klimaatverandering en de gevolgen hiervan. De bescherming, het duurzaam beheer en het herstel van de natuurlijke ecosystemen is dan ook noodzakelijk om een doeltreffend en adaptief antwoord te bieden op de extreme klimaatgebeurtenissen die zich steeds vaker zullen voordoen.

De recente gezondheids crisis gelinkt aan het Covid-19-virus heeft duidelijk aangetoond dat de toestand van de biodiversiteit en de toestand van de menselijke gezondheid nauw met elkaar verweven zijn. Enerzijds hebben een groot aantal wetenschappelijke studies uitgewezen dat ontbossing en de illegale handel in wilde diersoorten de mens steeds meer in contact brengen met ziekteverwekkers. Anderzijds zijn veel mensen tijdens de lockdown de natuur ingetrokken om te profiteren van de gunstige effecten ervan, en hier te sporten, een frisse neus te halen en te genieten van mooie landschappen⁴.

De biodiversiteit maakt momenteel een nooit eerder geziene crisis door, zowel op het vlak van de zeldzame en kwetsbare soorten en gebieden, als op het vlak van de meer gewone biodiversiteit, hoofdzakelijk door toedoen van de effecten van de menselijke activiteiten op de ecosystemen. De inspanningen die tot nu toe werden geleverd voor het behoud en het herstel van de biodiversiteit zijn ontoereikend om die trend te keren, zowel op regionaal als op internationaal niveau. Deze toestand stelt

¹ Zie het punt 'Strategie als resultaat van co-constructieproces' voor meer informatie over dit onderwerp.

² IPBES. Rapport van de plenaire vergadering van het intergouvernementeel platform voor wetenschap en beleid inzake biodiversiteit en ecosysteemdiensten over de werkzaamheden van zijn zevende zitting. Mei 2019.

³ Economisch Wereldforum (2020), Nature Risk Rising: Why the Crisis Engulfing Nature Matters for Business and the Economy.

⁴ WWF 2020, 'Living Planet Report – Natuur in België' Szczodry O., Eggermont H., Paquet J-Y., Herremans M., Luyten S., WWF, Brussels, Belgium

de overheersende ontwikkelingsmodellen in vraag. Deze maken onze leefomgeving kwetsbaarder, bedreigen onze gezondheid en veiligheid. De aantasting van de ecosystemen vermindert zowel de functionaliteiten ervan als de ecosysteemdiensten die hieruit voortvloeien. Gediversifieerde ecosystemen leveren niet alleen productiediensten die de mens voorzien van voedsel, water, biomassa en energie, maar ook regulerende diensten zoals bestuiving en verspreiding van zaden; zuivering van aquatische en terrestrische milieus; bestrijding van overstromingen, modderstromen en de effecten van extreme gebeurtenissen; CO₂-opslag; regulering van de luchtvochtigheid en de temperatuur. De ecosystemen leveren ook waardevolle culturele diensten die de mens laat genieten van aantrekkelijke landschappen en recreatieruimten in open lucht, en wetenschappers een groot aantal onderwerpen bieden voor waarneming en studie. Maar naast alle diensten die de biodiversiteit de mens biedt, is ze het gewoon ook waard om voor zichzelf te worden beschermd.

In Wallonië, net zoals in andere Europese staten en regio's, zijn de menselijke activiteiten en de indirecte effecten ervan verantwoordelijk voor de achteruitgang van de biodiversiteit, en dit ondanks de beleidsmaatregelen die werden ingevoerd om de impact ervan te verminderen. Deze situatie is het gevolg van de vele factoren die de natuur onder druk zetten, zoals de vernietiging van habitats, de overexploitatie van de soorten en het gewijzigd grondgebruik (waaronder de verharding van het grondgebied; het intensief grondgebruik, ook door de landbouw; de versnippering als gevolg van verstedelijking; de verschillende vormen van milieuverontreiniging; de klimaatverandering en de invasieve uitheemse soorten). Deze zes directe factoren die leiden tot een verlies aan biodiversiteit zijn het gevolg van een hele reeks onderliggende oorzaken waaronder de productiemethodes en consumptiepatronen, de demografische dynamieken en trends, de handelsactiviteiten, de technologische innovaties en het beleid.

Samen met de klimaatcrisis, maakt de biodiversiteitscrisis ons bewust van de limieten van deze modellen, roept ze op tot gezamenlijke verantwoordelijkheid en rechtvaardigt ze de aanvaarding en goedkeuring van ambitieuze doelstellingen binnen alle sectoren. Het herstel van de biodiversiteit en van de diensten die ze levert, vereist immers dat er rekening wordt gehouden met de biodiversiteit binnen het geheel aan activiteiten met betrekking tot ruimtelijke ordening en grondgebruik.

Toestand van de biodiversiteit

Het Verdrag inzake biologische diversiteit dat in 1992 werd goedgekeurd tijdens de Conferentie van de Verenigde Naties over Milieu en Ontwikkeling, definieert biodiversiteit' als de "*variabiliteit onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, onder andere, terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken. Dit omvat mede de diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen.*"

In mei 2019 publiceerde IPBES⁵ het eerste intergouvernementeel en wereldwijd evaluatierapport over biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Dit verslag dat gedurende een periode van drie jaar werd opgemaakt door 145 experts uit 50 landen en waaraan nog 310 andere deskundigen een bijdrage hebben geleverd, beoordeelt de wijzigingen die zich tijdens de afgelopen vijf decennia hebben voorgedaan en biedt een volledig overzicht van de relatie tussen de economische ontwikkelingstrajecten en de effecten daarvan op de natuur.

Dit rapport komt tot een alarmerende vaststelling met betrekking tot de toestand van de wereldwijde biodiversiteit:

De natuur neemt wereldwijd aan een ongekende snelheid af, het tempo van het uitsterven van soorten neemt toe, en ernstige gevolgen voor de mensheid zijn nu zeer waarschijnlijk" We tasten wereldwijd de fundamenteën van onze economieën, bestaansmiddelen, voedselzekerheid, gezondheid en levenskwaliteit aan".

Volgens het rapport zijn momenteel ongeveer 1 miljoen dier- en plantensoorten met uitsterven bedreigd, en dan zeker in de loop van de volgende decennia, iets wat zich nog nooit eerder heeft voorgedaan in de geschiedenis van de mensheid. Sinds 1900 zijn de gemiddelde aantallen van inheemse soorten in het merendeel van de grote terrestrische habitats met minstens 20% afgenomen. Meer dan 40% van de amfibieënsoorten, bijna 33% van de koralen en meer dan een derde van alle zeezoogdieren worden bedreigd. Voor insectensoorten is het beeld minder duidelijk, maar de beschikbare gegevens geven aan dat 10% van de soorten bedreigd zou zijn. Minstens 680 gewervelde soorten zijn sinds de 16e eeuw uitgestorven en meer dan 9% van alle gedomesticeerde zoogdierrassen die voor voedsel en landbouw worden gebruikt, waren in 2016 uitgestorven. Minstens 1.000 andere rassen zijn nog steeds bedreigd.

Europa ontsnapt niet aan deze evolutie. Volgens het rapport van IPBES verkeren 27% van de soorten en 66% van de habitats in een 'ongunstige' staat van instandhouding. En dat is dan zonder rekening te houden met de schade die Europeanen op andere continenten veroorzaken door hun productiemethodes en consumptiepatronen. Een studie waarbij de insectenpopulaties gedurende bijna dertig jaar nauwlettend werden opgevolgd in Duitse natuurreservaten, wat in principe gebieden zijn die gevrijwaard blijven van de impact van menselijke activiteiten, heeft recentelijk aangetoond dat deze populaties met meer dan 75% zijn gekrompen⁶. Een Franse studie die over een gelijke periode werd uitgevoerd, toont dan weer aan dat de vogelpopulaties met 30% erop achteruit zijn gegaan, en dan vooral de landbouwgebonden soorten die sterk afhankelijk zijn van de insectenpopulaties⁷.

⁵ Intergouvernementeel platform voor wetenschap en beleid inzake biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Rapport van de plenaire vergadering van het intergouvernementeel platform voor wetenschap en beleid inzake biodiversiteit en ecosysteemdiensten over de werkzaamheden van zijn zevende zitting. Mei 2019.

⁶ <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0185809>

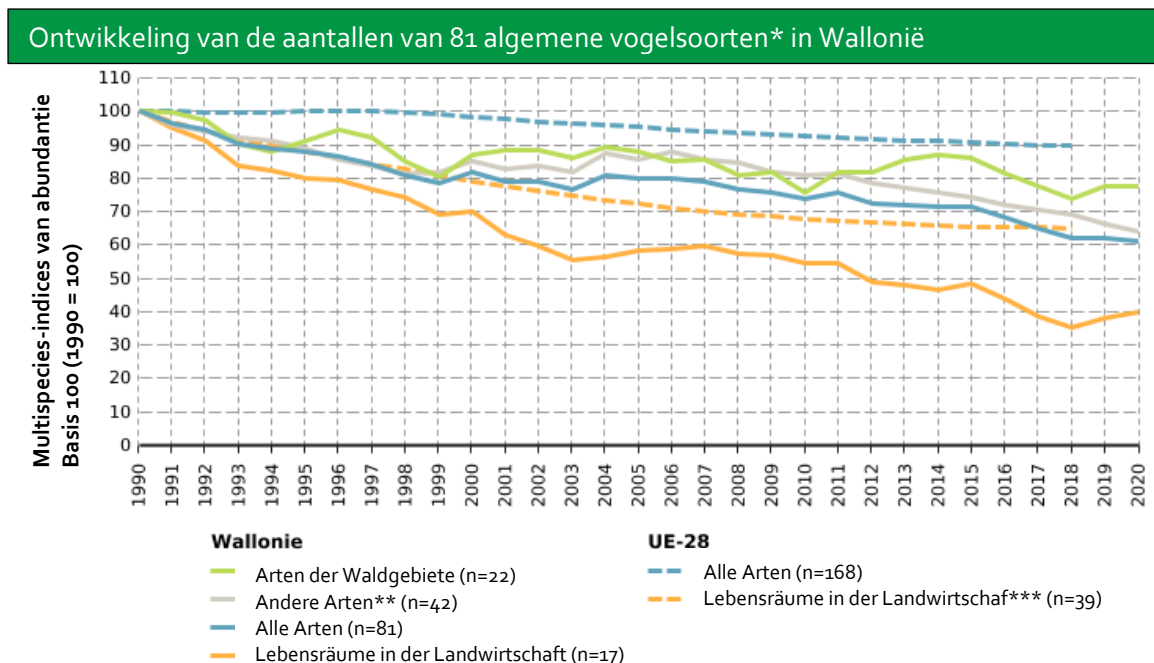
⁷ <http://indicateurs-biodiversite.naturefrance.fr/fr/actualites/evolution-des-populations-doiseaux-communs-le-rythme-de-disparition-des-oiseaux-accelerer>

In Wallonië, net zoals in de rest van Europa maar dan op grotere schaal, komen wetenschappers tot het besluit dat de biodiversiteit er aanzienlijk op achteruit gaat. Dit vertaalt zich in een afname en soms zelfs in de verdwijning van tal van soorten, wat verband houdt met de verminderde oppervlakte en de versnippering van hun habitats.

Deze crisis die eerst betrekking had op gespecialiseerde soorten die afhankelijk zijn van zeer specifieke leefgebiedsomstandigheden, heeft zich nu uitgebreid tot meer gewone soorten waarvan de populaties eveneens krimpen.

Het laatste rapport over de toestand van het Waalse leefmilieu⁸ toont aan dat meer dan 50% van de broedvogels, 27,4% van de zoogdieren, 57,1% van de reptielen, 36,6% van de vissen, 35,7% van de libellen en 31,9% van de hogere plantensoorten met uitsterven bedreigd zijn.

De toestand is vooral ongunstig in agrarische gebieden waar volgens de rode lijst van bedreigde vogelsoorten, 47% van de landbouwgebonden vogelsoorten dreigt te verdwijnen⁹. Het aantal 'gewone' vogelsoorten is in 30 jaar tijd met 60% afgenomen (figuur 1).

n=aantal soorten

* Dit zijn de algemene soorten van de Waalse avifauna, d.w.z. 81 soorten die 47% van het aantal broedende soorten in Wallonië vertegenwoordigen, maar qua aantal meer dan 96% van de Waalse avifauna.

**Soorten die niet strikt geassocieerd zijn met een bosomgeving en ook niet strikt geassocieerd zijn met een landbouwomgeving.

***Gewoone indexwaarden

REEW - Sources : Aves-Natagora ; SPW Environnement - DEMNA (programme ISB/SURWAL) ; EBCC ; BirdLife ; RSPB ; CSO

© SPW - 2020

Figuur 1: Evolutie van de vogelaantallen van de 81 gewone vogelsoorten in Wallonië - 'Etat de l'Environnement wallon -SPW-2020'.

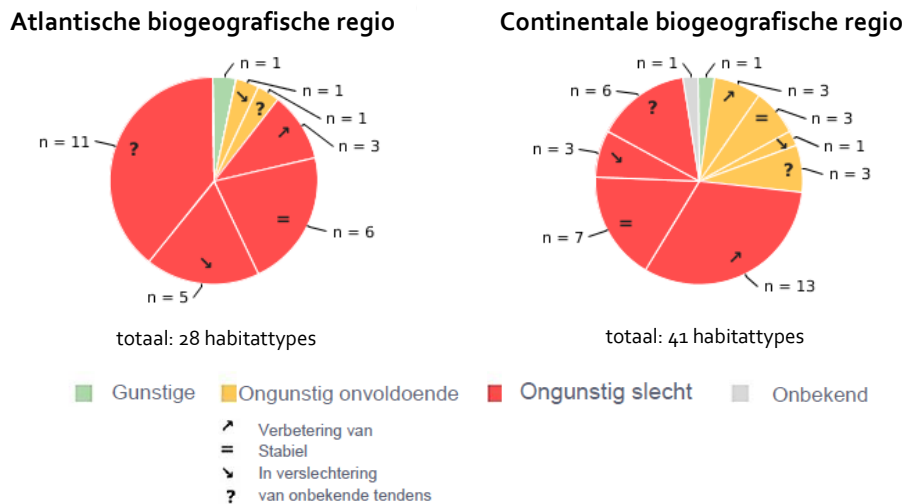
Bovendien is ook de staat van instandhouding van de soorten en van de habitats van communautair belang in Wallonië algemeen ongunstig. Uit de beoordelingen voor de periode 2013 – 2018 blijkt dat 27 van de 28 habitattypes in de Atlantische biogeografische regio in een ongunstige staat verkeren. Ook in

⁸ Het 'Rapport de l'état de l'Environnement wallon' kan worden geraadpleegd op <http://etat.environnement.wallonie.be>

⁹ AVES, 2021, La liste rouge des oiseaux nicheurs menacés en 2021, Paquet, J-Y, Weiserbs, A, Derouaux, A., AVES 58/2, 2021, 67-88.

de continentale regio's bevinden 39 van de 41 habitat zich in een ongunstige staat van instandhouding. De beoordeling van de staat van instandhouding van de soorten toont aan dat in de Atlantische en continentale regio respectievelijk 72% van de in totaal 56 soorten en 73% van de in totaal 72 soorten zich in een ongunstige staat bevinden (figuur 2).

Staat van instandhouding en tendensen van habitats van communautair belang in Wallonië, alle groepen habitattypes samen (2013-2018)

n=aantal habitattypes

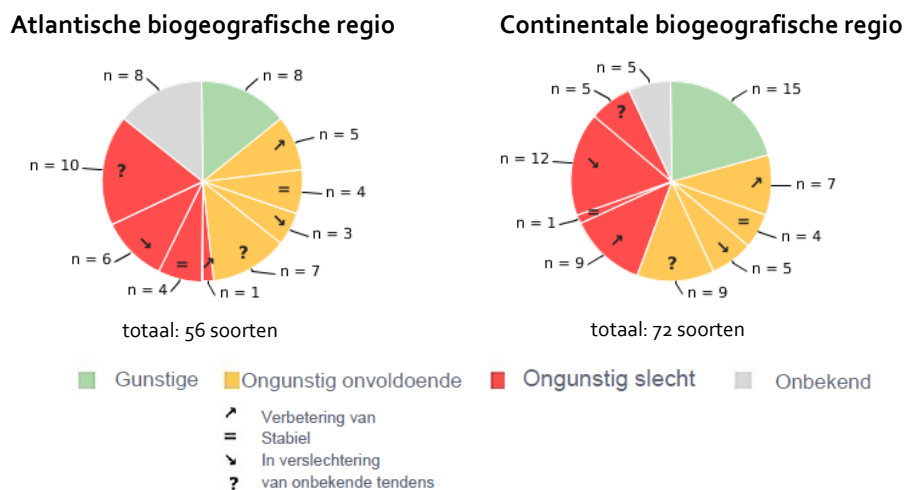
Elk type habitat wordt gekenmerkt door specifieke en uniforme klimatologische en fysisch-chemische omstandigheden en herbergt een specifieke flora en fauna (bv. typen habitat: beuken- elzenbos, kalkgrasland of hoogveen).

* Een gunstige status kan in het algemeen alleen worden verkregen als de trend stabiel is of verbeterd.

REEW - Source : SPW Environnement - DEMNA

© SPW - 2020

Staat van instandhouding en evolutie van de soorten van communautair belang in Wallonië, alle groepen van soorten samen (2013-2018)

n=aantal soorten

* Een gunstige status kan in het algemeen alleen worden verkregen als de trend stabiel is of verbeterd.

REEW - Source : SPW Environnement - DEMNA

© SPW - 2020

Figuur 2 - Staat van instandhouding van de soorten en van de habitats van communautair belang in Wallonië, beoordeeld voor de periode 2013-2018 – 'Etat de l'environnement wallon – SPW-2020.'

Er zijn een aantal factoren die aan de grond liggen van deze slechte staat van instandhouding, waaronder de intensivering van de landbouwactiviteiten (meer oppervlakte bestemd voor monocultuur, grotere

gecultiveerde percelen, transformatie van weilanden, stopzetting van het historisch beheer van heide en grasland, meststoffen, pesticiden, cyclus van de oogsten, verwijdering van kleine landschapselementen); verharding van het grondgebied; gebrek aan dood hout in bossen; vermesting van het water en de bodem; en de ontwikkeling van invasieve uitheemse soorten. Verharding en intensivering van de landbouwpraktijken zijn de belangrijkste hoofdoorzaken van de aantasting en de vernietiging van halfnatuurlijke habitats, wat dan weer leidt tot een versnippering van de gebieden die de biodiversiteit in de hand werken.

De antwoorden op nationale en internationale schaal

Biodiversiteitsverdrag

Om de uitdagingen met betrekking tot de achteruitgang van de biodiversiteit en de ecosysteemdiensten, alsook de uitdagingen op het vlak van duurzame ontwikkeling, klimaatverandering en gezondheid aan te pakken, werd tijdens de Conferentie van Partijen die in december 2020 in Montréal werd gehouden een nieuw internationaal biodiversiteitskader voor de periode na 2020 ondertekend.

Het **Internationaal biodiversiteitskader Kunming-Montréal** is gebaseerd op de theorie van verandering die erkent dat er wereldwijd, regionaal en nationaal dringend politieke actie moet worden ondernomen met het oog op duurzame ontwikkeling zodat de factoren die ongewenste veranderingen veroorzaken en het verlies aan biodiversiteit nog hebben verscherpt, worden verminderd en/of omgekeerd, zodat de ecosystemen zich kunnen herstellen en de visie van het verdrag kan worden verwezenlijkt.

Het biedt een visie voor de periode tegen 2050: *Tegen 2050 wordt de biodiversiteit gewaardeerd, behouden, hersteld en wijs gebruikt, waardoor de ecosysteemdiensten in stand kunnen worden gehouden, de gezondheid van de planeet kan worden beschermd en alle volkeren essentiële voordelen worden geboden.*

Het stelt zich tot doel om tegen 2030 dringende maatregelen te nemen om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en om te keren zodat de natuur zich kan herstellen in het belang van de mens en de planeet, meer bepaald door biodiversiteit in stand te houden en duurzaam te gebruiken, waarbij ook wordt toegezien op de eerlijke en billijke verdeling van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen en de nodige middelen worden geboden voor de uitvoering ervan. Het kader bepaalt 23 doelstellingen om hiertoe te komen, waaronder bescherming van 30% van de planeet, herstel van 30% van de ecosystemen, vermindering met de helft van de risico's gelinkt aan het gebruik van pesticiden, en verdubbeling van de financiering ten voordele van de bescherming van de natuur.

Het voorziet een ambitieus programma dat de relatie tussen de Maatschappij en de biodiversiteit grondig moet veranderen. Het speelt in op zowel de directe als indirecte factoren die aan de grond liggen van het verlies aan biodiversiteit. Het betreft de verdwijning, de achteruitgang en de versnippering van habitats; de exploitatie van wilde soorten; de invasieve uitheemse soorten; de klimaatverandering en de vervuiling, maar evengoed de niet-duurzame productiemethoden en consumptiepatronen.

Het kader beoogt de bepaling van richtlijnen, niet enkel binnen de context van de CBD et de bijhorende protocollen, maar ook in het kader van andere biodiversiteitsverdragen, multilaterale milieuakkoorden en internationale processen en instrumenten.

De uitvoering van het internationaal biodiversiteitskader berust op actie en samenwerking op alle beleidsniveaus, zowel nationaal, infranationaal, regionaal als wereldwijd, en van alle maatschappelijke actoren.

Strategie van de Europese Unie

Op 20 augustus 2020 heeft de Europese Commissie haar '**Biodiversiteitsstrategie voor 2030**' goedgekeurd, die een leidraad biedt voor de doelstellingen die moeten worden verwezenlijkt en de acties die prioritair moeten worden opgezet.

Deze strategie voorziet een verhoogde bescherming en beter herstel van de natuur door het netwerk van beschermde gebieden te verbeteren en verder uit te breiden, en door een ambitieus plan op te zetten gericht op het herstel van de natuur in de EU.

Vanuit de gedachte, **zou ten minste 30% van het land- en zeeoppervlak van de EU moeten worden beschermd, waarvan 10% onder strikte bescherming**. Rekening houdend met de rijkdom van deze ecosystemen en de CO₂-opslagcapaciteiten ervan, vraagt de Europese Commissie bijkomend de strikte bescherming van alle primaire en oude Europese bossen, alsook van de uitgestrekte gebieden met veenmoerassen, graslanden en vochtige gebieden. De lidstaten worden verzocht om beschermde gebieden en bijkomende strikt beschermde gebieden aan te duiden, deze op een doeltreffende wijze te beschermen, en te zorgen voor ecologische verbindingzones tussen de populaties om zo genetisch isolement te voorkomen en de migratie van soorten mogelijk te maken.

De Europese Commissie bereidt een reglementering voor die **bindende doelstellingen zal bepalen met betrekking tot het herstel van habitats**, meer bepaald voor de terrestrische, aquatische, mariene, stedelijke, bos- en landbouwecosystemen, en legt herstelmaatregelen op die specifiek gericht zijn op bestuivers. **Tegen 2030 moeten de habitats van soorten van communautair belang en minstens 30% van de habitats die vallen onder de reglementering en die momenteel niet in een gunstige staat verkeren, hersteld zijn.**

Wat de landbouwgebieden betreft, neemt de Europese Commissie maatregelen om tegen 2030 het gebruik van pesticiden en de risico's die hiermee gepaard gaan met de helft te verminderen. Ze dringt erop aan dat tegen 2030 10% van het landbouwareaal bestaat uit landschapselementen met grote biodiversiteit en dat 25% van het landbouwareaal wordt gebruikt voor biologische teelten.

Daarnaast wil de EU met deze strategie ook de bodembedekking controleren; het bosoppervlak en de kwaliteit en de veerkracht van bossen verhogen; de zoetwaterecosystemen herstellen; en de natuurlijke functies van de waterlopen herstellen waarbij tegen 2030 minstens 25.000 km aan waterlopen worden hersteld tot vrij lopende rivieren.

Tot slot roept de Europese Commissie alle Europese steden met minstens 20.000 inwoners ertoe op om tegen eind 2021 ambitieuze plannen uit te werken met het oog op de vergroening van de stedelijke ruimte.

U vindt de belangrijkste doelstellingen van de strategie terug in bijlage 1, met hierbij vermelding van de oplossing die deze strategie of een ander beleidsinstrument hiervoor biedt.

De nieuwe EU-bodemstrategie voor 2030 - Profiteren van de voordelen van een gezonde bodem voor mens, voedsel, natuur en klimaat, goedgekeurd door de Europese Commissie op 17 november 2021 (COM(2021) 699 final) is een van de concrete uitwerkingen van de 'Biodiversiteitsstrategie tegen 2030'. Deze strategie stippelt een gemeenschappelijk kader en concrete maatregelen uit om bodems te beschermen en te herstellen en erop toe te zien dat deze op duurzame wijze worden gebruikt.

Nationale strategie

Om de biodiversiteit in stand te houden, heeft België een Nationale biodiversiteitsstrategie 2020 uitgewerkt die zowel op federaal als op regionaal niveau van toepassing is en momenteel wordt geactualiseerd. Om ieder beleidsniveau hierbij zo goed mogelijk te begeleiden, onderscheidt de Strategie 15 hoofddoelstellingen. Voor iedere strategische doelstelling, beschrijft ze operationele doelstellingen die de uitvoering van de strategische doelstelling in kwestie moeten aansturen. De

Strategie verwijst naar instrumenten die op Europees en internationaal niveau werden ontwikkeld, waaronder strategieën, richtlijnen, reglementeringen ... alsook naar maatregelen die op Belgisch niveau reeds werden genomen of in uitvoering zijn.

Een strategie als resultaat van een co-constructieproces

Deze strategie is het resultaat van een lang co-constructieproces. Na een debat in het Waals Parlement over de noodzaak om acties te voeren rond biodiversiteit, werd een inspraakproces opgezet met het oog op het formuleren van politieke aanbevelingen voor de bevordering van de biodiversiteit. Dit inspraakproces onder de vorm van 'Biodiversiteitsworkshops' liep van december 2018 tot april 2019. Het hele proces doorliep 4 fases. De eerste fase bestond uit een openingsavond om het brede publiek warm te maken voor het initiatief. In een tweede fase werd een startdag georganiseerd om de deelnemers de mogelijkheid te bieden om zich het onderwerp eigen te maken en de hoofduitdagingen te identificeren die gekoppeld zijn aan de behandelde thema's. Tijdens fase 3 kregen deze uitdagingen via een online bevraging een prioriteitsorde toegekend, en werden ze tenslotte in fase 4 door een wetenschappelijk comité gevalideerd. Tijdens de workshops konden de deelnemers aanbevelingen formuleren op basis van de geconsolideerde uitdagingen. De workshops werden afgerond met een ochtendlijk slotevenement.

Om een kritische blik te werpen op het proces en de geformuleerde aanbevelingen, werd een Wetenschappelijk comité opgericht, bestaande uit wetenschappers van representatieve instellingen van de Federatie Wallonië-Brussel met uiteenlopende en transversale expertise op het vlak van de biodiversiteit. De leden van dit Wetenschappelijk Comité zijn de heer Daniel Bodson (emeritus professor UCL), de heer Charles-Hubert Born (professor UCL), de heer Nicolas Den Doncker (Professor UNamur), de heer Marc Dufrêne (Professor Ulg), de heer Grégory Mahy (Professor Ulg), mevrouw Sonia Vanderhoeven (experte bij het Belgian Biodiversity Platform (SPW ARNE DEMNA)). Het Wetenschappelijk comité werd gevraagd om de uitdagingen die tijdens de startdag werden geformuleerd te consolideren; de drukfactoren of de effecten op de biodiversiteit waarvoor geen aanbevelingen werden geformuleerd te identificeren, en de meest veelbelovende aanbevelingen te selecteren vanuit hun analyse van de drukfactoren en de effecten op de biodiversiteit. Deze werkzaamheden hebben geleid tot een rapport dat in april 2019 werd gepubliceerd en kan worden geraadpleegd op het portaal 'La biodiversiteit en Wallonie'¹⁰.

De geformuleerde aanbevelingen werden in oktober 2019 aan het Waalse parlement voorgesteld.

In mei 2020 heeft de Waalse regering de Waalse overheidsdienst voor natuur en bos 'DNF' de opdracht gegeven om op basis van de resultaten van de workshops, het rapport van de Wetenschappelijk comité, de richtsnoeren van de EU-strategie, de Belgische strategie en de discussies voorafgaand aan de COP15 rond het Biodiversiteitsverdrag, overleg op te starten tussen de verschillende overheidsdiensten met het oog op de voorbereiding van een strategieproject dat de strategische en operationele doelstellingen omvat alsook voorstellen voor acties.

Om de acties die moeten worden ondernomen in kaart te brengen, werden in de maanden maart en april 2021 bijkomende workshops georganiseerd waaraan ook medewerkers van de Waalse overheidsdienst SPW ARNE en externe deskundigen deelnamen.

Hieronder vindt u een overzicht van de thema's die tijdens deze workshops aan bod kwamen alsook van de organisaties die hierin vertegenwoordigd waren:

- Bedreigde habitats en soorten: SPW ARNE DNF – DEMNA – DPEAI ; Ulg Gembloux Agro Bio Tech ; Fédération des parcs naturels de Wallonie; UVCW; Natagriwal asbl; Natagora asbl; Ardenne et Gaume asbl; Faune et Biotope asbl; Section Nature Pôle ruralité
- Waterlopen: SPW ARNE DNF (DNEV- service pêche) – DEMNA – DCENN – DEE - DAFOR ; SPW MI ; Natagriwal asbl; Contrats de rivière ; Ulg - Gestion des ressources aquatiques et aquaculture

¹⁰ <http://biodiversite.wallonie.be/fr/wallonie.html?IDC=6235>

- Biodiversiteit in de stad en de bebouwing: SPW ARNE DNF ; Fondation Rurale de Wallonie ; UVCW ; Union wallonne des Architectes ; Gembloux Agro Bio Tech ; Natagora asbl ; Adalia asbl ; Ecowal asbl
- Landbouw: SPW ARNE DNF – DAFOR – Dép. Développement - DEE ; Fondation Rurale de Wallonie ; UVCW ; FWA ; Fugea ; CRA-W ; IEW ; FPNW asbl ; Réseau wallon du Développement Rural ; Natagriwal asbl ; Natagora asbl ; Faune et Biotopes asbl ; Collège des Producteurs ; Biowallonie ; Province du Brabant wallon ; Nature et Progrès ; APAQ-W ; UCL Earth and Life Institute
- Bossen: SPW ARNE DNF (DNEV-DCP-DRF- directions et cantonnements) – DEMNA ; Ulg Gembloux Agro Bio Tech ; CADF Chimay ; UCL Earth and Life Institute ; Forêt Nature asbl
- Bewustmaking, communicatie en opleiding: SPW ARNE DNF – DEMNA – CREA ; IEW ; UVCW ; Forem métiers verts ; Institut Eco-conseil ; Union wallonne des Entreprises ; Union des classes moyennes ; Union wallonne des Architectes ; CRIE de Mouscron et du Fourneau Saint-Michel ; Association belge des Architectes de Jardins et des Architectes Paysagistes ; Ulg Gembloux Agro Bio tech ; Adalia asbl ; Ecowal asbl ; Natagora asbl
- Verzameling van biologische gegevens en onderzoek: SPW ARNE DNF(DNEV-DRF-SE) – DEMNA (DNE-EEW-BBPF) - Dép. Développement ; Ulg Gembloux Agro Bio tech ; UNamur, UMons ; Natagriwal asbl ; Belspo ; Natagora asbl ; Ardenne et Gaume asbl.

Na aanzienlijk wat coördinatie-, samenvattings- en herschrijfwerk, kon het strategieproject samen met een actieplan aan de Waalse regering worden voorgesteld. Daarna werd het onderworpen aan een proces van externe raadpleging en openbaar onderzoek, en werd hierrond een milieueffectenrapport opgemaakt.

III. Visie voor de periode tegen 2050

Door deze strategie te onderschrijven, wil de Waalse regering de verschillende spelers van het maatschappelijk middenveld mobiliseren, nader tot elkaar brengen en de samenwerking tussen hen bevorderen, alsook een echt en algemeen gedragen project tot stand brengen met de volgende ambitie voor 2050:

De achteruitgang van de biodiversiteit in Wallonië wordt tegen 2030 een halt toegeroepen. Op termijn wordt de afnemende tendens omgekeerd en de biodiversiteit in stand gehouden, hersteld, duurzaam gebruikt, erkend voor zijn intrinsieke waarde alsook voor haar essentiële bijdrage aan de maatschappelijke welvaart en het menselijk welzijn.

De ecosystemen worden hersteld en minstens 90% ervan zal zich opnieuw bevinden in een gunstige staat van instandhouding; ze zorgen er mee voor dat de natuur beter bestand is tegen de wereldwijde klimaatveranderingen, leveren aanzienlijke voordelen op het vlak van ecosysteemdiensten en dragen bij tot het welzijn van de Waalse bevolking.

De instandhouding van een consistent netwerk van beschermde gebieden, dat een aanzienlijk deel van de gevoelige habitats omvat waaronder de oude bossen, de veenmoerassen en de vochtige gebieden, en het goed beheer ervan hebben de meest zeldzame en gevoelige soorten en leefmilieus de mogelijkheid geboden om zich opnieuw te verspreiden.

Deze beschermde gebieden worden onderling verbonden via een functioneel ecologisch netwerk waarbinnen ze passen. Dit netwerk berust meer bepaald op het oro-hydrografisch netwerk waarvan de zeer goede ecologische toestand en het herstel van de morfologie over een groot deel van zijn lineaire lengte aan de oorsprong ligt van een aanzienlijke, vernieuwde verspreiding van de biodiversiteit.

De biodiversiteit wordt duurzaam gebruikt en beheerd, en de bijdragen van de natuur aan de menselijke bevolking, alsook aan de ecosysteemfuncties en -diensten worden gewaardeerd, behouden en versterkt. Het ondersteuningsbeleid en de maatschappelijke bewustwording ten opzichte van de biodiversiteit hebben geleid tot een landbouwontwikkeling en een veerkrachtig bosbeheer. Deze bijdrage aan de biodiversiteit wordt in de economische en commerciële modellen geïntegreerd, wordt als dusdanig erkend, meer bepaald door rekening te houden met de verborgen kosten en de waarde van de geproduceerde medediensten, en wordt gewaardeerd doorheen een meer lokaal en duurzaam verbruik. Het ondersteuningsbeleid, opvoeding en ieders levenswijze hebben deze evolutie aangewakkerd.

Het overheidsbeleid en de bewustwording van de bevolking hebben eveneens geleid tot een aanzienlijke vermindering van de ecologische voetafdruk als gevolg van ons verbruik ten gunste van de biodiversiteit in Wallonië en in de rest van de wereld.

IV. Strategische aanpak voor 2030

Deze strategie is een richtinggevend programmeringsdocument voor 2030.

Ze wil een antwoord bieden op de vastgestelde bedreigingen die hierboven werden aangehaald en de doelstellingen en maatregelen implementeren van de EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030, alsook de verbintenissen van het Internationaal biodiversiteitskader Kunming-Montreal.

a. Leidende principes

Deze strategie berust op de volgende leidende principes:

- **Participatieve benadering:** de strategie wordt opgesteld volgens een proces waarbij alle belanghebbende partijen worden betrokken bij de opmaak ervan;
- **Collectieve mobilisatie op alle niveaus:** enerzijds is de strategie gericht op een ambitieuze uitvoering van de strategische doelstellingen die op de hogere niveaus zijn bepaald; en anderzijds wil ze alle betrokken partijen op lokaal niveau mobiliseren, en dan vooral de gemeentes, maar ook de private partners;
- **Samenwerking en transversaliteit:** de strategie kan enkel succesvol zijn indien de verschillende actoren en sectoren die een mogelijke impact hebben op de biodiversiteit allemaal worden betrokken;
- **Verantwoordelijkheid:** het Waals Gewest, de verschillende overheidsdiensten en de betrokken partners nemen hun deel van de verantwoordelijkheid op bij de verwezenlijking van de doelstellingen die in deze strategie werden bepaald, in overeenstemming met de doelstellingen van de strategieën en de actiekaders die op de hogere niveaus werden goedgekeurd;
- **Preventie:** een preventieve aanpak van de aantasting krijgt steeds de voorkeur wanneer deze relevant blijkt;
- **Coördinatie en opvolging:** de uitvoering van de strategie wordt gemonitord door een stuurgroep¹¹; de doelmatigheid en de doelgerichtheid van de maatregelen zullen worden beoordeeld met behulp van opvolgingsindicatoren.

De opbouw van een overgangsiniciatief zoals deze biodiversiteitsstrategie, behoort inderdaad tot een maatschappelijk project waarin alle actoren moeten worden betrokken. Gemeenten, bedrijven, verenigingen, burgers ... iedereen heeft hier belang bij en moet kunnen beschikken over hefboomen om op zijn eigen niveau te kunnen handelen.

De betrokken partijen zullen vooraf worden geraadpleegd over de concrete uitvoering van de acties die deel uitmaken van de strategie.

De bescherming van de biodiversiteit moet absoluut in alle Waalse sectorale beleidssectoren worden geïntegreerd, zonder dat dit ten koste gaat van de sociaal-economische activiteiten. De inspanningen met betrekking tot het behoud en het duurzaam gebruik van de biodiversiteit en de ecosystemen worden al te vaak beschouwd als zijnde in direct conflict met de overige activiteitensectoren. De biodiversiteit en de diensten die de diverse ecosystemen leveren, vormen nochtans een basis voor de invulling van maatschappelijke en economische behoeften. De instandhouding, het herstel en het duurzaam gebruik van de biodiversiteit zijn verenigbaar met een verantwoordelijke en duurzame economische ontwikkeling en kunnen gepaard gaan met een verbetering van de levenskwaliteit. Deze strategie wordt dan ook gedragen door de Minister van Natuur, en past binnen het geheel van beleidsmaatregelen van de Waalse regering.

¹¹ Zie samenstelling in punt VII - 'Processus de Gouvernance et Mesures de suivi', pagina 72

Deze transversaliteit wordt weerspiegeld in de voorgestelde acties die specifiek gericht zijn op zeven sectoren waar de transversale integratie van de biodiversiteit bevorderende principes prioritair is:

- Ruimtelijke ordening en stedenbouw;
- Landbouw en plattelandsontwikkeling;
- Bosbouw;
- Waterbeheer;
- Ondernemingen;
- Toerisme;
- Voorlichting.

De reeks voorgestelde acties omvat ook acties ter versterking van de kennis en de vaardigheden, aansporingsacties, preventieve acties, een versterking van de regelgeving en van het toezicht op de toepassing ervan, alsook acties voor het herstel en het beheer van de leefomgevingen. Gezien de dringende noodzaak om te handelen, is de uitvoering van een aantal acties die in de strategie zijn opgenomen reeds van start gegaan, waarbij wordt uitgegaan van bestaande instrumenten en opportuniteiten, zoals het Waalse relanceplan, de LIFE-programma's, het Waals programma voor plattelandsontwikkeling (Maatregel 7.6).

b. Aansluiting met andere Waalse plannen en strategieën

Meerdere bestaande of in voorbereiding zijnde Waalse plannen en strategieën kunnen mogelijkwijze een impact hebben op de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit.

U vindt de lijst van deze plannen en strategieën terug in bijlage 2.

c. Inhoud van de strategie

De 360° biodiversiteitsstrategie is opgebouwd rond de volgende 5 pijlers:

1. De biodiversiteit in stand houden, en de populaties van de soorten en de aangetaste habitats van communautair belang herstellen;
2. De biodiversiteit in de ontwikkelingslogica's en de economische activiteiten integreren en een duurzaam gebruik van de biodiversiteit bevorderen;
3. De biodiversiteit valoriseren en alle maatschappelijke actoren mobiliseren met het oog op de bevordering ervan;
4. Acties uitrollen op lokaal niveau en internationale uitstraling;
5. Kennis vergaren rond biodiversiteit en de activiteiten op het terrein omkaderen.

Deze 5 pijlers worden opgesplitst in 14 strategische doelstellingen en 34 operationele doelstellingen, die op hun beurt weer worden onderbouwd door 86 concrete acties. De uitvoering van een deel van deze acties is reeds van start gegaan. Door de bank genomen, worden deze acties gefinancierd door ofwel de gewone begroting (GB), ofwel door subsidies binnen de context van het Waalse relanceplan PRW, waarbij eventueel gebruik wordt gemaakt van de Europese fondsen van het nationaal plan voor herstel en veerkracht (NPHV).

Tabel 1 toont de strategische en de operationele doelstellingen die gepaard gaan met de 5 pijlers van de '360° Biodiversiteitsstrategie'.

De eerste pijler van de 360° Biodiversiteitsstrategie beoogt de instandhouding en het herstel van de belangrijkste elementen van biodiversiteit, meer bepaald de bedreigde soorten en habitats. Het wil zo de doelstellingen van de Europese strategie op dit vlak behalen of benaderen. Het komt er meer bepaald op neer om:

- *de bescherming te verzekeren van 30% van het landoppervlak, waarvan 10% valt onder strikte bescherming;*
- *een doeltreffend beleid te waarborgen voor alle beschermde gebieden;*
- *de integriteit te herstellen van een aanzienlijk deel van de aangetaste ecosystemen;*
- *de ecologische verbinding veilig te stellen tussen de populaties van de soorten om zo genetisch isolement te voorkomen en de migratie van soorten mogelijk te maken;*
- *erop toe te zien dat de staat van instandhouding van de habitats en de soorten niet verder wordt aangetast;*
- *ervoor te zorgen dat minstens 30% van de habitats die zich momenteel niet in een gunstige staat bevinden, in deze categorie terechtkomen of een duidelijke positieve trend vertonen;*
- *erop toe te zien dat het aantal soorten die worden bedreigd door invasieve uitheemse soorten met 50% afneemt.*

Het netwerk van natuurreservaten in de brede zin van het woord¹² zal worden uitgebreid zodat deze tegen 2030 ongeveer 5% van het grondgebied uitmaken. Om hiertoe te komen zullen de bestaande instrumenten worden aangevuld en verbeterd, en de partnerships versterkt. Aanvullend worden de verbindingen tussen deze belangrijke natuursites verzekerd via de identificatie en de instandhouding van een functioneel ecologisch netwerk dat het voorwerp zal uitmaken van een wettelijke erkenning. Binnen deze context, zullen de steunmaatregelen specifiek gericht zijn op projecten die het herstel beogen van de netwerken van de bedreigde habitats en soorten. Deze kunnen ook het voorwerp uitmaken van gerichte actieplannen die op vrijwillige basis kunnen worden uitgevoerd.

De actieplannen worden opgemaakt en uitgevoerd om zo het introductie- en vestigingspercentage van invasieve uitheemse soorten met de helft te verminderen. De reeds aanwezige invasieve uitheemse soorten zullen het voorwerp uitmaken van maatregelen die de effecten ervan moeten elimineren of verminderen door focus te leggen op de prioritaire soorten en gebieden.

De tweede pijler sluit aan op andere beleidsstrategieën die de Waalse regering voert op het vlak van circulaire economie, mobiliteit en duurzame voeding. **Hij heeft betrekking op de integratie van biodiversiteit binnen het ruimtelijk ordeningsbeleid, de hierbij horende praktijken en de bebouwde ruimte enerzijds, en de beheerpraktijken, meer bepaald door de land- en bosbouw, anderzijds.** Deze pijler wil, in overeenstemming met de ambities van de EU-strategie en het internationaal biodiversiteitskader, de effecten van de menselijke activiteiten op de biodiversiteit omkaderen en verminderen, alsook een duurzaam gebruik van de biodiversiteit mogelijk maken.

Om dit te realiseren, moet er bij de ontwikkeling van plannen en projecten in de eerste plaats op worden toegekeken dat de 'Natura 2000' biodiversiteit op een adequate manier in aanmerking wordt genomen via een kwaliteitsvollere passende beoordeling van de effecten en de bevordering van passende mitigatie- en compensatiemaatregelen. Vervolgens moet worden ingezet op de bevordering van praktijken voor landbouw- en bosbeheer die de ecosystemen in stand houden. Deze praktijken zijn gebaseerd op de werking van de ecosystemen versterken de onthaalcapaciteiten voor de biodiversiteit. Het komt er eveneens op neer om binnen de stedelijke en voorstedelijke ruimte meer plaats voor te bestemmen voor de biodiversiteit, meer bepaald via steun aan de ontwikkeling van stedelijke groene en blauwe netwerken en door de bevordering van het beheer van groene ruimten die wilde biodiversiteit in de hand werken. Et tot slot moeten de ondernemingen worden aangemoedigd en ondersteund bij hun inspanningen om de biodiversiteit in stand te houden en te bevorderen binnen hun infrastructuur, en moeten ze worden aangezet om biodiversiteit bevorderende certificaten en labels te promoten.

¹² Het betreft hier het statuut van de domaniale natuurreservaten (RND), de erkende natuurreservaten (RNA), de bosreservaten (RF), de vochtige gebieden van groot biologisch belang (ZHIB) en de ondergrondse holtes van wetenschappelijk belang (CSIS) en de geïntegreerde reservaten in de zin van het Boswetboek.

De derde pijler beoogt een valorisatie van de biodiversiteit en de mobilisatie van de actoren via voorlichting, informatie, sensibilisering en gerichte opleidingen alsook via de ontwikkeling van de sociaal-recreatieve functie van natuurlijke gebieden die zowel de biodiversiteit als de sociaal-economische ontwikkeling van de plattelandsgebieden als het welzijn van de bevolking in het algemeen ten goede komt. Daarom zal de Waalse regering aanzienlijke middelen vrijmaken om vooral de belangrijkste beheerders van landbouw- en bosgebieden te sensibiliseren en de nodige opleidingen te bieden. De regering steunt ook de aanleg en inrichting van 2 nationale parken.

De vierde pijler heeft betrekking op de manier waarop de regionale actie kan worden afgestemd op de verschillende niveaus. Dit kan enerzijds door de lokale gemeenschappen ertoe aan te zetten om de regionale doelstellingen op hun niveau te vertalen en de natuurparken te helpen bij hun acties, en anderzijds door biodiversiteit bevorderende doelstellingen te ondersteunen op Belgisch, Europees en internationaal niveau.

Als ondersteuning van de strategie, legt de vijfde pijler de focus op de wetenschappelijke basis en de juridische grondslag van de aanpak. Het gaat hier meer bepaald over de beschikbaarheid en het delen van informatie en evaluaties; de overeenstemming van het wettelijk kader met de doelstellingen; alsook de controle op de correcte naleving van de toepassing ervan.

Tabel 1: Lijst van de pijlers, de strategische doelstellingen (SD) en de operationele doelstellingen (OD) van de 360° Biodiversiteitsstrategie.

Pijler 1	De biodiversiteit in stand houden, en de populaties van de soorten en de aangetaste habitats van communautaire belang herstellen
SD 1.1	De instandhouding van de bedreigde soorten en habitats veiligstellen
OD 1.1.1	Het regionaal netwerk met de strikt beschermde gebieden uitbreiden ¹³ zodat deze tegen 2030 5% van het grondgebied beslaan
OD 1.1.2	De staat van instandhouding verbeteren van minstens 30% van de bedreigde habitats en soorten tegen 2030
OD 1.1.3	De impact van de invasieve uitheemse soorten voorkomen en beperken
SD 1.2	De functionaliteit van het ecologisch netwerk en de versterking van de ecosysteemdiensten garanderen
OD 1.2.1	Het ecologisch netwerk identificeren en in stand houden door erop toe te zien dat de hieraan gekoppelde ecosysteemdiensten worden gevaloriseerd
OD 1.2.2	De ecologische toestand van de waterlopen in stand houden en herstellen
OD 1.2.3	De verbindingen tussen de habitats en de soorten herstellen, meer bepaald via landschapselementen
OD 1.2.4	De habitats en de hieraan gekoppelde ecosysteemdiensten in stand houden
Pijler 2	De biodiversiteit in de ontwikkelingslogica's en de economische activiteiten integreren en een duurzaam gebruik van de biodiversiteit bevorderen
SD 2.1	De instandhouding van de biodiversiteit integreren in de ontwikkeling van plannen en projecten
OD 2.1.1	De kwaliteit verbeteren van de effectbeoordelingen over biodiversiteit
OD 2.1.2	Erop toezien dat er geen nettoverlies is bij de ontwikkeling van plannen en projecten door toepassing van het principe voorkomen-vermijden-compenseren
SD 2.2	De ecologische voetafdruk verkleinen ten gunste van de biodiversiteit, zowel in Wallonië als in de rest van de wereld
OD 2.2.1	Circulaire stedenbouw bevorderen
OD 2.2.2	Circulaire economie bevorderen
OD 2.2.3	Zachte mobiliteit met sobere infrastructuur bevorderen
OD 2.2.4	Duurzame voeding en consumptie bevorderen
SD 2.3	Biodiversiteit integreren in de verstedelijkte gebieden alsook in de bebouwing
OD 2.3.1	Stedelijke groene en blauw netwerken ontwikkelen
OD 2.3.2	Het onthaal van fauna en flora in bebouwing bevorderen
OD 2.3.3	Het onthaalpotentieel van biodiversiteit in de groene openbare en private ruimten ontwikkelen
SD 2.4	Een landbouwvorm ontwikkelen die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert
OD 2.4.1	Het onthaalpotentieel van biodiversiteit binnen de landbouwgebieden versterken
OD 2.4.2	Een landbouwvorm ontwikkelen die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en het gebruik van chemische inputs tot een minimum beperkt
OD 2.4.3	Het beheer van natuurlijke gebieden door de landbouw ondersteunen

¹³ Natuurrezervaten in de breedste zin van het woord

SD 2.5	Een vorm van bosbeheer ontwikkelen die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert
OD 2.5.1	Het onthaalpotentieel van biodiversiteit in de Waalse bossen versterken
OD 2.5.2	Bosbeheer ondersteunen dat het bosecosysteem in stand houdt en gebaseerd is op de werking ervan
SD 2.6	De ondernemingen meer rekening doen houden met de biodiversiteit
OD 2.6.1	De instandhouding en het herstel van de biodiversiteit door en binnen ondernemingen bevorderen
Pijler 3	De biodiversiteit valoriseren en alle maatschappelijke actoren mobiliseren met het oog op de bevordering ervan
SD 3.1	Biodiversiteit valoriseren als ondersteuning voor de ontwikkeling van duurzaam toerisme
OD 3.1.1	De natuurgebieden opwaarderen via een gestructureerd onthaalbeleid.
OD 3.1.2	De natuur promoten als basis voor een toeristisch aanbod
SD 3.2	De maatschappij sensibiliseren, opleiden en mobiliseren met het oog op de bevordering van de biodiversiteit
OD 3.2.1	De integratie van educatie rond biodiversiteit in alle takken van het onderwijs versterken
OD 3.2.2	De uitdagingen gekoppeld aan biodiversiteit integreren in de beroepsopleidingen
OD 3.2.3	De verschillende maatschappelijke actoren betrekken en mobiliseren
Pijler 4	Acties uitrollen op lokaal niveau en internationale uitstraling
SD 4.1	De ontwikkeling van de biodiversiteit op het niveau van lokale entiteiten ondersteunen
OD 4.1.1	De lokale overheden aanzetten om biodiversiteit bevorderende acties op te zetten
SD 4.2	Een bijdrage leveren aan de instandhouding van de biodiversiteit op internationaal niveau
Pijler 5	Kennis vergaren rond biodiversiteit en de activiteiten op het terrein omkaderen
SD 5.1	De wetgeving aanpassen aan de huidige uitdagingen ten aanzien van de instandhouding van de biodiversiteit en de doeltreffendheid van de wetgeving verhogen
OD 5.1.1	De wetgeving aanpassen aan de huidige uitdagingen ten aanzien van de instandhouding van de biodiversiteit
OD 5.1.2	De doeltreffendheid verhogen van de wetgeving ter bescherming van de biodiversiteit
SD 5.2	Het onderzoek en de kennis op het gebied van natuur en biodiversiteit versterken
OD 5.2.1	Het dataverzamelingsproces van biologische gegevens verbeteren
OD 5.2.2	De biologische data en kennis verspreiden
OD 5.2.3	De beoordeling van de toestand van de biodiversiteit in Wallonië verbeteren
OD 5.2.4	Het onderzoek op het gebied van biodiversiteit structuren en versterken

V. De Strategie

Pijler 1 - De biodiversiteit in stand houden en de populaties herstellen van de soorten en de aangetaste habitats van communautair belang

Strategische doelstelling 1.1. - De instandhouding van de bedreigde soorten en habitats veiligstellen

De uitdagingen

Ondanks alle inspanningen die werden geleverd sinds de goedkeuring van de Wet op het natuurbehoud in 1973, blijft de biodiversiteit vanuit verschillende hoeken onder druk staan.

In Wallonië zijn de indicatoren van de staat van instandhouding van de natuurlijke of halfnatuurlijke habitats niet gunstig, ook al gaat het voor een beperkt aantal ervan de goede richting uit. Volgens de meest recente analyses uit 2021¹⁴, worden 8 van de 20 vleermuissoorten die in Wallonië voorkomen, beschouwd als zijnde bedreigd, wat neerkomt op 40% ervan; twee ervan zijn zelfs met uitsterven bedreigd. 33% van de vogelsoorten is bedreigd; 20% ervan is met uitsterven bedreigd of ernstig met uitsterving bedreigd. 26% van de amfibie- en reptielsoorten zijn bedreigd; 21% ervan is met uitsterven bedreigd of ernstig met uitsterving bedreigd.

Een eerste belangrijke hefboom voor de instandhouding van de biodiversiteit is de bescherming van de gebieden met een uitzonderlijke biodiversiteit. Momenteel valt iets meer dan 26.000 ha land onder strenge bescherming. Deze gebieden kunnen worden beschouwd als natuurreservaten in de breedste zin van het woord¹⁵, en vertegenwoordigen ongeveer 1,5% van het Waalse grondgebied. Er zijn de voorbije jaren nochtans reële inspanningen geleverd om de situatie te verbeteren, meer bepaald binnen de context van Europese projecten. Maar deze werden afgeremd door een gebrek aan passende instrumenten en de nodige middelen voor de creatie, het herstel en de valorisatie van de nieuwe natuurreservaten, alsook voor het adequaat beheer ervan. De creatie van een Task Force 'Beschermd gebieden' heeft verschillende werkhema's aan het licht gebracht die kunnen leiden tot de ontwikkeling van een netwerk van strikt beschermde gebieden in Wallonië. De resultaten zijn bovendien zeer ontoereikend ten opzichte van de doelstellingen van de EU-strategie die een strikte bescherming nastreeft van de gebieden met zeer hoge biodiversiteitswaarde op 10% van het Europees grondgebied. De helft hiervan, 5% dus, zou bestaan uit natuurreservaten in de breedste zin van het woord¹⁵.

De juridische bescherming van de bedreigde soorten en habitats van communautaire belang is eveneens noodzakelijk om hiermee systematisch rekening te kunnen houden bij de uitvoering van menselijke activiteiten en deze dienovereenkomstig aan te passen. Maar ook al vertonen ze erfgoedwaarde, toch is er geen enkele habitat van communautair belang¹⁶ op het Waalse grondgebied die enige specifieke bescherming geniet. Dit gebrek aan bescherming maakt deze habitats kwetsbaar voor de vele

¹⁴ AVES, 2021. Actualisering van de rode lijst met bedreigde soorten voor de soortengroepen amfibieën, reptielen, vogels en vleermuizen, niet gepubliceerd.

¹⁵ Het betreft hier het statuut van de domaniale natuurreservaten (RND), de erkende natuurreservaten (RNA), de bosreservaten (RF), de vochtige gebieden van groot biologisch belang (ZHIB) en de ondergrondse holtes van wetenschappelijk belang (CSIS) en de geïntegreerde reservaten in de zin van het Boswetboek.

¹⁶ De habitats van communautaire belang zijn habitats die dreigen te verdwijnen of waarvan het natuurlijk verspreidingsgebied is afgenomen, of die opmerkelijke voorbeelden zijn van kenmerken die eigen zijn aan een of meerdere Europese biogeografische regio's.

drukfactoren en bedreigingen die ze ondergaan als gevolg van opzettelijk toegebrachte schade of onaangepaste praktijken. Gelet op de evoluties op het terrein, is het statuut van juridische bescherming van de soorten niet langer volledig aangepast aan de hedendaagse uitdagingen. Een actualisatie ervan dringt zich dan ook op. Hierbij moet rekening worden gehouden met de huidige instandhouding van de soorten alsook met de risico's die gekoppeld zijn aan de verschillende factoren die ze onder druk kunnen zetten.

Deze juridische bescherming is ontoereikend om de waargenomen achteruitgang een halt toe te roepen en moet worden aangevuld met gerichte acties voor herstel en beheer. Het komt er eveneens op neer om ecosystemen veerkrachtiger te maken en beter bestand tegen de klimaatverandering.

Het Natura 2000-netwerk beoogt de instandhouding van de habitats en de soorten van communautair belang zonder afbreuk te doen aan de sociaal-economische activiteiten. In Wallonië omvat dit netwerk 240 gebieden die een totale oppervlakte beslaan van 221.000 ha, wat neerkomt op ongeveer 13% van het Waalse grondgebied. In toepassing van de wet op het natuurbehoud, worden de Natura 2000-gebieden onderworpen aan algemene instandhoudingsmaatregelen alsook aan maatregelen die zijn aangepast aan de verschillende types beheereenheden. Het bindend karakter van de beheermaatregelen hangt af van de belangrijkheid van de leefomgeving voor de biodiversiteit. Deze gebieden zijn vrijgesteld van roerende voorheffing en van successie- en overdrachtsbelasting bij overlijden, alsook van compenserende vergoedingen voor beheerbeperkingen die van toepassing zijn op landbouw- en boseigendommen. De uitvoering van de Biodiversiteitsstrategie voorziet niet meer of andere verplichtingen met betrekking tot de beheerpraktijken binnen de het Natura 2000-netwerk. Ze gaat ook niet uit van een uitbreiding van het Natura 2000-netwerk. De herstel- en onderhoudsmaatregelen kunnen in aanmerking komen voor financiële steun. De uitrol van deze maatregelen is momenteel aan de gang en moet worden verdergezet met zoveel mogelijk focus op de meest veelbelovende acties voor de bedreigde habitats en soorten.

Het 'Prioritised action framework 2021-2027 (PAF)' biedt een overzicht van alle maatregelen en middelen die nodig zijn voor de instandhouding en het herstel van de habitats en soorten van communautair belang die heel specifiek vermeld staan in de operationele doelstelling 1.1.2. van deze strategie.

De invasieve uitheemse soorten vormen inderdaad een van de belangrijkste factoren die leiden tot de achteruitgang van de biodiversiteit en het lijkt essentieel om de impact ervan te voorkomen en te beperken. De verspreiding van deze soorten die bewust of per ongeluk worden vrijgelaten of verplaatst door de mens, zorgt voor onderlinge concurrentie die soms onhoudbaar is voor de inheemse soorten. Ze kan lokaal leiden tot een sterke banalisering of zelfs de verdwijning van bepaalde habitats, en dan hebben we het nog niet over de negatieve gevolgen ervan op de gezondheid en op sociaal-economische vlak.

De visie

Binnen de context van deze doelstelling, beoogt het Waalse regering op zijn minst de omkering van de trends op het vlak van aantasting, zo niet het herstel van de bedreigde soorten en habitats in een staat van instandhouding die ieder risico op uitsterven wegneemt. Tegen 2030 mag het statuut van geen enkele beschermde soort of habitat, of van geen enkele soort of habitat van communautair belang erop achteruit zijn gegaan, en moet het statuut van minstens 30% van de bedreigde soorten in Wallonië en 30% van de habitats van communautair belang erop vooruit zijn gegaan.

Daarom worden herstelmaatregelen genomen voor de ecosystemen die van belang zijn voor de biodiversiteit waardoor de veerkracht ervan kan worden versterkt. Een gerichte en gecoördineerde aanpak spitst de inspanningen toe op de zeldzame en bedreigde habitats en soorten, alsook op de acties waarvan de effecten mogelijkerwijze het grootst zijn. Deze acties worden op vrijwillige basis uitgevoerd, en steeds in overleg met de eigenaars.

De oppervlakte van de strikt beschermde gebieden - dit zijn de natuurreservaten in de breedste zin van het woord - wordt uitgebreid om in 2025 2% van het grondgebied en tegen 2030 5% van het grondgebied te beslaan. Voor deze beschermde gebieden wordt een beheerplan opgezet. Het beheer wordt toevertrouwd aan ervaren medewerkers en de effecten ervan worden op geregelde tijdstippen opgevolgd. De beheerders en de eigenaars worden hierbij betrokken. De samenwerking tussen publieke partners en verenigingen wordt versterkt ten gunste van de biodiversiteit in de beschermde gebieden.

De operationele weg

Voor tastbare resultaten op het terrein, zullen de georkestreerde acties op meerdere fronten worden gevoerd.

Om de oppervlakte van de strikt beschermde gebieden snel uit te breiden, zal er worden ingezet op administratieve vereenvoudiging, meer bepaald wat betreft de toekenning van het statuut. De financiële middelen die nodig zijn voor de aankoop, het herstel, de valorisatie en het beheer van de gronden zullen worden vrijgemaakt zodat kansen kunnen worden gegrepen wanneer ze zich voordoen. De samenwerking tussen de actoren die instaan voor het beheer van de beschermde gebieden zal worden versterkt, meer bepaald via het opzetten van een gemeenschappelijke adviesstructuur en er zal specifiek aandacht worden besteed aan de opleiding van deze actoren. Ook zullen mogelijkheden worden uitgewerkt voor een eigenaar om, in overleg met de eventuele pachter, vrijwillig deel uit te maken van het netwerk van beschermde of strikt beschermde gebieden, en deze maatregelen zullen worden gecommuniceerd naar de verschillende betrokken actoren. In deze context, zullen de gronden die eigendom zijn van de overheid ook worden gevaloriseerd, steeds met respect voor de autonomie van de gemeenten. Deze acties zullen eveneens worden uitgevoerd in naleving van de rechten van de eventuele pachters. Hierbij zal bij de aanleg en het beheer van de strikt beschermde gebieden extra aandacht worden besteed aan de samenwerking met de landbouwers. De gronden zullen worden verworven op een manier dat dit niet zal leiden tot een prijsinflatie van de landbouwgronden.

De lijst met beschermde soorten zal worden bijgewerkt. De habitats van communautair belang zullen juridisch worden beschermd, waarbij de verschillende betrokken partijen zullen worden geraadpleegd. Er zullen ook doelstellingen worden bepaald voor de instandhouding van de belangrijkste habitats van deze categorie. Deze doelstellingen zullen ook dienen als richtlijnen om de inspanningen op het vlak van instandhouding in goede banen te leiden. Om deze doelstellingen te verwezenlijken, zullen actieplannen die gericht zijn op de bescherming van de bedreigde soorten worden aangepast of uitgewerkt. Er zullen ook middelen worden vrijgemaakt om deze op het terrein tot uitvoer te brengen. Bovendien zullen verschillende financieringsinstrumenten specifiek worden ingezet voor het herstel en het beheer van de prioritair instandhoudingsgebieden voor doelsoorten en -habitats. Indien nodig, zullen ook bijkomende financieringsmiddelen worden vrijgemaakt.

Een juridisch kader zal de acties gericht op de versterking en de herintroductie van bedreigde soorten ondersteunen zodat deze kunnen worden gerealiseerd en alle kansen op succes krijgen. Daarnaast zorgt dit kader ook voor het behoud van de genetische identiteit van de reeds aanwezige soorten.

Er zal worden nagedacht hoe de instandhouding van het regionale gecultiveerde en wilde natuurlijk erfgoed en de instandhouding van de natuurlijke omgeving beter op elkaar kunnen aansluiten.

Om de impact van de invasieve uitheemse soorten te beperken, zal het accent worden gelegd op preventiemaatregelen. Zo zullen er actieplannen worden voorbereid en uitgevoerd die gericht zijn op de belangrijkste introductieroutes van invasieve uitheemse soorten. Beheermaatregelen zullen dan weer heel in het bijzonder focussen op de opkomende en weinig verspreide soorten. Voor de meer verspreide soorten zal het beheer ervan gebeuren in verhouding tot de specifieke problematiek van de soort in kwestie; in bepaalde gevallen zal dit beheer zich toespitsen op een aanpassing aan de aanwezigheid van deze soort.

De uit te voeren acties

De acties die zullen worden uitgevoerd met het oog op de instandhouding van de bedreigde soorten en habitats zullen van uiteenlopende aard zijn. Het gaat hier meer bepaald om:

- Wetenschappelijke, juridische en economische studies en expertise, meer bepaald voor de uitvoering van risico- en opportuniteitsanalyses; alsook de opstelling van een prioriteitsorde;
- De aanpassing van de reglementering;
- Het afsluiten van partnerschappen en onderaannemingsovereenkomsten voor de operationalisering van de doelstellingen;
- De uitvoering van inrichtingswerken op het terrein.

Tabel 2: Operationele doelstellingen (OD) en acties om de strategische doelstelling 1.1. te verwezenlijken

OD 1.1.1	Het regionaal netwerk met strikt beschermde gebieden uitbreiden ¹⁷ zodat deze tegen 2030 5% van het grondgebied beslaan
Actie 1.1.1.1	De bestaande middelen en procedures verbeteren en aanpassen om het grondbeheer te vergemakkelijken met het oog op de aanleg, het herstel en de valorisatie van natuurreservaten
Actie 1.1.1.2	De samenwerking tussen de publieke en de private actoren verder uitdiepen alsook de verspreiding van de kennis versterken voor het beheer van de natuurreservaten
Actie 1.1.1.3	De financiële steun aan de beheerders van de publieke en private natuurreservaten verbeteren en versterken
Actie 1.1.1.4	Alle natuurreservaten een aangepast beheerplan bezorgen
Actie 1.1.1.5	De opportuniteit van de oprichting van een Waals observatorium voor biodiversiteit bestuderen in samenspraak met de belanghebbende partijen, en, in voorkomend geval, dit ook effectief oprichten.
OD 1.1.2	De staat van instandhouding verbeteren van minstens 30% van de bedreigde habitats en soorten tegen 2030
Actie 1.1.2.1	Het bedreigingsstatus van de soorten herzien en de lijst van beschermde soorten verder aanvullen
Actie 1.1.2.2	Een juridisch kader goedkeuren om de introductie of herintroductie van inheemse soorten te ondersteunen en de populaties van zeldzame soorten te versterken
Actie 1.1.2.3	Doelstellingen bepalen met het oog op de instandhouding van de habitats van communautair belang en van de kwetsbare soorten op niveau van het Waals grondgebied
Actie 1.1.2.4	De juridische bescherming waarborgen van de habitats van communautair belang
Actie 1.1.2.5	De actoren betere informatie bezorgen over de beschermingsmaatregelen voor de soorten en habitats
Actie 1.1.2.6	Actieplannen uitwerken en de uitvoering ervan garanderen voor de meest bedreigde soorten en habitats waarvoor dit instrument relevant lijkt
Actie 1.1.2.7	De belangrijkste aangetaste biotopen op een gerichte manier herstellen op basis van het Natura 2000-netwerk en het Waalse ecologische netwerk.
Actie 1.1.2.8	De financiële steun aan CREAVES versterken
Actie 1.1.2.9	Een denkproces op gang brengen over een optimalere samenhang tussen de instandhouding van het regionale gecultiveerde en wilde natuurlijk erfgoed, en het herstel en de instandhouding van de natuurlijke omgeving
OD 1.1.3	De impact van de invasieve uitheemse soorten voorkomen en beperken
Actie 1.1.3.1	Actieplannen uitwerken en uitvoeren die de introductie van uitheemse soorten in het leefmilieu moeten beperken
Actie 1.1.3.2	De verzameling en de validatie van gegevens over invasieve uitheemse soorten uitbreiden via participatieve wetenschappen en gestandaardiseerde programma's voor dataverzameling
Actie 1.1.3.3	Overgaan tot de vroegtijdige uitroeiing van opkomende invasieve uitheemse plantensoorten
Actie 1.1.3.4	Overgaan tot de vroegtijdige uitroeiing van opkomende invasieve uitheemse plantensoorten
Actie 1.1.3.5	Plannen goedkeuren en uitvoeren voor de bestrijding van de meest zorgwekkende plantensoorten
Actie 1.1.3.6	Plannen goedkeuren en uitvoeren voor het beheer van de meest zorgwekkende diersoorten

¹⁷ Natuurreservaten in de breedste zin van het woord

Strategische doelstelling 1.2. De functionaliteit van het ecologisch netwerk en de versterking van de ecosysteemdiensten garanderen

De uitdagingen

Functionele en effectieve ecologische verbindingen zijn noodzakelijk voor de werking, de stabiliteit en de veerkracht van de ecosystemen op lange termijn. Om alle fases van hun levenscyclus (voedsel, reproductie, rustfase ...) in gunstige omstandigheden te voltooien, hebben de dier- en plantsoorten niet enkel een kwalitatief hoogstaand gebied nodig om zich te voeden, voor te planten en te groeien, maar ook om zich te kunnen verplaatsen tussen natuurlijke leefomgevingen in goede staat die met elkaar in verbinding staan. De goede werking van de ecosystemen is noodzakelijk voor het leveren van waardevolle culturele, productie en regulerende ecosysteemdiensten.

Daarvoor is het belangrijk dat de kerngebieden van het ecologisch netwerk waarin de soorten kunnen leven en zich voortplanten in stand worden gehouden, en dat de ecologische verbindingen tussen deze gebieden worden behouden of hersteld zodat uitwisseling mogelijk wordt tussen de populaties van soorten, wat noodzakelijk is voor hun overleven op middellange en lange termijn.

In bepaalde gebieden van het grondgebied is het ecologisch netwerk onbestaande of aangetast, en zou dit moeten worden versterkt. Bovendien vormt heel wat infrastructuur ecologische hindernissen die door de aard, het ontwerp of het intensief gebruik ervan soms onmogelijk te overschrijden zijn.

Acties die gericht zijn op instandhouding en herstel vereisen een aanpassing van de bestaande instrumenten, alsook een wijziging van de inrichtings- en beheerpraktijken voor een betere integratie van de instandhouding van de biodiversiteit.

De visie

Door de opzet van een ecologisch netwerk, beoogt de Waalse regering de herontwikkeling van de biodiversiteit op een aanzienlijke deel van haar grondgebied. Dit netwerk bestaat uit in stand gehouden kerngebieden van biodiversiteit die met elkaar in verbinding staan binnen het Waals grondgebied alsook met de buurlanden en aangrenzende regio's. De kerngebieden voor biodiversiteit en de ecologische verbindingen ervan worden in kaart gebracht en in stand gehouden, net zoals de gebieden waarvan het herstel voorop staat. De acties gericht op herstel worden uitgevoerd over minstens 30% van de aangetaste habitatgebieden en ondersteund door stimuleringsmaatregelen.

De herontwikkeling van de biodiversiteit maakt de levering mogelijk van een brede waaier van ecosysteemdiensten die essentieel zijn voor de economische veerkracht van het grondgebied alsook voor de gezondheid en het welzijn van de Waalse bevolking.

De operationele weg

In een eerste fase wordt het functionele ecologische netwerk in kaart gebracht op wetenschappelijk basis, waarbij wordt uitgegaan van de doelsoorten en -ecosystemen die gekoppeld zijn aan verschillende habitatnetwerken. Dit netwerk omvat de kerngebieden voor de biodiversiteit, waaronder meer bepaald de strikt beschermde gebieden, de Natura 2000-gebieden en de Gebieden van Groot Biologisch Belang, de ecologische verbindingen tussen deze gebieden, alsook de gebieden waarvan het herstel voorop staat om de functionaliteit van het netwerk te verzekeren. De belangrijkste ecologische hindernissen die moeten worden opgeheven, worden eveneens in kaart gebracht.

Voor de finale goedkeuring van de kaart door de Waalse regering, worden de lokale actoren gemobiliseerd om dit netwerk te verfijnen zodat de biologische en de lokale sociaal-economische uitdagingen beter kunnen worden geïntegreerd. Hierbij wordt ook rekening gehouden met hun beperkingen en verwachtingen.

Het ecologisch netwerk krijgt wettelijke erkenning dat voorzorgsmaatregelen omvat die gericht zijn op de instandhouding van de integriteit, afhankelijk van het belang van de uitdagingen. Zo zal de Waalse regering er heel specifiek op toezien dat de effecten die een grote invloed hebben op het ecologische netwerk tot een minimum worden beperkt. Via de bepaling van gebruiksvoorschriften alsook van het toepassingsgebied ervan, zal de regering bij de totstandbrenging van het netwerk er ook voor zorgen dat er een evenwicht wordt gevonden tussen de instandhouding van de biodiversiteit enerzijds en de ontwikkeling van sociaal-economische activiteiten anderzijds.

De informatie, de sensibilisering en de mobilisatie van de actoren zal gebeuren op het terrein.

De bestaande instrumenten voor grondbeleid zullen worden ingezet en prioritair gericht zijn op de gebieden van biologisch belang, steeds in overleg met de exploitant en de eigenaar. In samenspraak met de verschillende betrokken partijen, zal er worden nagedacht over de invoering van een publiek grondbeleid met het oog op de instandhouding en het herstel van de omgeving, waarbij conflicten met ander landgebruik, zoals landbouw, worden vermeden. Dit denkproces kan ook worden veralgemeend om ook rekening te houden met aspecten die verband houden met het openstellen van deze gronden voor landbouw- of huisvestingsdoeleinden. Dit algemene denkproces over de invoering van een publiek grondbeleid overstijgt het strikte kader van deze biodiversiteitsstrategie en moet onder meer ook oog hebben voor de aspecten die gelinkt zijn aan regionale projecten van algemeen belang, en aan de terbeschikkingstelling voor landbouw en huisvesting. Daarom mag het denkproces over de instrumenten voor grondbeleid niet beperkt blijven tot het thema 'natuurbehoud' maar ook rekening houden met ander landgebruik, zoals landbouw, alsook met de economische aspecten hiervan.

Daarnaast ondersteunt de Waalse regering via stimuleringsmaatregelen de ingrepen gericht op het herstel van de aangetaste habitats en de hiermee gepaard gaande ecosysteemdiensten, alsook van de verbindingen van de bedreigde habitats en populaties van soorten in Wallonië. Deze acties hebben betrekking op enerzijds de habitats en de habitats van de beschermde en/of bedreigde soorten en anderzijds de structurerende landschapselementen zoals hagen, bomenrijen, vijvers en waterlopen, en uiteraard ook de vochtige gebieden.

Om de biodiversiteit op de regionale landbouwgronden te versterken, zullen inrichtingen worden aangebracht op de niet-bebouwde percelen alvorens deze opnieuw te verpachten. Ook kan het akkoord van de pachter worden gevraagd om inrichtingen aan te brengen op de gronden onder erfpacht, waarbij rekening wordt gehouden met eventueel bedrijfsverlies.

Ze willen eveneens de belangrijkste ecologische hindernissen opheffen of verkleinen, en dan vooral voor wat betreft de vrije vismigratie in de waterlopen, alsook de hindernissen verkleinen van de voornaamste knelpunten en barrières die gevormd worden door wegen en autosnelwegen, waterlopen, bevaarbare waterwegen en spoorwegen. Deze acties hebben ook betrekking op de aspecten die gelinkt zijn aan de effecten van eventuele lichthinder op de nachtactieve soorten en dus ook de biodiversiteit.

Concreet zullen deze acties worden ondernomen door de overheid om zo de versnippering van het hydrografisch netwerk tegen te gaan, de ecologische kwaliteit van de waterlopen in stand te houden en te herstellen, en een netwerk van vochtige gebieden te reactiveren. Deze acties omvatten onder meer:

- de hermeandering en het natuurlijk herstel van waterlopen en oevers;
- het herstel van de vrije vismigratie en de aquatische organismen;
- de heraanleg van stormbekkens en tijdelijke overstromingsgebieden om hun onthaalpotentieel van biodiversiteit en van de hiermee gepaard gaande ecosysteemdiensten te verbeteren;
- het herstel en de heraanleg van permanent vochtige gebieden.

Deze acties dragen bij tot een geïntegreerd beheer van de watercyclus dat ook overstromingen moet voorkomen via gebruikmaking van natuurlijke oplossingen zoals bepaald in de richtlijnen van het

internationaal samenwerkingsverband IUCN¹⁸. Er zal bijzondere aandacht worden besteed aan een vermindering van de effecten op de biodiversiteit die gekoppeld zijn aan de gecumuleerde effecten van de productie van hydro-elektrische energie. De acties met betrekking tot de tijdelijke overstromingsgebieden zullen worden uitgevoerd in overleg met de eigenaars en de exploitanten van deze TOG, meer bepaald door een evaluatie en beperking van de eventuele impact van deze acties op hun bedrijfsactiviteiten.

Er zullen ook acties worden ondernomen om het netwerk gevormd door de verbindingssassen doorlaatbaar te maken zodat hier ook wild leven kan vertoeven.

- verwijdering van obstakels;
- ontwerp en inrichting van kunstwerken voor betere verbindingen;
- valorisatie van milieuvriendelijke onderhoudspraktijken;
- instandhouding en specifiek beheer van de gebieden van hoog biologisch belang.

Een andere doelstelling van de Waalse regering is de bevordering van de biodiversiteit in de grote teeltgebieden. Ze baseert zich hierbij onder meer op reeds op gang gebrachte acties, zoals de verderzetting van het operationeel programma 'Yes We Plant' dat gericht is op de ontwikkeling van een netwerk van hagen, boomgaarden en bomenrijen.

De uit te voeren acties

Tabel 3: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 1.2.

OD 1.2.1	Het ecologisch netwerk identificeren en in stand houden door erop toe te zien dat de hieraan verbonden ecosysteemdiensten worden gevaloriseerd
	Actie 1.2.1.1 Het Waalse ecologisch netwerk een wettelijke erkenning verlenen
	Actie 1.2.1.2 Het Waalse ecologisch netwerk in kaart brengen
OD 1.2.2	De ecologische toestand van de waterlopen in stand houden en herstellen
	Actie 1.2.2.1 De vrije migratie van vissen en andere aquatische organismen in de waterlopen herstellen
	Actie 1.2.2.2 Zorgen voor een geïntegreerd beheer van de ooibossen die hun biologisch belang behouden en herstellen
	Actie 1.2.2.3 De waterlopen en vochtige gebieden herstellen door middel van hermeandering en hernaturalisering
	Actie 1.2.2.4 De multifunctionele rol van tijdelijke overstromingsgebieden (TOG) en stormbekkens versterken en de biodiversiteit ervan verhogen
OD 1.2.3	De verbindingen tussen de habitats en de soorten herstellen, meer bepaald via landschapselementen
	Actie 1.2.3.1 De infrastructuur die hoort bij verbindingswegen doen uitgroeien tot een functioneel ecologisch netwerk
	Actie 1.2.3.2 Een netwerk van hagen en bomenrijen ontwikkelen
	Actie 1.2.3.3 De toepassing aanmoedigen van biodiversiteit bevorderende beheermethodes voor de onmiddellijke omgeving van verbindingswegen
	Actie 1.2.3.4 Bewustmaking over de versterking van het ecologisch netwerk binnen de actieve landinrichtingsgebieden bij het opnieuw verpachten van percelen
	Actie 1.2.3.5 De impact verminderen van lichtvervuiling op de biodiversiteit
OD 1.2.4	De habitats en de hieraan gekoppelde ecosysteemdiensten in stand houden

¹⁸ IUCN, 2020. Global standards for Nature-based solutions. A user-friendly framework for the verification, design and scaling up of NbS. Kan worden geraadpleegd op <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2020-020-En.pdf>.

- Actie 1.2.4.1 Bij de planning en de uitvoering van infrastructuurwerken rekening houden met de impact ervan op de biodiversiteit
 - De wegbeheerders en -verantwoordelijken bewust maken van het behoud en de
- Actie 1.2.4.2 ontwikkeling van de biodiversiteit langsheen de verbindingswegen en hiervoor opleiding voorzien
- Actie 1.2.4.3 De biodiversiteit op de regionale landbouweigendommen versterken
- Actie 1.2.4.4 Specifiek beheer voorzien voor de gebieden met hoge biologische waarde die zich bevinden op de terreinen van verbindingswegen
 - Een denkproces op gang brengen over de invoering van een publiek grondbeleid,
- Actie 1.2.4.5 meer bepaald met het oog op de instandhouding en het herstel van de omgeving, waarbij conflicten met ander landgebruik wordt vermeden

Pijler 2 - De biodiversiteit in de ontwikkelingslogica's en de economische activiteiten integreren en een duurzaam gebruik van de biodiversiteit bevorderen

Strategische doelstelling 2.1: De instandhouding van de biodiversiteit integreren bij de ontwikkeling van plannen en projecten

De uitdagingen

Een van de meest directe oorzaken van het verlies aan biodiversiteit is de vernietiging en de versnippering van de habitats door een verharding van de bodem, de inplanting van infrastructuur, bestemmingswijzigingen en meer algemeen de omvorming van de habitats. Hierdoor blijft er minder ruimte over voor de biodiversiteit en vermindert het aantal verbindingen tussen de habitats die noodzakelijk zijn voor het voortbestaan van de soorten.

De fragmentering van de biodiversiteit bevorderende leefomgevingen zet zich door in Wallonië. Tussen 1985 en 2021 is het verhard oppervlak in Wallonië toegenomen met minstens 562 km², wat neerkomt op een gemiddelde verharding van 15,6 km²/jaar. Over een periode van 36 jaar, gaat het over een toename van 32 tot 44%. Deze verharding komt voornamelijk ten goede aan de woonkavels maar is nadelig voor landbouwgronden die volgens kadastergegevens 605 km² aan oppervlak hebben ingeboet, wat neerkomt op een afname van 6,5%. Tijdens deze periode heeft de toename van de hoeveelheid verhard oppervlak zich hoofdzakelijk voorgedaan tussen het einde van de jaren 80 en het eind van de jaren 90; momenteel zet het fenomeen zich minder snel door. Voor de periode 2025-2021 is dit gemiddelde afgenomen tot 11,2 km²/jaar. Tijdens de twee laatste jaren 2020-2021, is de verhardingstendens opnieuw toegenomen met gemiddeld 11,8 km²/jaar¹⁹. Het ruimtelijk ordenings- en stedenbouwkundig beleid op regionaal en gemeentelijk niveau speelt hierbij een centrale rol. Deze bepalen immers de bodembestemming en de stedelijke dichtheid, beslissen over de inplantingen van infrastructuur en omkaderen de aflevering van de noodzakelijke vergunningen die fysieke wijzigingen aanbrengen aan de grond. Dit beleid is een essentiële hefboom om de verharding en de versnippering van leefomgevingen te controleren. In dit kader, wil het ontwerp voor het Ruimtelijk ontwikkelingsplan deze verharding van de bodem een halt toeroepen.

De Europese richtlijn 92/43 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna stelt dat ieder plan of project dat een Natura 2000-gebied kan aantasten het voorwerp moet uitmaken van een effectbeoordeling van het gebied in kwestie. Volgens artikel 6 van deze richtlijn '3. Voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Gelet op de conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied en onder voorbehoud van het bepaalde in lid 4, geven de bevoegde nationale instanties slechts toestemming voor dat plan of project nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten en nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden.

4. Indien een plan of project, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied, bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, toch moet worden gerealiseerd, neemt de Lidstaat alle nodige compenserende maatregelen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft. De Lidstaat stelt de Commissie op de hoogte van de genomen compenserende

¹⁹ IW PES, 2021 - <https://www.iweps.be/indicateur-statistique/artificialisation-du-sol/>

maatregelen. Wanneer het betrokken gebied een gebied met een prioritair type natuurlijke habitat en/of een prioritair soort is, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijke gunstige effecten dan wel, na advies van de Commissie, andere dwingende redenen van groot openbaar belang worden aangevoerd.'

De term 'passende beoordeling van de effecten op een Natura 2000-gebied' is dus afkomstig uit de Europese wetgeving. Ze is in de Waalse wetgeving overgenomen via de Wet op het natuurbehoud. Een passende beoordeling van de effecten op een Natura 2000-site of soort is dus een verplicht document dat moet worden gevoegd bij ieder plan of project dat moet worden ingediend voor het bekomen van een vergunning, een toelating of een goedkeuring, en dat betrekking heeft op een Natura 2000-site of een nabijgelegen gebied. Een dergelijke beoordeling is ook vereist voor projecten die een impact hebben op de soorten die beschermd zijn via de Wet op het natuurbehoud. Dit is onder meer nodig bij de indiening van een aanvraag voor vrijstelling voor de beschermingsmaatregelen voor soorten in en buiten een Natura 2000-site, zoals bepaald in artikelen 5 en 5bis van de Wet op het natuurbehoud.

Volgens de richtlijn kan het plan of project dus enkel worden goedgekeurd indien het niet leidt tot een aantasting van het gebied, of indien het voldoet aan een doelstelling van groot openbaar belang, en onder voorbehoud van de toepassing van maatregelen die gericht zijn op een vermindering en vervolgens een compensatie van de effecten.

In tegenstelling tot een Milieueffectenstudie moet een 'passende beoordeling van de effecten' niet worden opgemaakt door een hiertoe erkende instantie. De kwaliteit ervan is dus niet gegarandeerd. De overheid biedt voor de opmaak ervan wél een samenvattend schema, maar de wet op het natuurbehoud biedt geen kader voor de manier waarop de projecten rond biodiversiteit moeten worden beoordeeld, noch voor het mitigatie- en compensatieproces ervan. Ze voorziet de mogelijkheid om de effecten op de biodiversiteit te compenseren via stortingen aan een Fonds voor de bescherming van de biodiversiteit. De implementatie van een dergelijk mechanisme stuit echter op meerdere reglementaire en functionele beperkingen.

In de praktijk zijn er nog steeds te veel projecten die resulteren in een nettoverlies aan biodiversiteit omdat ze geen rekening houden met de biodiversiteit stroomopwaarts het proces, en al evenmin met een adequate beoordeling van de effecten over de biodiversiteit, en door de ontoereikendheid van de mitigatie- en compensatiemaatregelen van de effecten. Het is immers van essentieel belang dat de impact van projecten op de biodiversiteit van bij het ontwerp in aanmerking worden genomen, zodat ze eventueel nog kunnen worden aangepast. Bouwheren en studiebureaus zijn vaak onvoldoende bekend met de informatiebronnen en missen de vaardigheden die nodig zijn om de eventuele impact van hun project op de biodiversiteit te anticiperen.

De maatregelen die gericht zijn op een compensatie van de negatieve resteffecten van de projecten waarvoor een vergunning nodig is, blijken niet altijd even doeltreffend als verwacht. De resultaten op het terrein blijven vaak onder de verwachtingen en de nettoverliezen aan biodiversiteit blijven aanhouden. De oefening vereist dan ook grondreserves en technische vaardigheden waarover de houders van de vergunningen niet noodzakelijkerwijze beschikken.

De visie

Ruimtelijke ordening houdt rekening met de uitdagingen van biodiversiteit. De beleidsinstrumenten worden herbekeken om de verharding van het grondgebied een halt toe te roepen en de instandhouding van de gebieden van hoog biologisch belang te verzekeren.

De plannen en projecten die een impact zouden kunnen hebben op de biodiversiteit wordt correct beoordeeld. De effecten die aanzienlijk zouden kunnen zijn worden voorkomen, getemperd en, voor zover nodig, gecompenseerd zodat er geen nettoverlies aan biodiversiteit optreedt bij de ontwikkeling van plannen en projecten.

Samenhangend met de vorige pijler, worden de biologische informatietools waarop deze beoordelingen zijn gebaseerd, zoals de cartografie van het ecologisch netwerk, beschikbaar gemaakt en regelmatig bijgewerkt.

De operationele weg

De plannen, projecten en activiteiten die schade kunnen toebrengen aan de beschermde soorten of aan Natura 2000-gebieden, moeten het voorwerp uitmaken van een passende effectenbeoordeling. Er zullen voorstellen worden uitgewerkt om de inhoud ervan te harmoniseren en de kwaliteit van de studies te verbeteren. Hierbij wordt ook uitgegaan van een betere samenhang van de verschillende types effectenbeoordelingen met het oog op een administratieve vereenvoudiging. Voor projecten die de opmaak van een milieueffectenstudie vereisen, wordt voor de erkende studiebureaus een vademecum opgesteld waarin alle uitdagingen met betrekking tot biodiversiteit worden samengebracht.

De Waalse regering gaat de uitdaging aan om de regionale effecten van de installaties en de activiteiten op de biodiversiteit te beheersen door de invoering van informatieve, niet-bindende beoordelings-, preventie- en compensatiemechanismen die het principe 'voorkomen-verminderen-compenseren' naleven en steunen op een waardenhiërarchie waarvan de prioriteitsorde wordt bepaald op basis van de biologische uitdagingen.

De regering zal de toepassing van dit luik en het toepassingsgebied ervan bepalen. Ze zal er hierbij op toezien dat er een evenwicht wordt gevonden tussen de instandhouding van de biodiversiteit enerzijds en de ontwikkeling van sociaal-economische activiteiten anderzijds, en dit zonder de het bestaande administratieve kader bijkomend te belasten.

De compensatiemaatregelen worden omkaderd volgens de bepalingen van de Europese richtlijnen.

Er zullen aanpassingen worden aangebracht aan het Fonds voor de bescherming van de biodiversiteit om het toepassingsgebied en de werking ervan nader te bepalen en te omkaderen, zodat de projectdragers de schade die ze berokkenen en onmogelijk 'in natura' kunnen goedmaken alsnog via een financiële bijdrage aan het Fonds kunnen compenseren.

De uit te voeren acties

Tabel 4: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 2.1.

OD 2.1.1	De kwaliteit verbeteren van de effectbeoordelingen inzake biodiversiteit
Actie 2.1.1.1	De kwaliteit van de beoordelingen van de effecten op de biodiversiteit verbeteren alsook de samenhang ervan tussen de verschillende types milieueffectenbeoordelingen
Actie 2.1.1.2	De handelingen en ingrepen nader bepalen die eventueel de beschermde soorten en habitats kunnen aantasten
OD 2.1.2	Erop toezien dat er geen nettoverlies is bij de ontwikkeling van plannen en projecten door toepassing van het principe voorkomen-vermijden-compenseren
Actie 2.1.2.1	De handelingen en ingrepen nader bepalen die eventueel de beschermde soorten en habitats kunnen aantasten
Actie 2.1.2.2	Betere inachtneming en invoering van alternatieve en compenserende oplossingen in het kader van projecten onderworpen aan een passende effectenbeoordeling

Strategische doelstelling 1.2 - De ecologische voetafdruk verkleinen ten gunste van de biodiversiteit in Wallonië en in de rest van de wereld

De uitdagingen

De impact van de sociaal-economische activiteiten die door de Waalse actoren worden uitgevoerd, blijft allerm minst beperkt tot het regionaal grondgebied. De analyse van de materiaalstromen bijvoorbeeld toont aan dat het grootste deel van de toegevoegde waarde die in Wallonië wordt geproduceerd, berust op de exploitatie van hulpbronnen (olie, gas, uranium, metallische en niet-metallische mineralen, hout, soja, palmolie, enz.) die worden gewonnen buiten de gewest-, lands- en zelfs Europese grenzen.

De effecten van de bewerking van deze hulpbronnen op de kwaliteit van het leefmilieu, meer bepaald op het vlak van lucht-, bodem- en waterverontreiniging, afvalproductie, klimaatopwarming en -ontregeling, kunnen bovendien ook voelbaar zijn aan de andere kant van de wereld en ecosystemen verstoren die heel verschillend zijn van de Waalse.

De impact van de consumptie van de Belgische burgers op de biodiversiteit situeert zich voor 95% in het buitenland²⁰, en betreft vooral de voedings-, goederen-, diensten- en bouwsector. Van alle verbruikte goederen, zijn de palmolie, soja, cacao, koffie en hout die het merendeel van de omzettingen en wijzigingen van ecosystemen veroorzaken²¹.

Ook de manier waarop het grondgebied en de verplaatsingen worden georganiseerd, de manier van wonen en de productie- en consumptiepatronen hebben op de wereldwijde biodiversiteit een grotere impact dan wat op regionaal niveau kan worden vastgesteld.

De visie

In het beleid, de reglementeringen, de planning, de ontwikkelingsprocessen, de investeringen, de openbare aanbestedingen, de boekhouding en de beoordelingen van significante milieueffecten worden de waarden van de biodiversiteit in acht genomen, en dit op alle niveaus en in alle economische sectoren.

De ontwikkeling van een circulaire economie en van duurzame voeding en consumptie voorziet in grote mate in de behoeften van de Waalse bevolking en levert een aanzienlijke bijdrage aan hun gezondheid en welzijn. De negatieve effecten van de productie en bewerking van voeding, goederen en diensten op de ecosystemen en de biodiversiteit worden wereldwijd tot een minimum beperkt. De niet-duurzame consumptiepatronen worden verminderd, meer bepaald door de hoeveelheid afval alsook voedselverspilling met de helft terug te dringen, de overconsumptie van andere natuurlijke hulpbronnen tegen te gaan, en mensen toegang te geven tot relevante informatie en hen aan te zetten en de kans te geven om verantwoorde keuzes te maken.

De ontwikkeling van circulaire stedenbouw en het afremmen van de verharding van de bodem in de stadscentra en dorpskernen hebben in Wallonië geleid tot minder gefragmenteerde landschappen en biotopen wat gunstig is voor de biodiversiteit, alsook tot een afname van de algemene milieukosten gekoppeld aan voorzieningen, infrastructuur en autoafhankelijkheid.

²⁰ Schneiders, A., Alaerts, K., Michels, H., Stevens, M., Van Gossum, P., Van Reeth, W., & Vught, I. (2020). *Natuurrapport 2020: feiten en cijfers voor een nieuw biodiversiteitsbeleid*. (Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; No. 2). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. <https://doi.org/10.21436/inbom.18882202>

²¹ Brulein, Harmony. *Tropical deforestation embodied in agricultural and forestry imports. The case of Belgium*. Faculté des sciences, Université catholique de Louvain, 2021. Prom.: Meyfroidt, Patrick

De uitvoering van beleid op het vlak van luchtkwaliteit, energie en klimaat, ondersteund door beleid gelinkt aan mobiliteit en vervoer, heeft op zijn beurt toegelaten om de klimaatverandering af te remmen en de uitstoot van verontreinigende stoffen in de atmosfeer aanzienlijk te verminderen ten voordele van de menselijke gezondheid en de lokale en mondiale ecosystemen en de wereldwijde biodiversiteit.

Zoals voorzien door het Waalse waterwetboek verzekert het beleid op het vlak van waterbeheer de kwaliteit en de duurzaamheid van de waterreserves, wat in het voordeel speelt van de biodiversiteit van de vochtige en aquatische milieus, de stromen, rivieren, watermassa's, zeeën en oceanen.

De operationele weg

Een van de voornaamste actiehefbomen waarop de Waalse regering wil werken, heeft betrekking op de stedelijke uitbreiding. Er zal tegen uiterlijk 2025 een 'bodemverhardingstraject' worden bepaald om de netto-oppervlakte aan verharde terreinen geleidelijk aan te verminderen, en zo uiteindelijk te komen tot nul km²/jaar tegen 2050. Er worden momenteel onderzoeksprogramma's uitgevoerd in het kader van de Permanente Conferentie voor Ruimtelijke Ontwikkeling. De aan het werk zijnde logica's, de motiveringen en de verplichtingen van de actoren worden bestudeerd, en er wordt een analyse gemaakt van de gunstige factoren op basis waarvan de trajecten worden bepaald, zodat het landgebruik kan worden geoptimaliseerd en de stedelijke vernieuwing kan worden versterkt. Deze aanpak zal worden geëvalueerd al naargelang de impact ervan op de structuur en de functionaliteit van het ecologisch netwerk enerzijds en de ecosysteemdiensten anderzijds.

Ze wordt nog versterkt door de gewestelijke mobiliteitsstrategie SRM die gericht is op de bevordering van zachte mobiliteit die gebruikmaakt van sobere infrastructuur. Om de doelstellingen op het vlak van modal shift te realiseren die de Waalse regering heeft bepaald, zal ze zowel inzetten op de ontwikkeling van het vervoeraanbod als op gedragsverandering. De uitvoering van deze strategie moet ertoe leiden dat de uitstoot van broeikasgassen tegen 2030 met meer dan 35% zal zijn afgenomen.

In dit opzicht, vormt de gewestelijke mobiliteitsstrategie SRM een van de pijlers van het Waalse lucht-klimaat-energieplan PACE dat voorziet in de ontwikkeling van energie-efficiëntie en hernieuwbare energie alsook in de verminderde uitstoot van luchtverontreinigende stoffen. De Waalse regering heeft zich heel duidelijk tot doel gesteld om de uitstoot van broeikasgassen met 55% te verminderen ten opzichte van het niveau in 1990. Om deze ambitie te kunnen waarmaken, zal de regering samenwerken met de industrie en de transport-, landbouw- en bouwsector (woningbouw en gebouwen uit de tertiaire sector). Er werden reeds verscheidene initiatieven opgestart zoals de 'Pax eolienica II' dat de ontwikkeling van windenergie in Wallonië wil vereenvoudigen via de toepassing van de EU-strategie 'REPowerEU'. 'Pax eolienica II' erkent dat de ontwikkeling van hernieuwbare energie een kwestie van hoger openbaar belang is en brengt opnieuw het idee op tafel om een planning op te maken voor de ontwikkeling van windenergie. Rekening houdend met de mogelijke impact van windmolenparken op de biodiversiteit, en dan vooral op bepaalde vogel- en vleermuissoorten, moet erop worden toegezien dat deze ontwikkeling de biologische instandhoudingsdoelstellingen niet in het gedrang brengt. Dit kan door in de projecten mitigatiemaatregelen te voorzien die vogelsterfte en verstoringen moeten vermijden, maar ook via andere mogelijke maatregelen die ieder negatief effect op de betreffende diersoorten kunnen voorkomen.

Daarnaast zal de Waalse regering ook de productie van goederen en diensten sturen en ondersteunen met het oog op minder verspilling van hulpbronnen en minder verontreiniging veroorzaakt door de bewerking ervan, meer bepaald door in te zetten op ecodesign, industriële ecologie, functionaliteitseconomie, hergebruik, verpakking, recycling en functionele biodiversiteit, meer bepaald in de landbouw en op het vlak van de houtproductie en -consumptie. Water, mineralen en metalen, bodem, lucht, biomassa, biodiversiteit en ecosysteemdiensten maken integraal deel uit van 'Circular Wallonia', de goedgekeurde strategie voor de invoering van circulaire economie, die de

negatieve impact van consumptiepatronen en productiemethodes op het milieu tot een minimum moet beperken.

Om de beperkingen van het overheersende voedingssysteem aan te pakken, werden in Wallonië door tal van actoren en op verschillende niveaus meerdere initiatieven opgezet. Om deze initiatieven een breder forum te geven, heeft de Waalse regering de strategieën 'Manger demain' en de Green Deal 'Cantines durables' goedgekeurd, en legt ze de laatste hand aan het programma 'Alliance Emploi Environnement pour l'Alimentation'. De acties die de Waalse regering binnen deze context voert, beogen de herlokalisatie van de voedingsketens, meer bepaald van fruit, groenten, granen en eiwitten; een efficiënter gebruik van de natuurlijke hulpbronnen; de bestrijding van voedselverlies en -verspilling; de valorisatie van bijproducten; en acties op het niveau van de school- en bedrijfskeukens gericht op evenwichtige maaltijden met extra aandacht voor de consumptie van meer lokale producten en/of producten afkomstig van de Waalse biolandbouw. Er wordt ook ingezet op het gebruik van meerdere soorten eiwitbronnen, zoals voorgeschreven door de WGO, die vrij zijn van GMO.

In overeenstemming met het Waalse pesticidereductieprogramma PwRP en het Waalse Programma voor duurzaam stikstofbeheer PGDA zullen de aanpassing van landbouwpraktijken en -technieken en de gebruikmaking van natuurlijke vervangingsproducten worden ondersteund en aangemoedigd met het oog op een halvering van het gebruik van chemische en synthetische producten en een vermindering van de uitspoeling van minerale meststoffen.

In overeenstemming met de ecoregelingen van het GLB en het Waals Lucht-Klimaat-Energieplan PACE zal het gebruik van de ecosysteemdiensten gekoppeld aan voedselproductie gericht zijn op de instandhouding van de biodiversiteit en de ecosystemen, meer bepaald via milieuvriendelijke exploitatiemethodes die rekening houden met de bodem- en waterkwaliteit, alsook via voedselproductiemethodes en consumptiepatronen die minder broeikasgassen uitstoten.

Het Waals gewest zal ook strengere regels ondersteunen om de impact van geïmporteerde producten systematisch in aanmerking te nemen en te verminderen, meer bepaald door de invoer te verbieden van producten afkomstig uit ontboste gebieden en door duurzaamheidscriteria op te nemen in openbare aanbestedingen.

De uit te voeren acties

De verwezenlijking van deze doelstelling valt binnen het kader van middelen die worden vrijgemaakt voor de opmaak en de uitvoering van de betreffende plannen en programma's.

Tabel 5: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 2.2.

OD 2.2.1	Circulaire stedenbouw bevorderen
OD 2.2.2	Circulaire economie bevorderen
OD 2.2.3	Zachte mobiliteit met sobere infrastructuur bevorderen
OD 2.2.4	Duurzame voeding en consumptie bevorderen

De realisatie van deze strategische doelstelling past binnen de context van andere plannen of programma's. Ze maakt dan ook niet het voorwerp uit van concrete acties binnen het kader van deze strategie.

Strategische doelstelling 2.3. - Biodiversiteit integreren in de verstedelijkte gebieden alsook in de bebouwing

De uitdagingen

Bomen en stedelijke groene ruimten dragen in belangrijke mate bij aan het welzijn en de fysieke en mentale gezondheid van iedereen die ervan gebruik kan maken. Ze kunnen immers de luchtvervuiling en geluidsoverlast verminderen, ze bieden verkoeling, en zijn ontmoetingsplekken en plaatsen om opnieuw in contact te komen met de natuur. Indien ze goed zijn aangelegd en beheerd en voor zover ze matig worden bezocht, kunnen de stedelijke groene ruimten een opmerkelijke 'onthaalcapaciteit' voor biodiversiteit vertonen. Bomen en groene ruimten vormen bovendien een belangrijke hefboom voor de aanpassing van de verstedelijkte gebieden aan de klimaatverandering.

Maar slechts een klein deel van de terreinen is specifiek bestemd als recreatie- of stedelijk groengebied. Het aandeel blijft over het algemeen beperkt tot 1 à 4%, waarbij Luik met 8,4% als uitschieter naar voren komt²². Er bestaan in onze buurlanden nochtans inspirerende voorbeelden van 'groene' steden, zoals Angers waar 14% van het oppervlak wordt ingenomen door groene ruimten die voor 90% worden beheerd zonder gebruikmaking van gewasbeschermingsproducten; of ook Nantes, dat beschouwd wordt als een testlabo van goede praktijken en dat jaarlijks € 145 per inwoner uitgeeft voor de aanleg en het beheer van zijn groene ruimten²³. Een deel van de maatregelen die zijn opgenomen in het ontwerp van de Europese natuurherstelwet heeft betrekking op het herstel van de stedelijke ecosystemen. Deze ontwerpresolutie stelt dat de lidstaten er moeten voor zorgen dat er tegen 2030 ten opzichte van 2021 geen nettoverlies aan stedelijke groene ruimten is, noch een verlies aan boombedekking, en dit in alle agglomeraties, steden en voorsteden. Bovendien moet de totale nationale oppervlakte van de stedelijke groene ruimten in de agglomeraties en de steden en voorsteden tegen 2040 en 2050 respectievelijk met minstens 3% en met minstens 5% zijn toegenomen ten opzichte van de totale oppervlakte van agglomeraties en steden en voorsteden in 2021; minstens 10% van de oppervlakte van de steden moet tegen 2050 bestaan uit bomen.

Ook al wordt het gedifferentieerd beheer van de groene ruimten steeds meer toegepast in Wallonië, toch blijven er nog een aantal technische en culturele factoren die het ecologisch beheer van de groene ruimten in de weg staan, ook al zou dit de biodiversiteit ten goede komen. De beheerders hebben nood aan ondersteuning op technisch, psychosociaal en financieel vlak om hun praktijken verder te verbeteren en de culturele aanpassingen te begeleiden die noodzakelijk zijn voor een betere aanvaarding van 'wilde' natuur. Vermits burgers steeds meer behoefte vertonen om toegang te krijgen tot groene ruimten, is het aangewezen om hun aanwezigheid hier te omkaderen om zo iedere negatieve impact op de biodiversiteit te beperken.

Ook gebouwen kunnen een rol spelen bij het onthaal van biodiversiteit in de stedelijke omgeving. Dat is heel in het bijzonder het geval voor een aantal vogelsoorten waaronder de zwaluw, de gierzwaluw, de mus, de uil, ... alsook microzoogdieren zoals de eikelmuis, de vleermuis, ... waarvan vele bedreigd zijn of de aantallen sterk zijn afgenomen. Door de nieuwe woningtypes en de nieuwe bouwtechnieken die de energieprestaties van gebouwen moeten verzekeren, worden de schuilplaatsen en toegangen voor dieren steeds zeldzamer en moeten er corrigerende acties worden opgezet.

²² IWPEs, 2021. Het informatieportaal van lokale statistieken over Wallonië. <https://walstat.iweps.be>

²³ Observatoire des villes vertes, 2021. <http://www.observatoirevillesvertes.fr/>

De visie

De stedelijke biodiversiteit wordt verder ontwikkeld. De oppervlakten die specifiek bestemd zijn voor natuur in de stad worden uitgebreid zodat de bebouwde gebieden een betere bijdrage kunnen leveren aan de doelstellingen die gericht zijn op het herstel en de herverbinding van de ecosystemen, alsook aan het welzijn van de burgers via de ontwikkeling van ecosysteemdiensten.

Binnen een maatschappelijke doelstelling die een eerlijke toegang tot de natuurlijke rijkdommen beoogt, wordt de versterking van het aanbod aan groene ruimten ondersteund en aangemoedigd zodat iedere inwoner in de toekomst op minder dan 10 minuten lopen van zijn woning toegang heeft tot een groene ruimte waar biodiversiteit wordt verwelkomd. De aanwezigheid van bezoekers in deze groene ruimten heeft geen negatieve invloed op de biodiversiteit.

De operationele weg

Er worden projectoproepen gelanceerd voor de gemeenten om deze aan te zetten tot de ontwikkeling van groene en blauwe stedelijke netwerken via de aanleg van openbare parken, de begroening van de wijken, de aanleg van ecologische doorgangsgebieden, enz. Er zal heel specifiek aandacht worden besteed aan de kwaliteit en de soberheid van deze inrichtingen zodat ze bijdragen aan de aanpassingen noodzakelijk om het hoofd te bieden aan de klimaatverandering, de biodiversiteit verbeteren op lokaal niveau en iedereen gemakkelijke toegang bieden. De gemeenten zullen hierbij ook worden ondersteund.

Het Besluit van de Regent van 1949 inzake de subsidiëring van de aanleg en het herstel van gemeentelijke en provinciale groene ruimten zal worden herzien om de positieve impact van de gesubsidieerde inrichtingen op de biodiversiteit te garanderen.

Het ecologisch beheer van de groene openbare ruimten zal worden aangemoedigd, onder meer via projectoproepen, technische richtlijnen en de uitwisseling van goede beheerpraktijken.

Ook het onthaal van fauna en flora in gebouwen zal worden gestimuleerd door middel van sensibiliseringsacties gericht op de actoren uit de bouwsector, de integratie van biodiversiteit bevorderende clausules in typebestekken-gebouwen en proefinrichtingen in gewestelijke overheidsgebouwen.

Daarnaast moet zowel in de stedelijke als in de plattelandsruimten de lichtvervuiling die een impact kan hebben op de wilde fauna worden beperkt door de meest hinderlijke verlichting te verwijderen (zie actie 1.2.3.5.).

De uit te voeren acties

De acties die worden uitgevoerd om de biodiversiteit te integreren in de verstedelijkte gebieden alsook in de bebouwing hebben betrekking op:

- Sensibilisering, communicatie en uitwisseling van goede praktijken;
- Aanmoediging;
- Ondersteuning bij de uitvoering van inrichtingswerken op het terrein.

Tabel 6: Operationele doelstellingen (OD) en acties om de strategische doelstelling 2.3. te verwezenlijken

OD 2.3.1	Stedelijke groene en blauwe netwerken ontwikkelen
Actie 2.3.1.1	De aanleg van groene ruimten ondersteunen, meer bepaald met het oog op aanpassingen die het hoofd moeten bieden aan de klimaatveranderingen
Actie 2.3.1.2	Initiatieven aanmoedigen die het natuurlijk erfgoed in de verstedelijkte gebieden bevorderen
OD 2.3.2	Het onthaal van fauna en flora in bebouwing bevorderen
Actie 2.3.2.1	Het onthaal van fauna en flora in bebouwing bevorderen

OD 2.3.3	Het onthaalpotentieel van biodiversiteit in de groene openbare en private ruimten ontwikkelen
Actie 2.3.3.1	De openbare beheerders ondersteunen en begeleiden bij een meer ecologisch beheer van de groene ruimten
Actie 2.3.3.2	De steunmaatregelen voor de aanleg en het herstel van de groene ruimten aanpassen om het onthaalpotentieel van de biodiversiteit zo maximaal mogelijk te benutten

Strategische doelstelling 2.-4. - Een landbouwworm ontwikkelen die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert

De uitdagingen

45% van het gewestelijk grondgebied is bestemd voor landbouw²⁴. De bijdrage van actoren uit de landbouwsector aan initiatieven gericht op de bescherming, de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit is dan ook van kapitaal belang.

Vandaag zijn er drie keer minder landbouwbedrijven dan in de jaren 80. In 2021 waren nog 12.728 bedrijven actief. Tijdens diezelfde periode is de gemiddelde oppervlakte van de landbouwbedrijven verdrievoudigd, en toegenomen van 17 ha in 1980 tot 58 ha in 2021. Ook het aantal dieren per landbouwbedrijf is toegenomen. Het aantal landbouwmachines en de opbrengsten uit verschillende teelten zijn dan weer aanzienlijk gestegen. Bepaalde teelten gaan er sterk op vooruit, vooral de aardappelteelt, waarvan de oppervlakte 1,5 keer is toegenomen sinds 2000²⁵. Bovendien is deze teelt een van de teelten die de meeste gewasbeschermingsmiddelen gebruikt.²⁶ De toegepaste landbouwmethoden zijn zeer afhankelijk van externe inputs en gewasbeschermingsmiddelen. Van alle EU-landen, is België op drie na de grootste gebruiker van gewasbeschermingsmiddelen per ha²². Deze situatie brengt een hele reeks ecosysteemdiensten in gevaar, ook diensten die belangrijk zijn voor de landbouw zelf, zoals bestuiving, de kwaliteit van de bodemstructuur en erosiebestrijding²⁷.

Wat dit aspect betreft, moeten we wijzen op aanzienlijke regionale verschillen, niet enkel tussen Vlaanderen en Wallonië, maar ook tussen de verschillende Waalse regio's. Zo is het op begrazing gebaseerde landbouwmodel milieuvriendelijker en heeft het geleid tot het behoud van een ecologisch.

De landbouwsector heeft echter al tal van acties opgezet met het oog op een verbetering van de toestand van de biodiversiteit. Zo doen al 48% van de boeren²⁸ mee aan het milieuprogramma via de invoering van milieuvriendelijke praktijken (instandhouding van de biodiversiteit, het water, de bodem en het klimaat), alsook via de gebruikmaking van methodes gericht op het behoud van het dierlijk of plantaardig erfgoed, of op het behoud van landschappen in agrarische gebieden (Agro-milieuklimaatmaatregelen).

Ondanks als deze acties zijn de situatie en de trends met betrekking tot de biodiversiteit in de Waalse landbouwgebieden, en dan heel in het bijzonder in de grote teeltgebieden, negatief. Dit is vooral toe te schrijven aan een onvoldoende sterk ecologisch netwerk en te intensieve teeltpraktijken. Zo is het aantal vogels dat typisch is voor grote teeltgebieden in 30 jaar tijd met 60% gedaald. Deze terugval is hier veel sterker dan in de overige leefomgevingen en ligt hoger dan het Europees gemiddelde²⁹. 47% van de landbouwgebonden vogelsoorten zijn momenteel bedreigd, zoals de grauwe gors, de zomertortel en de grijze patrijs in de grote teeltgebieden, en het paapje en de graspieper in de graslanden. Zelfs de veldleeuwerik die vroeger zeer veel voorkwam, kent een aanzienlijke terugval³⁰. De grijze patrijs maakt

²⁴ Op basis van de aangiften van de oppervlaktegegevens.

²⁵ Statbel, 2021- Kerncijfers landbouw 2020.

²⁶ Waals Reductieprogramma voor pesticiden 2018-2022

²⁷ Therond, O., Duru, M., 2019. Agriculture et biodiversité: les services écosystémiques, une voie de réconciliation? Innovations Agronomiques, INRAE, 2019, 75, pp.29-47

²⁸ <https://www.natagriwal.be/>

²⁹ Evolution des effectifs de 81 espèces d'oiseaux commun en Wallonie – Etat de l'Environnement wallon -SPW- 2020

³⁰ AVES, 2021, La liste rouge des oiseaux nicheurs menacées en 2021, Paquet, J-Y, Weiserbs, A, Derouaux, A., AVES 58/2, 2021, 67-88.

het voorwerp uit van een beheerplan dat jagers en landbouwers verenigt met het oog op het herstel van de habitat van deze soort via inrichtingen die ook in het voordeel kunnen spelen van andere soorten. Voor een aantal andere soorten, waaronder de havikachtigen, is dan weer een specifiek 'soorten' actieplan opgezet. Zoals het meest recente rapport aan de EU aantoonde, is de oppervlakte van maaibeiden met 6% afgenomen ten opzichte van de vorige rapporteringsperiode. Bovendien vertonen deze weiden veel minder typische soorten, wat duidt op een slechte staat van instandhouding.

Om het hoofd te bieden aan de milieu- en klimaat gerelateerde uitdagingen en in te spelen op de evoluerende consumentverwachtingen, is de landbouw wel verplicht om zich aan te passen en productiemethoden te bieden die milieu- en diervriendelijker zijn en beter voor de gezondheid. Er bestaat inderdaad een opkomende en steeds toenemende vraag naar diensten en producten die zich toespitsen op het rijke levende erfgoed van dieren en planten, en meer algemeen op de uitdagingen rond biodiversiteit. Er is een categorie consumenten die zelfs bereid is om meer te betalen voor voedingsproducten met een beperkte ecologische voetafdruk³¹. Maar het enthousiasme voor dit soort aankopen kan snel keren. Dit bleek onder meer uit de verminderde verkoop van lokale of korteketenproducten als gevolg van de coronacrisis.

De Waalse regering heeft in juni 2021 een nieuw ontwikkelingsplan voor de biosector goedgekeurd, genaamd *Plan bio 2030*, dat tegen 2030 moet leiden tot 30% OCG dat biologisch wordt beheerd, 4.720 bioboerderijen, 1.490 bioverwerkers en een marktaandeel van 18,7% voor biovoeding. De oppervlakte gebruikt voor biologische landbouw is sinds 1999 meer dan vervijfvoudigd en beslaat sinds 2021 12,7% van het nuttige landbouwareaal³².

De ontwikkeling van biolandbouw is essentieel voor de biodiversiteit, maar de uitrol van een toereikend en samenhangend ecologisch netwerk dat geënt is op het volledige landbouwgebied is evenzeer noodzakelijk. Het landbouw-milieu-klimaatprogramma van het GLB dat sinds 1995 bestaat, draagt hiertoe bij, zowel in de graslandgebieden als in de grote teeltgebieden. Duizenden landbouwers zetten zich hiervoor in. Het programma kan de volgende concrete resultaten voorleggen: 11.000 km aan hagen, 3.350 vijvers, 3.500 km aan perceelsranden of aangelegde boorden voor de fauna en flora, meer dan 10.000 ha aan natuurlijke weiden en evenveel weiden met hoge biologische waarde, wat 7% vertegenwoordigt van het graslandareaal; 64.000 ha wordt beheerd met minder veebezetting en een vierde van het teeltareaal omvat een deel met perceelsranden, boorden of percelen³³. 150 landbouwers doen actief mee aan het algemene landbouw- en milieuactieplan 'Plan d'action agroenvironnemental'.

Aanvullend op deze door het GLB voorziene maatregelen, wil het regionaal subsidieprogramma dat gericht is op de aanplanting van bomen en hagen in open graslanden, bepaalde landbouwers ertoe aanzetten om elementen van het ecologisch netwerk zoals hagen, bomenrijen en boomgaarden, opnieuw aan te planten. Een ander regionaal subsidieprogramma biedt dan weer ondersteuning voor de (her)aanleg van vijvers.

Door synergiën te creëren, kunnen via de agro-ecologie een hele reeks landbouwpraktijken worden ingezet die leiden tot een evenwichtiger nutriëntenstroom (groenbedekking, peulvruchten, gemengde systemen); een minimaal gebruik van milieubelastende hulpbronnen (meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, brandstoffen, irrigatie); de instandhouding van de natuurlijke hulpbronnen (water, bodem, lucht en biodiversiteit), ook op het vlak van landbouw (variëteiten, populaties en rassen); en het herstel van de ecosysteemdiensten (bestuiving, biologische strijd, CO₂-

³¹ Zie de marktstudie van einde 2020 in het kader van het 'Observatoire de la consommation' door het Apaq-W.

³² <https://www.biowallonie.com/chiffres-du-bio/>

³³ Gemiddelde cijfers afkomstig van de gecentraliseerde data van het 'Département de l'Agriculture- Direction de l'Identification et des surfaces.

opslag, klimaatregulatie). De agro-ecologische praktijken zijn meer dan louter teeltpraktijken. Ze dragen ook bij aan de ontwikkeling van een lokaal en eerlijk voedselsysteem.

Een aantal landbouwers ontwikkelen reeds agro-ecologische teeltpraktijken en passen deze toe binnen hun bedrijven, zoals jaarrond bodembedekking, mengteelten of vereenvoudigde teelttechnieken, die hen in staat stellen om optimaler gebruik te maken van de natuurlijke processen en milieuvriendelijk te werken. Wanneer deze praktijken in goede omstandigheden worden uitgevoerd, en op een ideale manier worden gecombineerd met een verminderd gebruik van synthetische gewasbeschermingsmiddelen en de heraanleg van een ecologisch netwerk, dan kunnen ze leiden tot positieve resultaten voor de biodiversiteit, zelfs op korte termijn. In dit opzicht biedt het geïntegreerd systeem 'Polycultuur-veehouderij³⁴' een kans om de biodiversiteit te versterken, onder meer omdat het minder inputs vereist. Deze ontwikkelingen zetten zich echter nog onvoldoende door, onder meer door de hoge kosten die de overgang naar een ander landbouwsysteem meebrengt, door de economische risico's die verbonden zijn aan veranderde praktijken of ook nog door de moeilijkheid waarmee landbouwers aan betrouwbare informatie geraken die door hun collega's werd gevalideerd en hen in staat moet stellen om deze methodes aan te passen aan hun eigen bedrijf. Deze vormen een rem op de verspreiding van deze innoverende praktijken die nochtans zeer veelbelovend zijn.

Om deze overgang te stimuleren, heeft de Waalse regering in december 2021 een agro-ecologisch overgangsplan goedgekeurd dat de rendementen en de impact van de ingevoerde agro-ecologische praktijken moet objectiveren en de landbouwers wil steunen die bereid zijn om hier werk van te maken. Dit initiatief omvat meerdere luiken die betrekking hebben op de ontwikkeling van een referentiekader voor agro-ecologische praktijken, een beoordeling van de biodiversiteit in landbouwbedrijven, de invoering van een netwerk van agro-ecologische landbouwbedrijven, en onderzoek-actie in samenwerking met verenigingen van landbouwers die aan agro-ecologie doen (GAA). Dit alles wordt ondersteund door het Terraé-platform dat zorgt voor de verspreiding van de kennis rond dit thema.

Het nieuwe Strategisch GLB-plan stelt uitdrukkelijk de volgende kerndoelstelling: "*Bijdragen tot het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, tot versterking van ecosysteemdiensten en tot de instandhouding van habitats en landschappen*". Wallonië heeft begin 2019 haar nieuw prioritair actieplan CAP 2021-2027 ingediend. Dit vereist ongeveer 686 miljoen euro aan middelen die voor het overgrote deel afkomstig zullen zijn van het GLB 2023-2027. De voorgestelde maatregelen hebben betrekking op 41 'niet vogel' soorten van communautair belang, waarvan 85% zich bevindt in een ongunstige staat van instandhouding; bedreigde vogels in vochtige en landbouwgebieden; en 35 habitats van communautair belang die allemaal in een ongunstige staat van instandhouding verkeren.

Er werd SWOT-analyse uitgevoerd en er werden 3 behoeften geïdentificeerd die op hun beurt werden opgesplitst in deelbehoeften:

- **Algemene voorwaarden scheppen die de ecologische transitie mogelijk maken van land- en bosbouwbedrijven**
 - o Landbouwers opleiden, adviseren, begeleiden en sensibiliseren op het vlak van landbouwpraktijken die gebaseerd zijn op de ontwikkeling van de biodiversiteit
 - o Consumenten (burgers, collectiviteiten, ...) ertoe aanzetten om hun aankoopgedrag te wijzigen als ondersteuning voor de transitie van de landbouwbedrijven
 - o De onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's op het vlak van intensieve ecologische landbouw verderzetten zoals bepaald in het Waalse landbouwwetboek 'Code wallon de l'Agriculture', alsook de zoektocht naar op de natuur gebaseerde oplossingen
- **De evolutie begeleiden van landbouwpraktijken naar biodiversiteit bevorderende praktijken**

³⁴ Systeem dat de teelt van gewassen en dierlijke producten combineert

- Landbouwmethodes bevorderen die minder gebruik maken van inputs
- Blijvende graslanden bevorderen en deze in goede staat houden zowel vanuit agronomisch als milieutechnisch standpunt
- Meer extensieve veehouderijsystemen bevorderen die ook zelfvoorzienend zijn op het vlak van voedergewassen, vermits de praktijken ervan minder impact hebben op de biodiversiteit
- De rol van de functionele biodiversiteit voor landbouwers ontwikkelen als hefboom voor de overgang naar 'minder inputs'
- De invoer van eiwitten verminderen
- **Een samenhangend en voldoende groot ecologisch netwerk opzetten voor de instandhouding en de duurzame gebruikmaking van de biodiversiteit**
 - De natuurlijke habitats en de habitats van soorten van communautair belang herstellen en in een gunstige staat van instandhouding houden
 - Een voldoende groot, kwaliteitsvol en goed verspreid ecologisch netwerk opzetten op Waalse niveau
 - De onthaalcapaciteit van grote teeltgebieden verbeteren met betrekking tot kleine fauna
 - De broed- en foerageergebieden voor vogels en de elementen die gunstig zijn voor bestuivers veiligstellen
 - Het extensief beheer van kwetsbare graslanden aanmoedigen
 - Een overgang garanderen tussen open en beboste omgevingen

In het strategisch plan dat eind 2022 door de Europese Commissie werd goedgekeurd en op 1 januari 2023 in werking is getreden, kunnen de concrete maatregelen die mogelijkwijze kunnen voldoen aan twee specifieke behoeften - meer bepaald de evolutie van de landbouwpraktijken en ontwikkeling van een ecologisch netwerk - als volgt worden samengevat:

- 1) In het kader van de conditionaliteit die landbouwers moeten naleven om subsidies te ontvangen, wordt hen, naast het reeds bestaande en blijvende verbod om hagen en bomen te verwijderen, aanzienlijke wijzigingen aan te brengen aan het bodemreliëf (vijvers) en bomen en struiken te snoeien tijdens het broedseizoen, een bijkomende voorwaarde opgelegd die hen ertoe verplicht om 3 tot 4% van het landbouwland aan te houden voor niet-productief areaal.
- 2) 26% van het budget van de eerste pijler van het GLB dat betrekking heeft op de uitbetaling van de oppervlaktegebonden steun, wat neerkomt op 345 miljoen voor de periode 2023-2028, zal worden besteed aan de ecoregelingen die een nieuw beleidsinstrument vormen. Van dit bedrag, zal meer dan 220 miljoen worden uitgetrokken voor bodembedekking en de bevordering van grasland ten opzichte van teeltgrond, en zal 30 miljoen worden vrijgemaakt voor milieuvriendelijke teelten en een even groot bedrag voor het verminderd gebruik van inputs voor alle teelten. Meer dan 58 miljoen zal rechtstreeks gaan naar de ecoregeling 'ecologisch netwerk' dat een verdrievoudiging voorstelt van de subsidies voor hagen of vijvers.
- 3) In de tweede pijler, wordt 140 miljoen uitgetrokken voor de ontwikkeling van de biologische landbouw, en gaat bijna 100 miljoen naar Agromilieuklimaatmaatregelen (AMKM) en 30 miljoen naar Natura 2000-schadevergoedingen, waaraan nog 11 miljoen moet worden toegevoegd voor herstelprogramma's voor de gebieden die zijn opgenomen in het Natura 2000-netwerk en voor de gebieden van groot biologisch belang. Binnen de context van de AMKM, is het de bedoeling om de oppervlakte aan natuurlijke graslanden of graslanden met hoge biologische waarde te brengen van ongeveer 20.000 ha op 28.000 ha; hiervoor wordt een budget van ongeveer 28 miljoen voorzien. De oppervlakte voor akkerland, aangelegde boorden en percelen en graan dat

blijft staan, wordt uitgebreid van ongeveer 3.500 ha tot 10.000 ha; hiervoor wordt een budget voorzien van een 40 miljoen euro.

Wat het strategisch plan betreft, worden in het kader van het Waalse relanceplan budgetten vrijgemaakt om ook op landbouwniveau massaal in te zetten op de bevordering van agro-ecologische praktijken (zie ook eerder in de tekst info over het Terraé-platform).

Het Waalse reductieprogramma voor pesticiden (2023-2027) tot slot, omvat een operationele doelstelling die specifiek gericht is op de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit. Dit plan omvat vier acties die betrekking hebben op de toename van inrichtingen die de biodiversiteit bevorderen binnen de openbare ruimten; de valorisatie van beheer gericht op de bescherming van de biodiversiteit; de steun aan technische procedés die biodiversiteitsrisico's verminderen en de studie van de biodiversiteit toegespitst op de verschillende productiemethodes.

De visie

Via de versterking van het ecologisch netwerk binnen de landbouwruimte en de ontwikkeling van agro-ecologische landbouwpraktijken en agromilieuklimaatmaatregelen (AMKM) binnen de landbouwbedrijven, worden de landbouwgebonden habitats hersteld en gaat de status van de landbouwgebonden soorten erop vooruit. De landbouw zal altijd zijn rol vervullen als voedselleverancier en gelijktijdig zorgen voor een versterking en diversificatie van de ecosysteemdiensten die gekoppeld zijn aan landbouwomgevingen. De reeds ingevoerde praktijken zullen landbouwbedrijven economisch stabiel maken en de algemene economische ontwikkeling ondersteunen.

De landschapselementen dragen bij tot de diversificatie van de regulerende ecosysteemdiensten (bescherming tegen erosie, biologische controle, bestuiving, enz.) alsook van de culturele ecosysteemdiensten (kwaliteitsvolle omgeving, esthetisch beleving, verbondenheid, enz.).

Burgers gaan biodiversiteit positief associëren met landbouw en met een aantal landbouwproducten. Zo krijgt biodiversiteit een plaats binnen de landbouwdiversificatie en wordt ze een nieuwe economische ontwikkelingspool van de sector.

De operationele weg

Om de ontwikkeling te bevorderen van een landbouwsysteem dat gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en de biodiversiteit integreert, zijn het Waalse gemeenschappelijk landbouwbeleid PAC en het Waalse pesticidereductieprogramma PWRP twee belangrijke instrumenten voor de biodiversiteit binnen de agrarische omgeving, die beide werden ontwikkeld in het kader van hun specifieke methodologieën. Het is voor die reden dat dit document focust op acties die noch aan het strategisch GLB-plan, noch aan het pesticidereductieprogramma PWRP gelinkt zijn.

De acties die worden overwogen binnen de context van de 360°BS zullen geen impact hebben op de GLB steunmaatregelen.

Bepaalde maatregelen, zoals de ecoregelingen, die in het nieuwe strategische GLB-plan en het Waalse pesticidereductieprogramma PWRP zijn opgenomen, komen de biodiversiteit ten goede. Het GLB-plan beoogt expliciet het stoppen en het ombuigen van het biodiversiteitsverlies, de verbetering van de ecosysteemdiensten en de instandhouding van de habitats en de landschappen. Deze maatregelen zullen worden gepromoot, zowel ten overstaande van de landbouwers als ten overstaande van de burgers.

Binnen de context van deze Strategie, zullen de openbare eigenaars toezien op de versterking van de agro-ecologische infrastructuur door middel van adequate inrichtingen, steeds in overleg met de erfpachters. Via de inpassing van milieuclausules volgens het decreet van 2 mei 2019 in de nieuw

afgesloten pachtovereenkomsten zetten ze de beheerders van hun eigendommen er bovendien toe aan om deze inrichtingen te beschermen en te onderhouden via biodiversiteitsvriendelijke praktijken gericht op de lange termijn en de impact ervan op de ecosystemen te beperken via meer deugdzaamere praktijken. Deze aanpak zal gebaseerd zijn op een dialoog tussen openbare eigenaars en landbouwers en rekening houden met de economische aspecten.

Gezien de grootte van de percelen en de akkerranden een grote invloed heeft op de biodiversiteit en de ecosysteemdiensten, zal een inventaris en een samenvatting van specifieke studies worden opgemaakt. Hiermee kan de haalbaarheid van de voorstellen worden geëvalueerd om landbouwpercelen van optimale grootte te vormen en een aanzienlijk aantal interfaces te combineren die de biodiversiteit ten goede komen. Hierbij worden het behoud, de ontwikkeling van de activiteiten alsook de economische rentabiliteit van de bedrijven gegarandeerd. Op deze basis zullen een aantal aanbevelingen worden geformuleerd die iedere landbouwer op vrijwillige basis kan invoeren.

De Waalse regering zal zich er eveneens op toeleggen om beter inzicht te krijgen in de werking van agro-ecologische teeltmethodes en de aanvaarding ervan te bevorderen. De regering zal dit doel nastreven via:

- steun aan het wetenschappelijk onderzoek dat zich toespitst op de verschillende biologische groepen die deel uitmaken van de biomassaproductieprocessen die in de agro-ecosystemen aanwezig zijn;
- de pedagogische en technische valorisatie van de resultaten van de wetenschappelijke studies en experimenten op dit gebied;
- een versterking van de middelen die worden vrijgemaakt voor het advies en de begeleiding van de landbouwers, meer bepaald bij de overschakeling naar biologische landbouw;
- steun aan de integratie van een ecologisch netwerk;
- de begeesting van een netwerk van boerderijen die zich inzetten voor een agro-ecologische aanpak.

De specifieke technische vaardigheden van landbouwers die zich specialiseren in het beheer van natuurlijke gebieden kunnen worden erkend en gevaloriseerd. Er zullen oplossingen worden voorgesteld die de vrijwillige integratie van biodiversiteit mogelijk maken in de landbouwbedrijven als ondersteuning voor economische diversificatie en ontwikkeling, naar het voorbeeld van de initiatieven die worden genomen op het vlak van de korte keten of het onthaal van biodiversiteit in weilanden, waarbij de verschillende initiatieven elkaar uiteraard kunnen versterken.

Specifieke actieplannen³⁵ zullen zich prioritair toespitsen op de bedreigde landbouwgebonden soorten zoals de grauwe gors, de ringmus, de zomertortel en de havikachtigen, alsook de bestuivers. De acties die in de plannen zijn opgenomen, zullen op vrijwillige basis worden uitgevoerd. Een dergelijk actieplan werd reeds opgesteld voor de havikachtigen.

De uit te voeren acties

De acties voor de ontwikkeling van een landbouwvorm die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert, zullen betrekking hebben op:

- Sensibilisering, communicatie en opleiding;
- Aanmoediging;
- Het afsluiten van partnerschappen bij het beheer van natuurrezervaten;

³⁵ Zie actie 1.1.2.6

- De uitvoering van onderzoek-acties over de synergiën tussen het ecologisch netwerk en de landbouwkundige uitdagingen voor de boeren;
- De ontwikkeling van inrichtingswerken op het terrein;
- De wetenschappelijke, juridische en economische studie en expertise voor de verkenning van bijkomende actieprogramma's.

Tabel 7: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 2.4.

OD 2.4.1	Het onthaalpotentieel van biodiversiteit binnen de landbouwgebieden versterken
Actie 2.4.1.1	De publieke eigenaars begeleiden om milieuclausules in te passen in hun pachtovereenkomsten.
OD 2.4.2	Een landbouwworm ontwikkelen die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en het gebruik van chemische inputs tot een minimum beperkt
Actie 2.4.2.1	De haalbaarheid beoordelen van de voorgestelde aanbevelingen om de grootte van de landbouwpercelen in overstemming te brengen met de biodiversiteit, de moderne landbouw en de economische ontwikkeling
Actie 2.4.2.2	Agro-ecologische teeltmethodes bevorderen en ontwikkelen om de biodiversiteit in stand te houden en de ecosysteemdiensten te herstellen
Actie 2.4.2.3	De landbouwers een diagnostisch milieu-instrument bieden waarin biodiversiteit zijn plaats heeft
Actie 2.4.2.4	Promotie voeren rond biodiversiteit bevorderende maatregelen binnen het strategisch GLB-plan en het Waalse pesticidereductieprogramma PwRP
OD 2.4.3	Het beheer van natuurlijke gebieden door de landbouw ondersteunen
Actie 2.4.3.1	Biodiversiteit bevorderende acties gevoerd door de landbouwers valoriseren en ontwikkelen

Strategische doelstelling 2.5. - Een vorm van bosbeheer ontwikkelen dat gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert

De uitdagingen

In Wallonië beslaan de bosgebieden een totale oppervlakte van 563.000 ha, wat 33% van het grondgebied uitmaakt. Meer dan de helft van de bosoppervlakte is eigendom van de overheid en wordt beheerd door diensten van het Waalse overheidsdepartement voor natuur en bos DNF. Het aandeel bossen dat in handen is van private eigenaren is zeer versnipperd. 80.000 eigenaren van wie 91% minder dan 5 ha bezit)³⁶.

De bosccosystemen leveren verscheidene ecosysteemdiensten waaronder houtproductie, regulatie van het lokale microklimaat, koolstofopslag en klimaatmitigatie, opleiding, bodemstabilisatie, ondersteuning aan de watervoorziening, controle van overstromingen, regulatie van de waterkwaliteit, ondersteuning van recreatie- en wetenschappelijke activiteiten³⁷³⁸. De levering van deze diensten hangt af van het soort bos en de ecologische context. Verschillende diagnoses tonen aan dat deze dienstverlening over het algemeen ook veel beter is bij heterogene, ongelijkjarige loofbossen dan bij homogene, gelijkjarige naadboomaanplantingen, meer bepaald als gevolg van vrijkap en de aard van de soorten³⁹⁴⁰.

De Waalse bossen, net zoals andere bossen in West-Europa, hebben sinds de jaren 80 heel wat crisismomenten doorgemaakt: ernstige en terugkerende stormen die hoofdzakelijk gevolgen hadden voor de naaldbomen op kwetsbare bodems; aantasting van beuken; essen- en elzenziekte; kritieke gezondheidstoestand van jonge aanplantingen van douglassparren; droogte; aantasting van naaldbomen door schorskevers, ... Al deze fenomenen, vaak nog verhevigd door de klimaatverandering, maken duidelijk dat de bosccosystemen onvoldoende veerkracht vertonen.

Algemeen kan worden gesteld dat in Wallonië de werking van de bosccosystemen en de biodiversiteit ervan sterk gewijzigd zijn ten opzichte van de natuurlijk evoluerende bossen. Waalse bossen bestaan grotendeels uit boomopstanden met vereenvoudigde structuur waarbinnen bepaalde natuurlijke verstoringen zich niet langer voordoen. Zo bestaat 58% van de opstanden uit minder dan 3 belangrijke boomsoorten⁴¹. Het aantal boomopstanden dat op een onregelmatige wijze wordt beheerd, neemt gestaag toe. Slechts zeer weinig opstanden bestaan uit een mengeling van loofbomen / naaldbomen

³⁶ Office Economique Wallon du Bois, 2021. PanoraBois Wallonie édition 2021 -

https://www.oewb.be/sites/default/files/media-documents/OEWB-PanoraBois_2021_o.pdf

³⁷ Fondation pour la recherche sur la biodiversité, 2019. Les services rendus par les écosystèmes forestiers : une évaluation dans le cadre du programme EFESE

³⁸ Maebe, L., Claessens, H., Dufrêne, M. 2018. Première Charte forestière : comment l'approche des services écosystémiques informe une gestion multifonctionnelle. Forêt Nature n° 148, juillet-août-septembre 2018. Première Charte forestière : comment l'approche des services écosystémiques informe une gestion multifonctionnelle

³⁹ EFESE 2018. Evaluation française des écosystèmes et des services écosystémiques. Les milieux forestiers. 451 pp.

⁴⁰ Maebe, L., Claessens, H., Dufrêne, M. 2019. The critical role of abiotic factors and human activities in the supply of ecosystem services in the ES matrix. One Ecosystem, 4.

⁴¹ Etat de l'environnement wallon, 2019. Indicateurs de biodiversité en Forêt (à partir des données de l'Inventaire permanent des ressources forestières de Wallonie de 2014).

terwijl deze bosformaties vaak worden beschouwd als productiever en veerkrachtiger⁴², al bestaat de mix vaak uit meerdere soorten naaldbomen.

Loofopstanden, die 271.100 ha beslaan, wat neerkomt op 57% van het bosgebied en worden beschouwd als productief, hebben een aanzienlijke afname gekend van het hakhout en middelhout ten voordele van vooral eenlagige bossen die meer dan een derde van de landoppervlakte aan loofbossen uitmaken. De biomassaproductie in deze loofopstanden is aanzienlijk toegenomen zoals blijkt uit het oogstpercentage dat lager ligt dan de natuurlijke toename. Een evolutie naar oudere stadia zou de veerkracht van bossen moeten verbeteren en nieuwe evenwichten tot stand brengen tussen houtproductie en de productie van andere ecosysteemdiensten.

Voor hoofdzakelijk economische redenen, werden een aantal inheemse loofopstanden omgevormd tot gelijkjarige naaldopstanden die minder soorten huisvesten en minder bestand zijn tegen klimaat- en gezondheidsrisico's. Deze omvormingen verminderen lokaal de onthaalcapaciteit voor de biodiversiteit van de bossen. Onder de impuls van het herstelbeleid van de biodiversiteit werden weinig productieve naaldboombestanden gekapt om plaats te maken voor natuurlijke habitats die bijdragen aan het herstel van de ecosysteemdiensten.

De gezondheid van de Waalse bossen staat momenteel onder druk, wat verband houdt met de klimaatveranderingen. Hierdoor is de verleiding groot om nieuwe uitheemse soorten te introduceren. Rekening houdend met de ervaringen uit het verleden die geleid hebben tot de introductie van bepaalde invasieve soorten zoals de Amerikaanse vogelkers, moeten dergelijke ingrepen met de grootste voorzichtigheid worden doorgevoerd en kan beter een andere aanpak worden overwogen zoals geassisteerde migratie waarbij de geoogste zaden van inheemse soorten zuidelijker worden gebruikt, of de invoering van bosbeheertechnieken die de natuurlijke regeneratie alsook de mix en de verscheidenheid van soorten bevorderen.

De bomen worden gewoonlijk één derde of de helft van hun leven geëxploiteerd en de boscyclus komt zo goed als nooit tot een mature fase. Dit geldt eveneens voor de bosgebonden microhabitats, zoals oude bomen of dood hout. Deze laatste bieden een schuilplaats en zijn een voedselbron voor specifieke fauna en flora, waaronder paddenstoelen, mossen, korstmossen en saproxylicische insecten die zich voeden aan dood hout, alsook voor meerdere vogel- en vleermuissoorten. Een vierde van de bossoorten is afhankelijk van dood hout, van bomen met grote stamomtrek of van afstervende bomen⁴³. In 2014 vertoonde bijna 78% van de geïnventariseerde oppervlakte aan loofbossen nergens nog grote hoeveelheden dood hout⁴⁴. Hoewel het Waalse boswetboek voorschrijft dat er in openbare loofboombossen 2 dode bomen per ha moeten zijn, werd het aantal ervan in 2014 geraamd op 0,65/ha⁴⁵.

Dit verlies aan dood hout vormt, naast bodemverdichting als gevolg van de exploitatietechnieken, een van de hoofdredenen van de algemene slechte staat van instandhouding van de Waalse boshabitats van communautair belang. Wallonië telt 7 boshabitats van communautair belang. Twee ervan bevinden zich

⁴² FORBIO, 2010. Impact de la diversité ligneuse sur le fonctionnement des écosystèmes forestiers. Forêt wallonne, 106. Numéro spécial.

⁴³ SPW W - DGO3, 2010. Normes de gestion pour favoriser la biodiversité dans les bois soumis au régime forestier (complément à la circulaire n°2619 du 22 septembre 1997 relative aux aménagements dans les bois soumis au régime forestier).

⁴⁴ Inventaire permanent des ressources forestières de Wallonie - <http://iprfw.spw.wallonie.be/>, données de 2008-2012

⁴⁵ Inventaire permanent des ressources forestières de Wallonie - <http://iprfw.spw.wallonie.be/>, données de 2008-2012

in een ongunstige staat; twee ervan bevinden zich in een ongunstige staat in een van beide biogeografische regio's; en 3 habitats bevinden zich in een slecht staat van instandhouding⁴⁶.

Doordat ze sinds de 18e eeuw onafgebroken bestaan uit inheemse soorten waardoor de natuurlijke processen hun gang kunnen gaan en bepaalde plantensoorten doorheen de tijd konden worden behouden, zijn de 'oude subnatuurlijke bossen' van groot belang voor de biodiversiteit. Voor iets minder dan de helft van deze bossen, die 33% uitmaken van de totale Waalse bosoppervlakte, gelden beschermingsmaatregelen vermits ze deel uitmaken van het Natura 2000-netwerk⁴⁷. In overeenstemming met de EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030 die de strikte bescherming voorziet van alle primaire en oude bossen die de EU nog telt, moet de bescherming van oude bossen worden ondersteund, vooral omdat de eventuele achteruitgang ervan niet kan worden goedge maakt binnen een menselijke tijdschaal.

In toepassing van de Wet op het natuurbehoud of het Waalse boswetboek, is momenteel 12.000 à 15.000 ha aangeduid als integraal bosreservaat of als gebied van instandhouding, wat neerkomt op ongeveer 5% van de oppervlakte aan loofbossen. Deze reservaten vertonen vaak een te geringe oppervlakte om de biologische processen hier hun gang te laten gaan. Volgens het Waalse boswetboek zou de gemiddelde oppervlakte van deze gebieden 4,4 ha moeten beslaan, waarvan 77% van deze gebieden een oppervlakte vertonen van minder dan 5 ha en 50% ervan een oppervlakte van minder dan 1,5 ha⁴⁸.

De open bosomgevingen vormen voorkeurhabitats voor bepaalde soorten waaronder de boompieper, de houtsnip of de nachtzwaluw. Na de historische bebossing van oude heidevelden, venen en vochtige bodems, hebben ontbossingsprogramma's uitgevoerd met de steun van regionale en Europese overheidsfondsen een aantal open bosbiotopen in ere hersteld. In 2014 maakte de oppervlakte die in beslag werd genomen door niet-productief bosgebied, met inbegrip van wegen en brandgangen, heidevelden, oude gekapte en niet heraan geplante gebieden alsook vijvers en rivieren, ongeveer 15% uit van het bosoppervlak⁴⁹. De getrapte boszomen, dit zijn de drie typische groenstroken bestaande uit een bosmantel, struikengordel en graszoom, beschermen de bosopstanden tegen de wind en ziektes en bieden gunstige habitats en verspreidingscorridors voor tal van soorten waaronder de kleine ijsvogelvlinder, de gehakkelde aurelia of de grasmus. De instandhouding van de biodiversiteit in bossen vereist onder meer het behoud van open plekken, het herstel van gestructureerde zomen binnen en buiten het bos alsook, in zekere mate en voor zover de aanwezigheid ervan relevant lijkt voor kwetsbare soorten zoals de hazelhoen die in Wallonië zo goed als uitgestorven is, de herinvoering van hakhout en middelhout als beheersystemen.

De uitdagingen op het vlak van bescherming en herstel van de bosecosystemen en de bosgebonden ecosystemen lijken soms tegenstrijdig omdat ze zowel de veroudering van de bosopstanden en de maximalisatie van het dood hout als het behoud van tijdelijke/permanente open plekken (hakhout/plekken met heide, vochtige gebieden, grasperken, boszomen, ...) mogelijk maken, aangezien deze omgevingen enorm sterk achteruit zijn gegaan.

Het beheer van gelijkjarige bossen, dus bossen, hoofdzakelijk naaldopstanden, waarvan de bomen allemaal even oud zijn, gebeurt vaak via het kappen van bomen en door een steeds zwaardere

⁴⁶ La biodiversité en Wallonie, n.d. Evaluation des états de conservation des habitats et des espèces d'intérêt communautaire en Wallonie – période 2013-2018.

⁴⁷ Kervyn et al., 2018. La gestion patrimoniale des forêts anciennes de Wallonie. Forêt Nature n°148 juillet-août-septembre 2018.

⁴⁸ Volgens een analyse uitgevoerd door DEMNA op basis van cijfers aangeleverd door het Waalse departement 'Natuur en Bos' DNF in 2021.

⁴⁹ Inventaire permanent des ressources forestières de Wallonie, gegevens van 2018-2012.

mechanisatie wat kan leiden tot schade aan de bodem en de waterlopen alsook tot een plotse mineralisatie van het organisch materiaal wat bijdraagt tot de klimaatverandering. Om deze schade te beperken, is het belangrijk om de verdere ontwikkeling van deze praktijken te begeleiden en, voor zover nodig, te omkaderen via duidelijk omliggende en controleerbare normen.

Een andere bijzonder belangrijke uitdaging voor de biodiversiteit in de Waalse bossen heeft te maken met het evenwicht tussen het bos en de grote, wilde fauna. Het aantal herten, everzwijnen en reeën neemt toe sinds de jaren 80. Er wordt geraamd dat tussen 1980 en 2010 het aantal herten en reeën is verdubbeld, en het aantal everzwijnen verdrievoudigd. Maar de afgelopen 10 jaar heeft deze trend zich gekeerd⁵⁰. Deze overbezetting heeft een directe impact op tal van soorten die leven of broeden op de grond, zoals de slangensoorten die in Wallonië voorkomen⁵¹. Bovendien verhindert ze de natuurlijke regeneratie alsook de installatie van een struiklaag in het bos en beperkt ze op die manier de natuurlijke uiting van de verscheidenheid van de bossoorten.

De belangrijkste uitdagingen die werden geïdentificeerd om de ontwikkeling van de biodiversiteit van bossen te bevorderen zijn:

- de instandhouding van oude bossen en zeldzame habitats;
- de evolutie van gelijkjarige homogene bossen naar een groter aandeel gemengde, heterogene bossen;
- het behoud van oude en dode bomen en van het aandeel bossen waarin de natuurlijke processen zich kunnen afspelen;
- het behoud en de heraanleg van open plekken in het bos, van getrapte boszomen en, lokaal, van het hakhoutstelsel;
- de bestrijding van de fragmentatie van de bospercelen;
- het voorkomen van schade aan de bosbodem en de vermindering van de impact van de ingrepen op de biodiversiteit;
- de vermindering van de overbezetting van bepaalde soorten van grote wilde fauna wat een directe impact heeft op de verscheidenheid van de Waalse bossen, en de biodiversiteit van de bossen en de natuurlijke gebieden.

De circulaire over de biodiversiteit in bossen '*Normes de gestion pour favoriser la biodiversité dans les bois soumis au régime forestier*' is op dit vlak een van de belangrijkste bestaande instrumenten, en omvat richtlijnen voor bosbeheer dat gericht is op een versterking van het onthaalpotentieel van bossen voor de biodiversiteit. De toepassing ervan is echter enkel verplicht voor bossen die vallen onder de bosregeling. Bovendien werd de toepassing van de circulaire sinds ze in 2010 werd goedgekeurd nog nooit geëvalueerd.

Bepaalde richtsnoeren van deze circulaire zijn deels opgenomen in artikel 71 van het Waalse boswetboek, zoals de aanleg van integrale bosreservaten a rato van 3% van de oppervlakte van bosbestanden van meer dan 100 ha en het behoud van 2 dode bomen per ha en een boom van biologisch belang per 2 ha - terwijl de circulaire het behoud van een boom van biologisch belang per 2 ha en per rotatie voorschrijft.

Dit boswetboek voorziet binnen de oppervlakte aan productieve bossen, de instandhouding van een evenwichtige verhouding tussen de oppervlakte aan loofopstanden en de oppervlakte aan naadopstanden. Deze norm kan problematisch zijn omdat de ingrepen voor het herstel van de halfnatuurlijke open plekken die de ontbossing van naaldbomen in de ecologisch marginale contexten vereist, in theorie moeten worden gecompenseerd door de omvorming van loofopstanden tot

⁵⁰ Etat de l'environnement wallon, 2018. Evolution des populations d'ongulés sauvages.

⁵¹ Graiston, E., Barbraud, C., Bonnet, X., 2018. Catastrophic impact of wildboars : insufficient hunting pressure pushes snakes to the brink.

naaldopstanden, wat de impact van de herstelmaatregelen sterk beperkt. Daarnaast moet ook worden nagegaan of een dergelijke norm wel opportuun is binnen de context van de noodzakelijke aanpassing van bossen aan de klimaatveranderingen. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met het veiligstellen van een duurzaam inkomen voor de betrokken eigenaars.

Ongeveer 30% van de Waalse bossen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk en vallen onder specifieke maatregelen die meer bepaald betrekking hebben op de instandhouding van 2 dode bomen per ha en 1 boom van biologisch belang per 2 ha, het behoud van getrapte boszomen, en de periodes waarin de ingrepen moeten plaatsvinden. De bijdrage die deze ruimten leveren aan de instandhouding van de biodiversiteit wordt ondersteund door financiële en fiscale maatregelen. De impact van de maatregelen blijft echter te beperkt vermits de staat van instandhouding van de boshabitats en de bosgebonden habitats ongunstig blijft.

Een deel van de uitdagingen van bosbeheer maakt het voorwerp uit van een kaderakkoord over bosbouwonderzoek en vulgarisatie dat hoofdzakelijke is toegespitst op het beheer van de bosrijksdommen en dan vooral op houtproductie. Er wordt op het vlak van het onderzoek momenteel te weinig rekening gehouden met de uitdagingen met betrekking tot biodiversiteit in bossen.

In 2022 en 2023 hebben de conferenties 'Les assises de la forêt', samen met 63 belanghebbende organisaties die alle actoren vertegenwoordigen, de strategische richtsnoeren kunnen vastleggen om samen het bos van de toekomst uit te bouwen. Uiteindelijk werden er 74 resoluties aangenomen, opgebouwd rond 6 grote thema's. Ze zijn het resultaat van overleg op zeer hoog niveau tussen actoren met zeer uiteenlopende achtergronden maar die allemaal zeer betrokken zijn bij de toekomst van de Waalse bossen. Deze resoluties behandelen thema's zoals goed bestuur, inrichtingen en bosbeschermingsstatuten, bosbouw, exploitatie en valorisatie van hout, toegankelijkheid van bossen, evenwichtige verhouding bos/wild.

Om gevolg te geven aan de besluiten die werden geformuleerd binnen de context van de conferenties 'Les assises de la forêt', wordt momenteel een regionale bosstrategie opgesteld. De doelstellingen en de maatregelen van dit programma zullen zowel verenigbaar als in overeenstemming zijn met de huidige strategie en zullen mee bijdragen tot de uitvoering van deze strategische doelstelling.

In 2021 heeft Wallonië een charter 'Apaisons la forêt' opgemaakt. Dit is het resultaat van een samenwerking tussen de SPW-ARNE en het Commissariaat-generaal voor Toerisme CGT. Het werd samengesteld door alle betrokken actoren, en herneemt de basisregels van goed gedrag, die trouwens vaak verplicht zijn. Ze zetten de burgers en de gebruikers van de bossen ertoe aan om de natuurlijke omgeving te beschouwen als een uitgelezen plek om opnieuw in contact te komen met de natuur, en hierbij respectvol om te gaan met het milieu.

De visie

De Waalse regering wil het onthaalpotentieel van de biodiversiteit in de Waalse bossen versterken en hier een vorm van bosbeheer opzetten dat de bosesystemen beschermt en gebaseerd is op de werking ervan, zodat de ecosysteemdiensten die ze leveren kunnen worden gemaximaliseerd, en de veerkracht van de bossen wordt versterkt alsook het vermogen ervan om zich aan te passen aan de klimaatveranderingen.

In het overgrote deel van de marginale en kwetsbare ecologische gebieden worden de halfnatuurlijke open omgevingen en bosmilieus, alsook de dynamische bosopvolging hersteld.

De soorten en de opstandstructuren worden gediversifieerd. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de eigenheden van de bosgebieden. De opstanden van inheemse loofbomen die zich lokaal hebben aangepast en de gemengde opstanden worden bevorderd, evenals de technieken van natuurlijke regeneratie. De veroudering van bossen wordt in de hand gewerkt. De oude subnatuurlijke bossen worden in stand gehouden, evenals de typische microhabitats van mature bossen.

Er wordt een aanzienlijk netwerk van integrale natuurgebieden en verouderingseilanden opgezet binnen de loofopstanden zodat de saproxyliche soorten zich hier opnieuw kunnen ontwikkelen. Deze gebieden kunnen dan worden opgenomen als strikt beschermde gebieden waardoor de Europese doelstelling kan worden benaderd die voorschrijft dat bossen 10% van dergelijke gebieden moeten omvatten.

Het herstel van extensieve open plekken in bossen, de interne en externe ontwikkeling van bosranden alsook de herinvoering van hakhout en middelhout als beheermethodes, maken de herontwikkeling mogelijk van een hele reeks soorten die hiervoor typisch zijn.

De impact van de wildsoorten op de boscystemen wordt aanzienlijk verminderd zodat er een evenwichtige verhouding bos/wild tot stand kan worden gebracht.

Bosexploitatie is verzoenbaar met de bescherming van de bodem en waterlopen, en een beperkte verstoring van de fauna, wat leidt tot meer biodiversiteit en bossen die veerkrachtiger zijn en meer bestand tegen klimaat- en gezondheidsrisico's.

De biodiversiteit wordt in stand gehouden terwijl ook de bosexploitatie kan worden verdergezet.

De operationele weg

Indien noodzakelijk, zal de Circulaire inzake biodiversiteit in bossen 'Biodiversité en forêt' worden beoordeeld en bijgewerkt op basis van deze analyse, de stand van de wetenschap, de beschermingsstatuten en de in Wallonië toegepaste bosbeheermethodes.

Voor zover het nodig blijkt, zullen een aantal bepalingen van het Waalse boswetboek 'Code forestier' worden herzien om dit wetboek en de circulaire inzake biodiversiteit in bossen zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen, meer bepaald met het oog op het ruimtelijk en temporeel voortbestaan van de integrale reservaten die zijn aangeduid in toepassing van het boswetboek. Al naargelang de evolutie van de staat van instandhouding, zouden de aanduiding en het behoud van een toereikend aantal dode en levende bomen en veteranenbomen van biologisch belang kunnen evolueren. Hierbij zal prioriteit worden gegeven aan de toepassing van reeds bestaande bepalingen.

De aanduiding van 10% van de loofbomen in integrale of beheerde natuureservaten zal worden aangemoedigd en ondersteund via de eventuele aankoop van gebieden met zeldzame en kwetsbare boshabitats. Stapelplaatsen voor stamhout zullen hierbij als voorbeeld van duurzaamheid dienen. Ze vertegenwoordigen op die manier de kwaliteit en de duurzaamheid van de Waalse bossen.

De circulaire inzake de exploitatieomvang van beuken en eiken zal worden herzien om deze op een lijn te brengen met de circulaire inzake de biodiversiteit in bossen. De toepassing van de circulaire inzake de biodiversiteit in bossen zal worden aangemoedigd in alle openbare bossen, meer bepaald door de opmaak van inrichtingsplannen.

Op basis van de besluiten die in het kader van de conferenties 'Les assises de la forêt' werden geformuleerd, zal de Waalse regering een denkproces opzetten over de mogelijkheid om het Waalse boswetboek 'Code forestier' alsook de uitvoeringsbesluiten ervan te wijzigen, meer bepaald om schade aan de bosbodem en de waterlopen beter te kunnen voorkomen.

De instandhouding van oude bossen die als sub-natuurlijk worden beschouwd, zal worden ondersteund, zowel in publieke als in private bossen. Op die manier kan de biologische kwaliteit van de bodem worden bestendig en de verandering ervan worden vermeden. Er zal voorrang worden gegeven aan de oude bossen die in de toekomstige aanduidingen van beschermde gebieden niet worden geduid als zijnde beschermd.

Al naargelang de evolutie van de staat van instandhouding en de resultaten van het aanmoedigingsbeleid van de overheid, kan het besluit van de Waalse regering met betrekking tot de algemene maatregelen die van toepassing zijn op de Natura 2000-gebieden worden herzien met het oog op een betere

inachtneming van de biodiversiteit, en dan vooral in de meest kwetsbare gebieden. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de sociaal-economische effecten ervan. Naast deze omkaderingsmaatregelen, wordt bijstand verleend aan eigenaars die een vorm van bosbeheer willen opzetten die de biodiversiteit ten goede komt en de veerkracht van bossen verbetert.

Er worden technische en financiële steun voor eigenaars opgezet met het oog op:

- de natuurlijke regeneratie van inheemse soorten die aangepast zijn aan de standplaats en de klimaatverandering, met een bijzondere aandacht voor de regeneratie van eikenbossen;
- de diversificatie van de soorten (mengeling) en van de structuren van de bosopstanden (heterogeniteit);
- het beheer van opstanden in hak- en middelhout in de gebieden die bevorderlijk zijn voor de ontwikkeling van de hieraan gebonden bedreigde fauna- en florasorten;
- het herstel en het onderhoud van de extensieve open plekken in het bos alsook van de intern en extern ontwikkelde getrapte bosranden;
- de aanduiding, buiten de wettelijke minima, van blijvende natuurreservaten en instandhoudingseilanden waar de natuurlijke processen volop hun gang kunnen gaan;
- de aanduiding en het behoud van dode en levende bomen en van veteranenbomen van biologisch belang;
- het ruimen door middel van trekpaarden.

De aanzienlijke versnippering van de private bossen leidt tot een desinteresse van bepaalde eigenaars, die niet langer investeren in bosbeheer of dit zelfs helemaal stopzetten. Meerdere vzw's leggen zich toe op het mobiliseren van deze eigenaars om ze alsnog aan te zetten tot het duurzaam beheer van hun bossen. Bijkomend zou het ook interessant zijn om na te gaan hoe de eigenaars die niet langer geïnteresseerd zijn in het beheer van hun bossen wegens de beperkingen die gepaard gaan met de versnippering van hun gronden, kunnen worden aangemoedigd om hun bossen te beheren op een manier die gunstig is voor de biodiversiteit.

Tot slot worden maatregelen genomen om de impact van wild op de biodiversiteit in bossen te beperken en een betere verhouding wild/bos tot stand te brengen, meer bepaald door de omkadering van de bijvoeding van wild, het beheer van wildakkers en de versterking van het onthaalpotentieel, alsook door de bepaling van meer strikte afschotplannen, dit alles met het oog op een aanzienlijke afname van wildbezetting.

De biodiversiteit bevorderende maatregelen zijn verenigbaar met een vorm van bosexploitatie waarbij het hout van de Waalse regio's wordt gevaloriseerd en de lokale ketens - en dan vooral de tweede en derde houtverwerkers - worden bevoorraad, om zo de impact van houtimport te verminderen. De acties die worden opgezet, zorgen er ook voor dat de betrokken eigenaars zeker kunnen zijn van hun inkomen.

Samenhangend met de doelstellingen opgenomen binnen SD 3.1., zal een sensibiliseringscampagne worden opgezet met betrekking tot het verkeer in bossen zodat de rust van de fauna wordt gerespecteerd, alsook de privé-eigendommen en de netheid. Zo kunnen ook de verschillende gebruikers van het bos op een harmonieuze manier samenleven. Deze sensibilisering zal gebaseerd zijn op het charter 'Apaisons la forêt'.

De uit te voeren acties

De acties die worden uitgevoerd voor de ontwikkeling van een vorm van bosbeheer die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en biodiversiteit integreert, zijn zeer uiteenlopend van aard. Ze zullen meer bepaald betrekking hebben op:

- De aanpassing van de reglementering;
- De aanzet tot goede praktijken;

- De omkadering van ingrepen op het terrein;
- Sensibilisering, communicatie en opleiding;
- De ontwikkeling van een aankoopbeleid voor de verwerving van terreinen.

Tabel 8: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 2.5.

OD 2.5.1	Het onthaalpotentieel van biodiversiteit in de Waalse bossen versterken
	Actie 2.5.1.1 De instandhouding van oude bossen veilig stellen
	Actie 2.5.1.2 Opstanden van hoge biologische waarde in stand houden en bevorderen
	Actie 2.5.1.3 Het behoud en de heraanleg van getrapte bosranden en open plekken in het bos ondersteunen
	Actie 2.5.1.4 De impact verminderen van de overbezetting van grofwild op de biodiversiteit
OD 2.5.2	Een vorm van bosbeheer ondersteunen dat het boscysteem in stand houdt en gebaseerd is op de werking ervan
	Actie 2.5.2.1 De opstanden van inheemse soorten in stand houden met specifieke aandacht voor het behoud van de oppervlakte aan eikenbossen
	Actie 2.5.2.2 Het behoud en de ontwikkeling van hak- en middelhout bevorderen
	Actie 2.5.2.3 De exploitatieomvang van opstanden van inheemse soorten verhogen
	Actie 2.5.2.4 De diversificatie van de soorten en van de structuren van de opstanden aanmoedigen
	Actie 2.5.2.5 Aantasting van de bodem en de waterlopen in bossen voorkomen door omkadering van de ingrepen en de spreiding van meststoffen
	Actie 2.5.2.6 De circulaire inzake de biodiversiteit in bossen beoordelen en bijwerken en de toepassing ervan aanmoedigen
	Actie 2.5.2.7 De eigenaars van bossen met een oppervlakte van minder dan 5 ha ertoe aanzetten om een biodiversiteit bevorderende vorm van bosbeheer op te zetten
	Actie 2.5.2.8 Bewustmaking van verkeersregels in bossen

Strategische doelstelling 2.6. - De ondernemingen meer rekening doen houden met de biodiversiteit

De uitdagingen

Begin 2020 telde het Waalse grondgebied 282 infrastructuurvoorzieningen en bedrijventerreinen die een netto-oppervlakte beslaan van meer dan 13.318 hectaren, wat neerkomt op 0,8% van het grondgebied. De oppervlakte die uitsluitend bestemd is voor economische activiteiten zal ongetwijfeld nog verder evolueren. Daarnaast telt Wallonië ook nog 3.908 ha aan sites die moeten worden heraangelegd (SAR) en die 0,23% van het grondgebied beslaan. Algemeen reserveert het sectorplan 1,4% van het Waalse grondgebied voor bedrijventerreinen. Deze bedrijventerreinen stellen rechtstreeks 172.050 mensen tewerk, wat ongeveer 25% uitmaakt van de rechtstreeks bezoldigde tewerkstelling⁵².

Deze terreinen kunnen plaatsen omvatten die gunstig zijn voor het onthaal van biodiversiteit voor zover de activiteiten die hier plaatsvinden niet de volledige oppervlakte van het bedrijventerrein beslaan, en niet-bebouwde ruimten worden vrijgehouden binnen de percelen van het bedrijvenpark en de omgeving ervan. Bovendien bieden een deel van de nog niet-ingerichte braakliggende terreinen opmerkelijke beschermde soorten waarmee rekening moet worden gehouden bij de aanleg van bedrijventerreinen.

Een deel van deze ruimten wordt nog steeds onderhouden op een intensief 'traditionele' manier. Maar er worden steeds meer initiatieven genomen die gericht zijn op gedifferentieerd beheer, of zelfs op de aanleg van natuurlijke gebieden. Dit kan tijdens het projectontwerp, meer bepaald ter compensatie van verstedelijkte ruimten, maar ook onder impuls van sensibiliseringsinitiatieven. Maar het kan nog beter. De systematische reservering van een aanzienlijk deel van de oppervlakte van bedrijventerreinen voor biodiversiteit, vormt bovendien een uitgelezen kans voor het behoud en de verbetering van de verbindingen tussen de kwetsbare natuurgebieden. Dit past volledig binnen de bereidheid van meerdere vertegenwoordigers van de sector om bedrijventerreinen te integreren binnen een logica van duurzame ontwikkeling.

Door hun activiteiten, energieverbruik, de producten en diensten die ze ontwikkelen, hebben ondernemingen ook een indirecte impact op de biodiversiteit, lokaal of vanop afstand. De impact van bedrijven op de biodiversiteit komt zo tot uiting via de keuzes die worden gemaakt op het vlak van bevoorrading. Consumenten hebben steeds meer oog voor de kwaliteit en de ethische aspecten van het productieproces van de goederen die ze gebruiken. Om hierop in te spelen, passen de agrovoedingsindustrie en de grootdistributie hun bevoorradingsbeleid aan door criteria te bepalen met betrekking tot milieu, ethische aspecten en dierenwelzijn. Er moet worden nagedacht hoe binnen deze criteria ook criteria kunnen worden geïntegreerd die betrekking hebben op behoud van de biodiversiteit, meer bepaald op het vlak van teeltmethodes, zoals verminderd gebruik van inputs, langdurige bodembedekking en hieraan gebonden teelten, teeltrotatie en het behoud van schuilplaatsgebieden. Bovendien moet dit denkwerk worden uitgebreid naar de belangrijkste overige sectoren die potentieel de grootste impact kunnen hebben op de biodiversiteit, waaronder de bouw en energietransport.

⁵² Cel 'parcs d'activité durables' van de Waalse werkgeversvereniging 'Union wallonne des entreprises' - volgens gegevens afkomstig van Wallonie Développement, Statbel, RSZ, BNB en berekeningen van UWE (gegevens verzameld in februari 2020).

De visie

Respect voor de biodiversiteit binnen en buiten de Waalse grenzen is een van de hoofdbekommernissen van ondernemingen. Maar ze willen ook hun economische ontwikkeling kunnen verderzetten.

Alle ondernemingen en financiële instellingen beoordelen en verantwoorden hun afhankelijkheid en hun impact op de biodiversiteit, nemen stapsgewijze maatregelen om hun negatieve impact met minstens de helft terug te dringen, en verhogen hun positieve impact op de biodiversiteit.

Aangemoedigd door de Federaties en met de steun van adviseurs, denkt iedere onderneming na over manieren waarop ze het onthaalpotentieel voor biodiversiteit van hun gronden kunnen maximaliseren en hun impact op de biodiversiteit kunnen minimaliseren via keuzes op het vlak van bevoorrading die rekening houden met dit criterium.

Ieder nieuw bedrijventerrein moet een ruimte voorbehouden dat specifiek bestemd is voor biodiversiteit en moet het beheer hiervan garanderen zodat het onthaalpotentieel voor de biodiversiteit van deze ruimten maximaal kan worden benut.

De operationele weg

Ondernemingen zullen worden aangezet om hun infrastructuur en de onmiddellijke omgeving ervan zodanig in te richten dat ze het onthaalpotentieel van de biodiversiteit kunnen verbeteren en, voor zover mogelijk, maximaliseren, meer bepaald door middel van informatiecampagnes, sensibilisering en opleiding. Met de steun van hiertoe aangeduide adviseurs kunnen ze op basis van gepersonaliseerde diagnoses onthaalruimten voor biodiversiteit aanleggen en beheren.

De intercommunales voor economische ontwikkeling zullen worden gevraagd om onthaalruimtes voor biodiversiteit te voorzien bij ieder nieuw bedrijventerrein dat ze ontwikkelen.

Milieucertificeringen en officiële biolabels zullen worden gepromoot, zowel bij Waalse producenten/fabrikanten als bij de consument. Dit gebeurt onder meer door het aanbrengen van labels op verpakkingen, de lancering van informatiecampagnes en bewustmaking van greenwashingpraktijken. Op deze manier kunnen ook de acties die de bedrijven reeds hebben opgezet, in de kijker worden gezet.

OD 2.6.1	De instandhouding en het herstel van de biodiversiteit door en binnen ondernemingen bevorderen
Actie 2.6.1.1	Milieucertificeringen en officiële biolabels promoten, zowel bij producenten/fabrikanten als bij de consument (labels op verpakkingen, informatiecampagnes, bewustmaking van greenwashingpraktijken, enz.)
Actie 2.6.1.2	In bedrijventerreinen een gebied reserveren dat bestemd is voor biodiversiteit
Actie 2.6.1.3	Ondernemingen begeleiden bij een aanpak die biodiversiteit integreert

Pijler 3 - De biodiversiteit valoriseren en alle maatschappelijke actoren mobiliseren met het oog op de bevordering ervan

Strategische doelstelling 3.1. - Biodiversiteit valoriseren als ondersteuning voor de ontwikkeling van duurzaam toerisme

De uitdagingen

Volgens de gegevens van 2016, is de toeristische sector goed voor 4,1% van de bruto toegevoegde waarde in Wallonië en zorgt ze voor 7,5% van de directe en indirecte Waalse werkgelegenheid. Wandelen en fietsen vertegenwoordigt 22% van de activiteiten die door niet-Waalse bezoekers worden beoefend en 23,8% van de activiteiten die door Franstalige Belgen in Wallonië worden uitgeoefend⁵³.

Wallonië beschikt over uitgestrekte natuurlijke gebieden waarvan een aantal van opmerkelijk biologisch belang zijn. Deze openstellen voor het publiek houdt een dubbele uitdaging in. Het stelt vele mensen in staat om in contact te komen met de natuur en te genieten van de voordelen ervan, maar het vereist ook het voorkomen en beheeren van verstoringen als gevolg van deze bezoeken.

Bossen vertegenwoordigen een wijdverbreid ecosysteem en gelden als de favoriete plek waar mensen kunnen loskomen van de dagelijkse beslommeringen, tot ontspanning kunnen komen en van de natuur genieten. De belangrijke rol van bossen als toeristische bestemming bleek reeds uit bevestigingen van meer dan tien jaar geleden^{54,55}. Uit een recente analyse van de voorkeuren van bezoekers van de Ardennen met betrekking tot natuurgebieden, blijkt het sociaal-economisch potentieel van de toeristische valorisatie van bossen, en de voorkeur van bezoekers voor heterogene loofbossen met natuurlijke open plekken en wandelpaden⁵⁶.

Vermits de duurzame ontwikkeling van het grondgebied is uitgegroeid tot een grote bekommernis, beschouwen vele internationale organisaties het toerisme als een bondgenoot ten dienste van de ontwikkeling en de valorisatie van opmerkelijke natuurlijke gebieden - en dan vooral van natuurreservaten, natuurparken en nationale parken - alsook van uitgestrekte bosgebieden.

Een gebied valoriseren door middel van emblematische natuurgebieden of soorten blijft echter een moeilijke evenwichtsoefening: toerisme kan aanzetten tot bescherming ervan, de bezoekers sensibiliseren en een bijdrage leveren aan de lokale ontwikkeling, maar vereist ook waakzaamheid ten opzichte van de mogelijke impact ervan op de kwetsbare gebieden en soorten.

Ook al is de natuur een van de belangrijkste troeven van het Waalse toeristische aanbod⁵⁷, wat nog wordt versterkt door de steeds toenemende vraag naar natuurbeleving, toch is de publieke toegang tot de

⁵³Commissariaat-generaal voor Toerisme – La Wallonie touristique en chiffres- données 2019.

⁵⁴ Colson, V., 2006. La fréquentation des massifs forestiers à des fins récréatives et de détente par la population wallonne et bruxelloise. Forêt wallonne, 81 : 26-38.

⁵⁵ Colson, V., Lejeune, Ph. & Rondeux, J., 2009. La fonction récréative de la forêt wallonne : évaluation et pistes de réflexion pour son intégration optimale dans l'aménagement intégré des massifs. Forêt wallonne, 101 : 3-17.

⁵⁶ Breyne, J., Abiltrup, J. & Dufrene, M., 2021. L'écotourisme en Ardenne : les chiffres clés. Rapport AGRETA. ULiege Gx-ABT.

⁵⁷ Volgens een studie van het Waalse Observatorium voor Toerisme (OwT), beschouwen 76% van de toeristen de Waalse natuurrijdommen als een sterke troef. Ongeveer een op de vijf vragen voor informatie die bij de toerismekantoren terecht komen, wat neerkomt op 19% van alle aanvragen, heeft betrekking op wandelmogelijkheden.

https://www.tourismewallonie.be/sites/default/files/wallonie_touristique_chiffres_2020_o.pdf

natuurgebieden nog maar weinig ontwikkeld, op een aantal duidelijk geïdentificeerde publiekstrekkingen na waarvan de promotie reeds lange tijd wordt verzekerd door de actoren die instaan voor de promotie van ecotoerisme zoals Wallonie Belgique Tourisme - WBT⁵⁸, de toerismediensten, -kantoren en bureaus. Wat de 'toeristische attracties' betreft zoals omschreven in het Waalse toerismewetboek 'Code wallon du Tourisme', telt het commissariaat-generaal voor toerisme CGT op een totaal van 319 toeristische attracties 13 tuinen, parken en reservaten en 10 grotten en spelonken⁵⁹.

Een van de hoofduitdagingen voor de duurzame ontwikkeling van het toerisme in Wallonië heeft betrekking op de uitbreiding en de diversificatie van de onthaalvoorzieningen voor alle bezoekers in de opmerkelijke natuursites. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onthaal- en informatie-infrastructuur en worden begeleidingsactiviteiten opgezet. Er bestaat op dit vlak een groot ontwikkelingspotentieel vermits slechts een klein aandeel van de opmerkelijke natuursites nu reeds beschikt over infrastructuur die:

- het onthaal van bezoekers en toeristen alsook de instandhouding van kwetsbare gebieden mogelijk maakt, waarbij conflicten tot een minimum worden beperkt;
- de gedetailleerde en discrete observatie van flora en fauna toelaat;
- de informatie vergemakkelijkt alsook de sensibilisering van het brede publiek over de aanwezige rijkdommen en het respectvol omgaan hiermee.

Een andere uitdaging, naast de ontwikkeling van onthaalinfrastructuur, is de actoren uit de toerismesector, de bezoekers en de toeristen, alsook de aanwezige actoren, zowel eigenaars, rechthebbenden als gebruikers, informatie en opleiding bieden over de natuurlijke rijkdommen die moeten worden bevorderd en de goede en respectvolle praktijken op het vlak van onthaal en begeleiding. De verschillende actoren uit de toerismesector alsook de bezoekers en de toeristen, hebben een zeer uiteenlopend kennisniveau over biodiversiteit. Er bestaan tal van communicatiemiddelen maar die zijn niet altijd aangepast en gemakkelijk raadpleegbaar.

De visie

De ontwikkeling van duurzaam ecotoerisme door middel van de uitbreiding en de promotie van het aanbod aan natuurgebieden die toegankelijk zijn en uitgerust om alle soorten bezoekers te ontvangen, zorgt ervoor dat een grote verscheidenheid aan personen kan genieten van de natuurrijkdommen van het Waalse Gewest en bewust wordt van de instandhouding van de biodiversiteit.

Er wordt een dialoog opgezet tussen de verschillende actoren, en de druk van de bezoekersaantallen is verenigbaar met de draagkracht van de ecosystemen.

Het natuurbehoud wordt mogelijk door middel van een geïntegreerd beheer van de ecosystemen. De landschappen en de natuurlijke gebieden worden steeds meer gerespecteerd en gevaloriseerd door de diensten die ze leveren aan de maatschappij en de ecologische, sociaal-economische en culturele waarden die hieraan gelinkt zijn. De ontwikkeling van dit nieuwe toeristisch model komt de lokale economische actoren ten goede.

De operationele weg

De beheerders van opmerkelijke natuurgebieden krijgen financiële middelen ter beschikking waarmee ze deze gebieden kunnen valoriseren door middel van inrichtingen om ze zo aantrekkelijker te maken en meer bezoekers te lokken, maar ook de kwetsbare soorten en habitats die ze huisvesten kunnen beschermen.

⁵⁸ <https://visitwallonia.be/>

⁵⁹ Commissariat général au Tourisme. La Wallonie touristique en chiffres. Données 2019

Er zal een studie worden uitgevoerd om de impact van de toeristische activiteiten op het Waalse natuurlijk erfgoed te objectiveren en aanbevelingen te formuleren. Indien nodig, worden acties opgezet om deze effecten te verbeteren.

Aan het einde van de selectieprocedure, werden twee uitgestrekte gebieden met een zeer hoog potentieel voor zowel de ontwikkeling van de biodiversiteit als de ontwikkeling van het toerisme erkend als de eerste nationale parken op Waals grondgebied. Ze zullen buitengewone middelen krijgen voor de uitvoering van ambitieuze grondgebiedsprojecten. Na de initiële financiering door de EU, die nog zal doorlopen tot 2026, zullen beide nationale natuurparken zelf instaan voor hun financiering, bijvoorbeeld door de verkoop van toegangsbiljetten.

Vermits de natuur een van de fundamentele bouwstenen is waarop de Waalse identiteit en de toeristische valorisatie van het Gewest is gestoeld, vormt het thema 'Nature et Evsasion' logischerwijze een sterk thema voor de promotie van het regionale toeristische aanbod. Het maakt trouwens deel uit van de 'Stratégie Tourisme 2030'. De middelen die binnen de context van deze strategie ter beschikking worden gesteld, maken via specifieke acties een versterking mogelijk van de promotie van opmerkelijke natuurgebieden binnen het toeristisch aanbod.

De informatie, de sensibilisering en de professionalisering van de actoren uit de toerismesector en de informatie aan bezoekers en toeristen over biodiversiteit worden versterkt. Daarnaast worden aangepaste middelen ontwikkeld met de actoren op het terrein waarbij rekening wordt gehouden met het Europees Charter voor duurzaam toerisme. Voor de communicatie gericht op de operatoren uit de toeristische sector en de doelpublieken, wordt bij voorkeur gebruik gemaakt van digitale instrumenten en andere bestaande communicatiemiddelen. Met het oog hierop worden de samenwerkingen en de structurele samenwerking tussen de actoren actief op het vlak van natuur en toerisme nog verder versterkt, zodat ze hun communicatie nog beter kunnen richten op toeristen en bezoekers.

De uit te voeren acties

Tabel 9: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 3.1.

OD 3.1.1	Natuurgebieden opwaarderen via een gestructureerd onthaalbeleid.
Actie 3.1.1.1	De onthaalinfrastructuur en de toegankelijkheid in en rond de beschermde en opmerkelijke natuurgebieden versterken
Actie 3.1.1.2	Grondgebiedprojecten ontwikkelen die gebaseerd zijn op de valorisatie van natuurlijke gebieden binnen nationale parken
Actie 3.1.1.3	De promotie van opmerkelijke natuurgebieden ondersteunen binnen het algemeen regionaal toeristisch aanbod
Actie 3.1.1.4	De actoren actief in de toerismesector en de toeristen beter informeren over en meer bewust maken van de uitdagingen met betrekking tot biodiversiteit
OD 3.1.2	De natuur promoten als basis voor een toeristisch aanbod
Actie 3.1.2.1	De impact van de toeristische activiteiten op het Waalse natuurlijk erfgoed objectiveren en, indien nodig, een actieplan opzetten

Strategische doelstelling 3.2. - De maatschappij sensibiliseren, opleiden en mobiliseren ter bescherming van de biodiversiteit

De uitdagingen

Biodiversiteit gaat iedereen aan en overstijgt de generaties en de woonplaatsen. Maar vandaag de dag heeft de schoolgaande jeugd minder kennis van de natuur dan hun ouders. De veralgemening van een levenswijze die niet langer in contact staat met de natuur, de afstand tussen de plaatsen waar kinderen wonen en kennis opdoen enerzijds en de natuurgebieden anderzijds, maar ook de veiligheidsgerelateerde angsten, vormen allemaal factoren die ervoor zorgen dat kinderen steeds minder in contact komen met de natuur.

De vaardigheden met betrekking tot interacties tussen de mens en zijn omgeving, alsook de kwesties die verband houden met het gebruik, het beheer, het behoud en de bescherming van de natuurlijke rijkdommen worden veel minder vaak behandeld en uitgewerkt in de lessen van het basis- en eerstegraadsonderwijs. De leerstof over biodiversiteit en ecosysteemdiensten wordt verder uitgediept in de vakken wetenschap van het middelbaar, maar ze blijft over het algemeen theoretisch. Daarbij komt nog dat sinds de hervorming van de basisopleiding van leerkrachten deze lessen ook kunnen worden gegeven door leerkrachten die zelf niet werden opgeleid om les te geven over milieuthema's. Scholen kunnen natuuractiviteiten volgen die door ongeveer 35 samenwerkende partners worden georganiseerd en waarvoor de overheid een bedrag van ongeveer 4 miljoen euro per jaar heeft uitgetrokken, maar deelname hieraan is vrijblijvend.

Buiten de schoolcontext worden er ook activiteiten opgezet door natuurverenigingen en/of verenigingen die voorlichting geven over milieu en duurzame ontwikkeling. Zo worden er activiteiten voor kinderen en gezinnen georganiseerd die focussen op de liefde voor de natuur. Geïnteresseerde gezinnen en volwassenen kunnen op vrijwillige basis ook deelnemen aan het beheer van natuurgebieden, alsook aan participatieve wetenschappelijke programma's die geavanceerde natuuropleidingen bieden voor specifieke soorten fauna en flora. Informatie- en sensibiliseringscampagnes voor burgers met betrekking tot de uitdagingen op het vlak van biodiversiteit en de ecosysteemdiensten worden meestal ingepast binnen de bewustmaking over de milieu-uitdagingen en zijn hoofdzakelijk gericht op de bestuivers, het rationeel gebruik van pesticiden en de aanplanting van hagen en boomsoorten.

Het decreet van 9 februari 2012 met betrekking tot het samenwerkingsakkoord rond natuur- en milieueducatie ERE en duurzame ontwikkeling DD afgesloten tussen de Fédération Wallonie Bruxelles, het Waalse Gewest en de Brussels Hoofdstedelijk Gewest, vormt een belangrijk institutioneel instrument om de activiteiten op het vlak van natuur- en milieueducatie en duurzame ontwikkeling in scholen te stimuleren.

Rekening houdend met de grote impact van bepaalde economische sectoren op de biodiversiteit, waaronder land-, bos- en tuinbouw, landschapsarchitectuur, bouw, openbare werken, stedenbouw en toerisme, is het van groot belang dat iedereen die binnen deze sectoren werkzaam is de nodig kennis opdoet over de interacties tussen hun activiteiten en de biodiversiteit, en dat ze deze kennis onderhouden en zich regelmatig bijscholen.

Ook de begeleiding van de actoren op het terrein moet worden versterkt, wat gepaard gaat met sensibilisering en opleiding. Ook al zijn steeds meer actoren zich bewust van de uitdagingen die gekoppeld zijn aan de instandhouding van de biodiversiteit en zijn ze bereid om hier concrete acties voor te ondernemen, toch weten velen van hen niet waar te beginnen en wie ze moeten contacteren voor technische begeleiding en praktisch advies.

De visie

Communicatiecampagnes en gerichte opleidingen, bijkomende steun aan natuurverenigingen en verenigingen die actief zijn rond milieueducatie, de inzet van de onderwijsnetwerken voor grotere bewustwording en meer vorming rond biodiversiteit en de ecosysteemdiensten, hebben gezorgd voor een nooit eerder geziene maatschappelijke betrokkenheid.

Biodiversiteit maakt nu integraal deel uit van de bezorgdheden van verschillende actoren op het terrein die weten hoe ze die bekommernissen kunnen omzetten naar concrete, positieve handelingen. Deze mobilisering bevordert de naleving van de wetgeving en zet verschillende soorten publiek ertoe aan om op een proactieve manier acties te ondernemen ter bescherming van de natuur.

De operationele weg

Om de verschillende doelgroepen meer inzicht te geven in de uitdagingen die gepaard gaan met de toestand van de biodiversiteit en de instandhouding ervan te bevorderen, en vooral om de actoren die een positieve impact kunnen hebben op de biodiversiteit op een consistente manier te betrekken en te mobiliseren, zal met de steun van experts een algemene, transversale communicatie- en sensibiliseringsstrategie worden ontwikkeld en uitgewerkt met het oog op een herziening van de communicatie rond biodiversiteit. De communicatie rond milieuthema's wordt immers vaak opgezet door een bepaalde sociale klasse en een bepaalde culturele bubbel die, door gebruikmaking van bepaalde codes en communicatiekanalen, zich reflexmatig en vaak onbewust richten tot mensen van dezelfde maatschappelijke klasse of culturele bubbel die deels reeds gewonnen zijn voor de zaak. Om een betere communicatie rond de achteruitgang van de biodiversiteit en andere milieukwesties tot stand te brengen en culturele muren te slopen, zal afstand nemen en samenwerking met experts die gespecialiseerd zijn in deze materie uitermate nuttig zijn. Deze strategie garandeert de samenhang tussen de acties die gericht zijn op alle actoren die op een of andere manier een impact kunnen hebben op de biodiversiteit. Die acties kunnen de vorm aannemen van informatie, bewustmaking, vorming of mobilisatie. De activiteiten gericht op sensibilisering en mobilisatie van de verschillende doelgroepen steunen enerzijds op de acties van actoren die hiervoor subsidies ontvangen, en anderzijds op de campagnes en evenementen die door de Waalse overheidsdienst SPW-ARNE worden gecoördineerd.

Er zal een instrument voor het grote publiek worden ontwikkeld waar particulieren een overzicht vinden van alle actoren die opkomen voor de biodiversiteit.

De steun aan onderwijsprojecten die regelmatig contact met de natuur voorzien, zoals 'buitenlessen', zal verder wordt versterkt zowel op het vlak van ondersteuning als op het vlak van opleiding voor leerkrachten. Via het Decreet van 9 februari 2012 zullen verschillende acties worden opgezet om natuur- en milieueducatie te bevorderen. De schooldirecties, van kleuterscholen tot middelbare scholen, zullen ertoe worden aangezet om deze thema's in hun lespakketten op te nemen of natuur- en milieueducatie te integreren in de bijscholingen van hun leerkrachten. De lectuur van referentiedocumenten met gemeenschappelijk basisinhoud voor het onderwijs vanuit het standpunt van milieueducatie en duurzame ontwikkeling, zal het mogelijk maken om vertrekpunten te vinden waarlangs de thema's over de link tussen leven en klimaat op een transversale manier kunnen worden aangeboord.

Er zullen ook voorstellen worden gelanceerd om de aspecten met betrekking tot biodiversiteit ook in het hoger onderwijs en het avondonderwijs te integreren.

Om de positieve effecten te bevorderen en de druk van sociaal-economische activiteiten op de biodiversiteit te beperken, zullen de referentiekaders met gedetailleerde informatie over de vaardigheden die worden verwacht van een reeks beroepsgroepen waarvan de activiteiten een impact kunnen hebben op de biodiversiteit indien nodig worden aangevuld, in samenwerking met vormingsinstituten en vertegenwoordigers van de beroepsgroepen in kwestie.

Wanneer het relevant blijkt, en in samenspraak met de betrokken partijen, zal het aanbod van bijscholing eveneens verder worden ontwikkeld en gepromoot bij de actoren op het terrein, en dan vooral bij

overheidsmedewerkers, zodat eventuele hiaten in de oorspronkelijke opleidingen kunnen worden opgevuld en de werkmethodes kunnen worden aangepast aan nieuwe inzichten en behoeften. Dit aanbod zal maximaal gebruik maken van de reeds bestaande initiatieven, opleidingen en tools. Indien noodzakelijk zal het worden aangevuld met nieuwe opleidingen. En wanneer het nodig blijkt, zullen er ook opleidingen voor opleiders worden georganiseerd. Gezien bossen een uitermate belangrijke rol spelen bij de instandhouding van de biodiversiteit, zullen er specifiek voor de boseigenaars en -beheerders opleidingen worden georganiseerd over biodiversiteit bevorderende bosbouwpraktijken. De actoren op het terrein die instaan voor de landbouw- en bosbouwproductie zullen hierbij eveneens worden betrokken, meer bepaald om hen te wijzen op de essentiële rol van biodiversiteit voor de totstandkoming van veerkrachtige productiesystemen.

De uit te voeren acties

Tabel 10: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 3.2.

OD 3.2.1	De integratie van educatie rond biodiversiteit in alle takken van het onderwijs versterken
Actie 3.2.1.1	Milieu-educatieve initiatieven rond biodiversiteit integreren in scholen
OD 3.2.2	De uitdagingen gekoppeld aan biodiversiteit integreren in de beroepsopleidingen
Actie 3.2.2.1	Een jaarlijks opleidingsaanbod bepalen en uitwerken voor alle beroepsgroepen waarvan de activiteiten een impact hebben op de biodiversiteit
Actie 3.2.2.2	Beheerders opleiden en bewustmaken van bosbouwpraktijken die de biodiversiteit in stand houden
OD 3.2.3	De verschillende maatschappelijke actoren betrekken en mobiliseren
Actie 3.2.3.1	Het bewustzijn van het belang van biodiversiteit levend houden, valoriseren en ontwikkelen door middel van sensibiliseringsinitiatieven rond milieu en natuur
Actie 3.2.3.2	Een communicatieplan rond biodiversiteit ontwikkelen en uitvoeren
Actie 3.2.3.3	De politici en de overheid bewustmaken van de impact van hun beslissingen op de biodiversiteit en hiertoe opleiding voorzien

Thema 4 - Uitrol van de acties op lokaal niveau en internationale uitstraling

Strategische doelstelling 4.1. - De ontwikkeling van de biodiversiteit op het niveau van lokale entiteiten ondersteunen

De uitdagingen

De gemeentelijke natuurontwikkelingsplannen PCDN alsook bepaalde thematische steunmaatregelen hebben de aanzet gegeven tot heel wat biodiversiteit bevorderende acties, meer bepaald op het vlak van bewustmaking en aanplantingen. Deze steunmaatregelen waren echter niet toegankelijk voor alle gemeenten. Bovendien waren ze over het algemeen ook niet gebaseerd op een biodiversiteitsstrategie die ook effectief rekening hield met de specifieke lokale uitdagingen op hun grondgebied. Andere steunmaatregelen zoals die van het 'Plan Maya' en de 'Semaine de l'Arbre' werden samen met die van de PCDN ondergebracht in één subsidie 'BiodiverCité' die alle gemeenten konden aanvragen om op hun grondgebied de biodiversiteit te bevorderen.

De natuurparken zijn prachtige instrumenten die de gemeentegrenzen overschrijden en 32,5% van het regionaal grondgebied beslaan. Ze werden aangelegd omwille van de belangrijke waarde van hun natuurlijk erfgoed en ze hebben betrekking op tal van domeinen waaronder toerisme, ruimtelijke ordening, erfgoed, ... De menselijke en financiële middelen die worden uitgetrokken voor de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit en de plaats die hieraan wordt gegeven, zijn echter beperkt en dienen te worden versterkt.

GAL zijn lokale actiegroepen die werkzaam zijn over de gemeentegrenzen heen en die zicht hebben gegroeped rond plattelandsontwikkelingsprojecten die steun krijgen uit EU-fondsen. De gemeentelijke plannen voor plattelandsontwikkeling PCDR omvatten een actieprogramma dat met inspraak van de burgers op gemeentelijk niveau wordt bepaald en door de Waalse regering moet worden goedgekeurd, en die vanuit de Waalse regering financiële steun kunnen krijgen. De projecten die binnen dit kader worden bepaald, kunnen concrete acties voor biodiversiteit omvatten zoals acties voor het herstel van bepaalde landschapselementen zoals knotwilgen, vijvers, ... Een herziening van de uitvoeringsbepalingen van deze programma's in 2021 heeft ertoe geleid dat er meer aandacht gaat naar biodiversiteit, meer bepaald door de invoering van een te subsidiëren projectcategorie getiteld '*Espaces publics dédiés à la biodiversité et à la protection de l'environnement*' alsook door systematischer rekening te houden met biodiversiteit in alle gesubsidieerde projecten.

De visie

Als volwaardige partners binnen de uitvoering van deze biodiversiteitsstrategie, zijn de gemeenten, de gemeentelijke verenigingen en de natuurparken medeverantwoordelijk voor de uitdagingen op het vlak van de instandhouding en herstel van de biodiversiteit en besteden ze bijzondere aandacht aan deze uitdagingen in de strategieën en de actieprogramma's die ze opzetten.

Dankzij de financiële steun van het Waals gewest werken ze concreet mee aan de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit op hun grondgebied, maar steeds met respect voor de autonomie van de gemeenten.

De operationele weg

Onder meer via de subsidieregeling 'BiodiverCité' worden de gemeenten ertoe aangezet om de instandhouding van de biodiversiteit in hun transversale beleidsprogramma's PST te integreren en nemen ze maatregelen die vallen binnen hun gemeentelijke bevoegdheden.

Er zal een vulgariserend instrument worden ontwikkeld voor de gemeenten dat op een georganiseerde en gestructureerde manier aangeeft 'hoe handelen om de biodiversiteit te bevorderen'. Dit instrument

groepeert de biodiversiteit bevorderende acties al naargelang de mogelijke impact ervan op het vlak van natuurbehoud.

De bijdrage van de natuurparken aan de instandhouding en het herstel van de lokale biodiversiteit zal worden versterkt door financiering van specifieke opdrachten. Hierbij wordt maximaal ingezet op de rol die ze spelen bij de ontwikkeling van het grondgebied op basis van biodiversiteit. Bij de uitvoering van hun opdrachten op het terrein en hun relaties met de land- en bosbouwers, zullen de natuurparken, indien nodig, beroep doen op verenigingen die de plattelandsactoren vertegenwoordigen.

Ook de gewestelijke steun voor de aanwerving van milieuadviseurs zal worden opgetrokken zodat de gemeenten die het wensen hun personeelsbestand kunnen uitbreiden met mensen die de nodige expertise hebben op het vlak van biodiversiteit.

De uit te voeren acties

Tabel 11: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 4.1.

OD 4.1.1	De lokale overheden aanzetten om biodiversiteit bevorderende acties op te zetten
Actie 4.1.1.1	De lokale overheden ertoe aanzetten om transversale biodiversiteitsdoelstellingen uit te werken en te realiseren binnen het kader van hun transversaal beleidsprogramma PST
Actie 4.1.2.1	Biodiversiteit bevorderende acties van de natuurparken ondersteunen en aanmoedigen

Strategische doelstelling 4.2. - Bijdragen aan de ontwikkeling van de biodiversiteit op internationaal niveau

De uitdagingen

Het overleg tussen het Waals Gewest en de overige beleidsniveaus is gegarandeerd voor de voorbereiding, de bespreking en de opvolging van de werkzaamheden rond biodiversiteit die uitgaan van de Europese en internationale instanties. Er wordt hierbij op toegezien dat er binnen deze context rekening wordt gehouden met de Waalse eigenheid, meer bepaald via de stuurgroepen 'Natuur en Biodiversiteit' van het Coördinatieraad Internationaal Milieubeleid (CCIM) en andere contactgroepen. Hierbij worden ook de economische aspecten niet uit het oog verloren.

De voorbije jaren had Wallonië achterstand opgelopen tegenover zijn nationale en internationale partners wat betreft de toepassing van het principe van gemeenschappelijke en gedifferentieerde verantwoordelijkheid ten opzichte van de wereldwijde kritieke toestand van de biodiversiteit. Tot nu was Wallonië het enige gewest in België dat nog niet beschikte over een strategie dat een antwoord moet bieden op deze uitdagingen, wat haar geloofwaardigheid ondermijnde en haar reputatie aantastte als gemeenschap die een voortrekker is op het vlak van moderniteit.

Zo moet Wallonië in toepassing van internationale akkoorden en kaders een strategie goedkeuren en uitwerken die haar in staat stelt om tegemoet te komen aan de uitdagingen en de doelstellingen die in deze kaders bepaald zijn.

De visie

Met de goedkeuring van deze strategie zorgt Wallonië ervoor dat ze de verbintenissen die ze op hoger niveau is aangegaan, naleeft en uitvoert. Het gaat hier meer bepaald om het Internationaal biodiversiteitskader, de EU-Biodiversiteitsstrategie voor 2030 en de EU-Natuurherstelwet.

Op basis van de legitimiteit die haar wordt verleend via de acties die ze voert op haar eigen grondgebied, ondersteunt Wallonië biodiversiteit bevorderende doelstellingen op Belgisch, Europees en internationaal niveau, en dit ten gunste van het welzijn van alle volkeren en heel in het bijzonder van de bevolkingsgroepen die het meest te lijden hebben onder de algemene klimaatsveranderingen. Hierbij wordt ook gekeken naar de effecten ervan op de Waalse economie.

De operationele weg

Regionale vertegenwoordigers zullen instaan voor de coördinatie en de opvolging van de internationale overeenkomsten, strategieën en akkoorden inzake biodiversiteit. Indien vereist, zullen ze ook deelnemen aan de COP, de algemene besluitvormende vergaderingen van alle partijen van deze conventies. De rapporteringsverplichtingen van internationale instanties op het vlak van biodiversiteit (RAMSAR, CBD, CMS) zullen worden nageleefd.

Wallonië zal een belangrijke rol spelen in het denkproces rond een meer duurzaam en biodiversiteit bevorderend Europees handelsbeleid dat het binnen- en buitenlands EU-beleid op een lijn moet brengen. Het Gewest zal er mee op toezien dat de handelsakkoorden niet bijdragen tot de vernietiging van de ecosystemen en de onderdrukking van de bevolking, maar integendeel zullen leiden tot een rechtvaardige klimaat-, milieu- en maatschappelijke transitie op internationaal niveau, en dit in overleg met het maatschappelijk middenveld en, indien nodig, met de steun van de EU (link met Ontwikkelingssamenwerking). In dat opzicht vormt de mededeling 'TSD Review' van 22 juni 2022 van de Europese Commissie een veelbelovende stap voorwaarts naar de invoering van sterkere maatschappelijke en biodiversiteit bevorderende milieuclausules die meer doeltreffende uitvoerings- en controlemechanismen omvatten.

Het EU- en Waalse handelsbeleid moet de handel op het meeste relevante niveau ondersteunen, al naargelang het product. Dit speelt vooral in de voedingssector. Zo kan steun worden gegeven aan de

ontwikkeling van rechtvaardige waardeketens over duizenden kilometers voor producten zoals koffie en cacao, maar moeten basisvoedingsproducten bij voorkeur lokaal worden geproduceerd, waardoor iedere regio wereldwijd zelf kan instaan voor zijn voedselbevoorrading. In dat verband zal het Waalse Gewest projecten steunen gericht op de herlokalistie van voedsel, waarbij bijzondere aandacht zal worden geschonken aan verlieslatende ketens op regionaal niveau alsook aan het respect voor de biodiversiteit. Wallonië, dat als een gewest sterk open staat voor de wereld, zal ook blijven focussen op de effecten die de waardeketens van de bedrijven op haar grondgebied kunnen hebben op het klimaat en de biodiversiteit. De Europese ondernemingen worden geacht waakzaam te zijn voor de effecten van hun waardeketens op het klimaat en de biodiversiteit.

Wallonië zal ook pleiten voor de invoering op Europees niveau van sociale en milieudouanerechten die worden geheven op de invoer van substitueerbare voedingsproducten. Bij de overgang naar een koolstofarme regio en via een betere inachtneming van de biodiversiteit, zal Wallonië nauwlettend toekijken op de effecten van haar invoeractiviteiten, en dan vooral wat betreft producten die mogelijk de grootste impact kunnen hebben op de ecosystemen en de koolstofstromen. Met dit doel voor ogen, steunt Wallonië actief de werkzaamheden met betrekking tot de bestrijding van geïmporteerde ontbossing die momenteel op Europees niveau zijn opgestart op basis van de ontwerpverordening van de Europese Commissie van 17 november 2021.

Wallonië zal erop toezien dat de doelstellingen en maatregelen van de EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030 op haar grondgebied zullen worden geïmplementeerd, waaronder de maatregelen die het mogelijk maken om de Europese doelstellingen te behalen die stelt dat 30% van het oppervlak moet bestaan uit beschermde terrestrische milieus, waarvan een derde strikt beschermd, alsook de maatregelen die het herstel op grote schaal van de bedreigde ecosystemen ondersteunen. Ze zal er ook voor zorgen dat ze de verbintenissen nakomt van het Mondiale biodiversiteitskader van Kunming-Montreal.

Thema 5 - Kennis van de biodiversiteit en omkadering van de activiteiten op het terrein

Strategische doelstelling 5.1. - De wetgeving aanpassen aan de huidige uitdagingen met betrekking tot de instandhouding van de biodiversiteit en de wetgeving versterken

De uitdagingen

Het regelgevend instrument vormt naast de sensibiliserings- en communicatie-instrumenten een onmisbare tool voor de effectieve uitvoering van de doelstellingen die in deze strategie zijn opgenomen.

De wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud en de vele uitvoeringsbesluiten hiervan vormen het specifiek regelgevingspakket voor de bescherming van de biodiversiteit in Wallonië. Deze wet die binnenkort vijftig jaar van toepassing is, werd reeds meerdere malen herzien. De laatste belangrijke herziening werd doorgevoerd met het decreet van 6 december 2001 tot omzetting van de Vogel- en Habitatrichtlijnen die de basis vormen voor de bescherming van de soorten van communautair belang in heel Europa en de oprichting van het Natura 2000-netwerk. Een aantal bepaling zijn ondertussen achterhaald of moeten worden gewijzigd om het hoofd te bieden aan de belangrijkste uitdagingen op het vlak van biodiversiteit waarmee het Waals Gewest wordt geconfronteerd. De talloze aanpassingen hebben de tekst bovendien moeilijk leesbaar gemaakt, en dat terwijl deze wet een fundamentele rol heeft voor het natuurbehoud.

Naast de wetgeving met betrekking tot de natuur, is het ook essentieel dat de sectorale wetgeving op het vlak van milieu en ruimtelijke ordening meer rekening houdt met de doelstellingen over de instandhouding van de biodiversiteit.

Om ervoor te zorgen dat deze wetgeving voldoet aan de doelstellingen op het vlak van instandhouding van de biodiversiteit moet de regelgeving worden nageleefd. In dit verband vertoont de wetgeving hiaten met betrekking tot de opsporing en de vaststelling van overtredingen, alsook de vervolging en de sanctionering ervan. De sancties zijn niet altijd aangepast. Zo staan ze over het algemeen niet in verhouding tot de ernst van de overtredingen.

Milieuovertredingen worden momenteel strafrechtelijk of administratief vervolgd. Het is belangrijk dat de verschillende actoren zowel op gerechtelijk als administratief niveau hun beleid op elkaar afstemmen met het oog op de uitwerking van een repressief beleid dat rekening houdt met de voordelen en de eigenheden van ieder systeem.

In december 2021, heeft de Regering de Waalse strategie voor een repressief milieubeleid goedgekeurd dat de strijd tegen milieumisdrijven, ook op het vlak van biodiversiteit, moet opvoeren en het gevoel van straffeloosheid op deze domeinen moet bestrijden. Deze strategie omvat 44 prioritaire acties die zijn onderverdeeld in 8 strategische doelstellingen, waaronder de garantie van effectieve bestraffing van de milieuovertredingen en schadeloosstelling ervan, alsook de veiligstelling van het juridisch kader en een betere samenwerking tussen de verschillende beleidsniveaus en de gerechtelijke instanties. Zo wordt er meer bepaald voorzien om netwerken op te zetten waar de verschillende actoren uit de juridische, overheids-, verenigings- en wetenschappelijke sectoren elkaar kunnen ontmoeten, om zo te komen tot een gezamenlijke expertise en een beter procedureel kader.

De visie

De Waalse wetgeving voorkomt op een adequate wijze de schade die aan de biodiversiteit wordt toegebracht. Het is duidelijk, samenhangend, afgestemd op de behoeften en de situaties op het terrein en aangepast aan de doelstellingen.

Algemeen wordt er gezocht naar een evenwicht tussen enerzijds de instandhouding van de biodiversiteit en anderzijds de ontwikkeling van sociaal-economische activiteiten. Hierbij zal bijzondere aandacht gaan naar administratieve vereenvoudiging.

Overtredingen komen minder voor, maar worden vastgesteld, vervolgd en indien nodig gesanctioneerd overeenkomstig de ernst van de feiten. Telkens wanneer mogelijk wordt de milieuschade geraamd en bestraft, en worden herstelmaatregelen voor schadeloosstelling uitgevoerd.

De operationele weg

Er zullen een aantal wijzigingen worden aangebracht aan de Wet op het natuurbehoud zodat de wetgeving kan worden aangepast aan de huidige uitdagingen op het vlak van de instandhouding van de biodiversiteit.

Er zullen ook nieuwe bepalingen worden voorgesteld om te worden opgenomen in de Wet op het natuurbehoud en/of ieder andere toepasselijke regelgevende tekst teneinde het Waalse ecologische netwerk een juridisch kader te bieden waarmee het kan worden geïdentificeerd, in stand gehouden en hersteld.

De Europese richtlijn 92/43 inzake de instandhouding van de habitats en soorten vereist dus dat er voor de N2000-gebieden en soorten wordt nagedacht over het ontbreken van alternatieve oplossingen gericht op mitigatie en/of vermindering. Ze stelt ook dat, indien nodig, compenserende maatregelen moeten worden ingevoerd. Er zal worden nagegaan hoe de Waalse wetgeving in overeenstemming kan worden gebracht met de verplichting tot het invoeren van alternatieven en compenserende maatregelen opgenomen in de Europese richtlijn 92/43. Wanneer het nodig blijkt, zullen passende wijzigingen worden overwogen.

De Wet op het natuurbehoud en van de hiermee verbonden uitvoeringsbesluiten zullen worden gecodificeerd zodat ze gemakkelijker raadpleegbaar en begrijpelijker worden.

Om het ontradend karakter van de sancties te versterken, zal een herevaluatie van de categorisatie worden doorgevoerd van de overtredingen op de Wet op het natuurbehoud en op de overige sectorale wetten die verband houden met biodiversiteit.

De regelgevende bepalingen met betrekking tot de invasieve uitheemse soorten worden aangevuld door het Besluit van de Waalse regering ter uitvoering van het decreet van 2 mei 2019 met betrekking tot het voorkomen en het beheer van de introductie en de verspreiding van invasieve uitheemse soorten zodat deze soorten niet worden geïntroduceerd en zich niet verder kunnen verspreiden, en de opkomende niet-inheemse soorten worden vernietigd. Deze bepalingen zullen worden aangevuld met toepassingsbesluiten.

Op basis van de besluiten die tijdens de conferenties 'Les assises de la forêt' werden geformuleerd, zal de Waalse regering nadenken over de mogelijkheid om wijzigingen aan te brengen aan de boswet en de bijhorende uitvoeringsbesluiten, meer bepaald om schade aan de bodem en boswaterlopen te voorkomen.

Rekening houdend met de invloed van overige wetgeving op de instandhouding van de biodiversiteit, alsook met de moeilijkheid voor niet-deskundigen om de mogelijke impact van de overwogen maatregelen te beoordelen, zullen samenwerkingen worden opgezet tussen de verschillende administraties. Het Waalse overheidsdepartement voor natuur en bossen DNF zal hierbij zijn expertise ter beschikking stellen van de projectontwerpers en dit in een zo vroeg mogelijk stadium van de herzieningsprocessen.

De eerste actiepijler heeft betrekking op preventie. Het Waalse overheidsdepartement voor natuur en bos DNF zal zorgen voor een betere verspreiding van de informatie over de beschermde soorten en habitats alsook over de methodes om ze te respecteren. Het zal ook communicatiecampagnes voeren die gericht zijn op bepaalde steeds terugkerende kwesties zoals de illegale vangst van beschermde soorten en de illegale handel hierin, de bescherming van vogelnesten, het gebruik van pesticiden, enz.

Er zullen prioriteiten op het vlak van controle en bestraffing van overtredingen op de Wet op het natuurbehoud worden vastgesteld, en deze zullen worden doorgespeeld aan het uitwisselingsplatform tussen de sanctionerende ambtenaar en het Openbaar Ministerie. Er worden praktische tools ontwikkeld om de analyse van de impact op de biodiversiteit te onderbouwen met inbreukmakend gedrag, alsook herstelmaatregelen te bepalen binnen de context van strafrechtelijke en administratieve procedures. Er zal op het terrein worden toegezien dat de herstelmaatregelen worden uitgevoerd.

Er zullen extra middelen worden vrijgemaakt om het aantal controles op het terrein alsook de kwaliteit ervan te doen toenemen. Zo zullen er voortgezette opleidingen en bijscholingen worden georganiseerd rond het opstellen van proces-verbalen en alle procedurele aspecten die hiermee gepaard gaan alsook rond de kennis van de verschillende sectorale regelgevingen. Er zullen eveneens praktische tools ter beschikking worden gesteld die helpen bij de organisatie van de controles en het opstellen van de proces-verbalen.

Bijkomend zal het Waals Gewest samenwerken met het federaal Ministerie van Leefmilieu om de opleiding van douaniers te verzekeren. In toepassing van de CITES-overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten, zal er ook worden toegezien op de controle van de instroom van goederen en bagage in de luchthavens van Luik en Charleroi, en zullen de luchthaven- en e-commercebedrijven bewust worden gemaakt van het belang van de opsporing van overtredingsrisico's op de CITES-regelgeving.

De uit te voeren acties

Tabel 12: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 5.1.

OD 5.1.1	De wetgeving aanpassen aan de huidige uitdagingen ten aanzien van de instandhouding van de biodiversiteit
Actie 5.1.1.1	De Wet op het natuurbehoud van 12 juli 1973 herzien
Actie 5.1.1.2	De Wet op het natuurbehoud van 12 juli 1973 codificeren
Actie 5.1.1.3	De wetgeving inzake invasieve uitheemse soorten aanvullen een circulaire goedkeuren voor de toepassing ervan
OD 5.1.2	De doeltreffendheid verhogen van de wetgeving ter bescherming van de biodiversiteit
Actie 5.1.2.1	Bijscholingen voorzien voor agenten die de overtredingen inzake natuurbehoud moeten controleren; en de controles van de toepassing van het wettelijk kader met betrekking tot het natuurbehoud aanscherpen en de samenwerking tussen de handhavingsdiensten en de Parketten versterken.

Strategische doelstelling 5.2. - Het onderzoek en de kennis op het gebied van natuur en biodiversiteit versterken

De uitdagingen

De via onderzoek opgedane kennis alsook de communicatie ervan zijn een van de pijlers waarop de beslissingsname steunt met betrekking tot het herstel, het behoud en het beheer van de biodiversiteit. Dit beslissingsproces moet op een transparante manier gebeuren. Ook moet de kennis continue op peil worden gehouden zodat ze relevant blijft en de beschikbare financiële en menselijk middelen optimaal kunnen worden toegewezen.

Biologische data vormen de basis van deze werkzaamheden. Ze zijn essentieel voor de beoordeling van de algemene evolutie van de biodiversiteit in Wallonië, alsook voor de meting van de effecten van het uitgevoerde beleid en het in kaart brengen van de gebieden met grote biologische uitdagingen waarmee rekening moet worden gehouden bij de opzet van lokale inrichtingsprojecten. De eerste monitoringsprogramma's waarvoor natuurliefhebbers en natuurprofessionals zich hebben ingezet en die 25 jaar geleden van start gingen, hebben een aantal check-ups opgeleverd waaronder de rode lijsten, periodieke Natura 2000-rapporteringen, ... Maar ze volstaan niet om een goede representativiteit te garanderen van de studies over de toestand en de evolutie van de biodiversiteit. Bovendien hebben ze enkel betrekking op een beperkt deel van de Waalse uitdagingen. Zo zouden de beoordelingen moeten worden uitgebreid tot de staat van instandhouding van de habitats en de soorten die van Waals erfgoedbelang zijn.

De versnippering van de gegevensbronnen, de verscheidenheid ervan alsook het feit dat we weinig worden aangevuld, maken ze moeilijk raadpleegbaar voor de publieke en private operatoren. De toegang tot de biologische gegevens moet dus gemakkelijker zodat de actoren op het terrein bij de opmaak van analyses en het nemen van beslissingen met betrekking tot hun projecten op een correcte manier rekening kunnen houden met de biodiversiteit. Dat is voornamelijk het geval wanneer ze een milieuvergunning moeten krijgen, effectenstudies moeten opmaken of beheerstaken moeten uitvoeren.

De visie

Door de opkomst van de geconnecteerde technologie en de begeleide ontwikkeling van participatieve wetenschap, kan alle relevante informatie worden samengebracht, correct gestructureerd en regelmatig bijgewerkt. Dit vergemakkelijkt de opmaak van balansen over de toestand en de evolutie van de biodiversiteit en de beslissingsname met het oog op de instandhouding en het herstel ervan.

Onder voorbehoud van de vertrouwelijkheid van bepaald gevoelige gegevens en in naleving van de wettelijke verplichtingen inzake de vertrouwelijkheid en de verspreiding van gegevens, kunnen deze data ter beschikking worden gesteld aan de actoren. Zo kunnen ze alle informatie raadplegen die ze binnen het kader van hun activiteiten nodig hebben om rekening te houden met de biologische uitdagingen. In ieder geval zullen de lokalisatiegegevens van de meest kwetsbare soorten vertrouwelijk blijven zodat de rust ervan zo weinig mogelijk wordt verstoord.

Via de regelmatige publicatie van een syntheserapport over de toestand van de biodiversiteit in Wallonië en de trends op dit gebied, en via de website biodiversite.wallonie.be die continu wordt bijgewerkt en aangevuld, beschikken de doelgroepen over actuele, volledige en relevante informatie die hen kan helpen bij hun beslissingsname.

De operationele weg

Om te komen tot een beter dataverzamelingsproces van biologische gegevens, wordt een collaboratief platform opgezet dat de voornaamste dataproducenten samenbrengt en gebaseerd is op de participatieve wetenschappen. Dit platform moet hoofdzakelijk de databehoeften en de middelen om hieraan tegemoet te komen in kaart brengen, de dataverzamelingsprotocollen en de verspreiding van de

gegevens oplist, de goede praktijken die moeten worden opgezet identificeren, de verzamelingsnetwerken beheren en gerichte opleidingen organiseren zodat de aanmaak van nieuwe en nuttige gegevens wordt gestimuleerd.

Er zal met de Waalse universiteiten en onderzoekscentra een kaderovereenkomst worden gesloten met betrekking tot onderzoek en vulgarisering van wetenschappelijke kennis die nuttig is bij het nemen van beslissingen rond de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit. Zo kunnen ze hun werkzaamheden coördineren en de draagwijdte ervan vergroten.

De Waalse overheidsdienst SPW ARNE zal ook zorgen voor de regelmatige publicatie van een syntheserapport over de toestand van de biodiversiteit in Wallonië. Op basis van een hele reeks bestaande en nog te ontwikkelen indicatoren, zal dit rapport een analyse maken van de verschillende aspecten die de biodiversiteit onder druk zetten alsook van de doeltreffendheid van de aangebrachte antwoorden en technische oplossingen. Met het oog op continue verbetering van het beleid en steeds gerichtere acties, worden aanbevelingen geformuleerd voor de beleidsmakers en de actoren op het terrein.

Daarnaast wordt ook de toegang tot gegevens over biodiversiteit aanzienlijk verbeterd. Alle data zullen worden geïdentificeerd, gedocumenteerd en geüniformeerd. Ze zullen ter beschikking worden gesteld van de doelgroepen via verschillende communicatiekanalen waarbij rekening wordt gehouden met de gevoeligheid van de gedeelde data. De brutogegevens worden gecontextualiseerd zodat ze gemakkelijk te interpreteren zijn. Bovendien zullen de geïnterpreteerde data ook worden verspreid al naargelang de geïdentificeerde behoeften. Er zal bijzondere aandacht worden besteed aan de website biodiversite.wallonie.be met het oog op het bieden van volledige en bijgewerkte inhoud via technologieën die verenigbaar zijn met de huidige standaarden. De kwaliteit van de aangevoerde gegevens, en dan vooral van de data aangeleverd via participatieve middelen, zal worden gecontroleerd.

De uit te voeren acties

Tabel 13: Operationele doelstellingen (OD) en acties gericht op de verwezenlijking van de strategische doelstelling 5.2.

OD 5.2.1	Het dataverzamelingsproces van biologische gegevens verbeteren
Actie 5.2.1.1	De verzameling van biologische gegevens optimaliseren
OD 5.2.2	De biologische data en kennis verspreiden
Actie 5.2.2.1	Performante tools ontwikkelen voor de verspreiding van gegevens voor de betreffende doelpublieken
Actie 5.2.2.2	De website 'biodiversite.be' opnieuw ontwikkelen
OD 5.2.3	De beoordeling van de toestand van de biodiversiteit in Wallonië verbeteren
Actie 5.2.3.1	Een beoordeling en een periodiek syntheserapport opmaken over de toestand van de biodiversiteit in Wallonië
OD 5.2.4	Het onderzoek op het gebied van biodiversiteit structuren en versterken
Actie 5.2.4.1	Een kaderovereenkomst afsluiten rond onderzoek en vulgarisatie dat specifiek gericht is op biodiversiteit

VI. Indicatoren

Voor iedere actie van deze 360° Biodiversiteitsstrategie werden een of meerdere uitvoeringsindicatoren voorgesteld. De uitrol van de 360° Biodiversiteitsstrategie zal dus worden beoordeeld op het niveau van de strategische doelstellingen, en dit op basis van het uitvoeringspercentage van de verschillende indicatoren.

Om de doeltreffendheid na te gaan van de maatregelen van de 360° Biodiversiteitsstrategie ten opzichte van de doelstellingen die een omkering van het verlies aan biodiversiteit nastreven, worden de effecten van de Strategie gecombineerd met die van andere beleidsstrategieën die werden opgezet voor de bescherming van de biodiversiteit, alsook met de effecten van de verschillende factoren die de biodiversiteit nog steeds onder druk zetten. Het is onmogelijk om de effecten van de invoering van de maatregelen van de 360° Biodiversiteitsstrategie individueel te behandelen.

Dat neemt niet weg dat de evolutie van de biodiversiteit blijvend zal worden opgevolgd door middel van indicatoren over de toestand van de biodiversiteit die op geregelde tijdstippen worden opgevolgd door de Waalse overheidsdepartement DEMNA. Het gaat hier meer bepaald om de volgende indicatoren:

- De evolutie van de staat van instandhouding van de habitats en soorten van communautair belang, dit zijn dus de habitats en de soorten die zijn opgenomen in bijlages I en II van de Europese richtlijn inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de soorten, en waarvan om de 6 jaar een rapport wordt opgemaakt bestemd voor de Europese Commissie:
 - o percentage habitats waarvan de staat van instandhouding erop vooruit is gegaan
 - o percentage habitats waarvan de staat van instandhouding erop achteruit is gegaan
 - o percentage habitats waarvan de staat van instandhouding gelijk is gebleven
 - o percentage soorten waarvan de staat van instandhouding erop vooruit is gegaan
 - o percentage soorten waarvan de staat van instandhouding erop achteruit is gegaan
 - o percentage soorten waarvan de staat van instandhouding gelijk is gebleven
- De evolutie van de rode lijsten van bedreigde soorten: voor iedere groep waarvan de evolutie op regelmatige basis wordt opgevolgd (vogels, amfibieën, reptielen, vleermuizen, vlinders, libellen, lieveheersbeestjes), wordt de rode lijst die in de periode 2022-2023 werd opgesteld, aan het einde van de toepassingsperiode van de strategie (2030-2031) bijgewerkt zodat beide lijsten kunnen worden vergeleken en de evoluties duidelijk worden. Dit gebeurt meer bepaald via de volgende indicatoren:
 - o percentage soorten waarvan de status erop vooruit is gegaan
 - o percentage soorten waarvan de status erop achteruit is gegaan
 - o percentage soorten waarvan de status gelijk is gebleven
- De 'Common Bird index'⁶⁰ maakt een onderscheid tussen de index die specifiek gericht is op de bosvogels en de index die specifiek betrekking heeft op de akkervogels.
- De cartografie en de uitrol van een ecologisch netwerk over heel Wallonië en aanduiding van beschermde gebieden.

⁶⁰ <https://data.europa.eu/data/datasets/nw62gtctrbn5aiptk2h5a?locale=en>

- De indicatoren gericht op de beoordeling van de mate waarin de verschillende actoren zich de uitdagingen van de 360° Biodiversiteitsstrategie hebben eigen gemaakt, zullen worden uitgewerkt aan de hand van bevragingen.

VII. Beleidsprocessen en vervolgmaatregelen

Uitvoering

Voor de uitvoering van de 360° biodiversiteitsstrategie zullen de bevoegde ministers, al naargelang de prioriteiten die ze stellen en de middelen waarover ze beschikken, meewerken aan de uitvoering van de maatregelen die bepaald zijn binnen de context van deze strategie.

Om de uitvoering van de 360° biodiversiteitsstrategie te formaliseren en te sturen, zal een interadministratieve werkgroep worden opgericht, die zal worden gecoördineerd door de overheidsdienst die de strategie aanstuurt, meer bepaald het departement voor natuur en bossen DNF. Deze werkgroep zal instaan voor de uitvoering van het beleid en de maatregelen van de 360° biodiversiteitsstrategie.

Voor de uitwerking van de verschillende acties, zal iedere betrokken dienst een verantwoordelijke aanduiden. Deze persoon moet een operationalisering van de actie voorstellen en de uitvoering van de actie coördineren door de verschillende partners hierbij te betrekken.

Opvolging van de uitvoering

Er zijn verschillende instanties betrokken bij het beheer van de 360° biodiversiteitsstrategie.

Een interadministratieve werkgroep gecoördineerd door de overheidsdienst die de strategie aanstuurt, zal instaan voor de uitvoering van het beleid en de maatregelen van de 360° biodiversiteitsstrategie.

Er zal binnen de regering een Stuurcomité worden opgezet om de werkzaamheden rond de uitvoering van de acties van de 360° biodiversiteitsstrategie in goede banen te leiden.

De strategie worden aangestuurd, opgevolgd en beoordeeld door 2 organen:

Een interadministratieve werkgroep: deze werkgroep staat in voor de opvolging van de operationele uitrol van het plan. Het wordt aangestuurd door de directie Natuur en Groene ruimten van het Waalse overheidsdepartement DNF en zal hoofdzakelijk bestaan uit vertegenwoordigers van de betrokken overheidsdiensten SPW-ARNE DNF, DEMNA, DPA, DEE, DDRCB, DPEAI; SPW TLPE; SPW MI; CGT, FWB, alsook uit een vertegenwoordiger van de Waalse Minister voor Natuur. Dit comité stelt een twejaarlijks rapport op dat de mogelijke verbeteringen in kaart brengt en eventueel ook melding maakt van de noodzaak van bijkomende middelen.

Een stuurcomité: om de samenhang van maatregelen te controleren en ervoor te zorgen dat de langetermijndoelstellingen worden behaald, moet dit comité op basis van de twejaarlijkse rapporten van het Opvolgingscomité en wetenschappelijke beoordelingen nagaan of de strategie moet worden bijgewerkt of aangepast. Dit comité bestaat uit vertegenwoordigers van de betrokken kabinetten; ook de verantwoordelijke van de interadministratieve werkgroep maakt hiervan deel uit.

Bij de samenstelling van deze comités zal er ook heel in het bijzonder rekening worden gehouden met het aspect 'gender'.

De wetenschappelijke beoordeling gebeurt onder leiding van het overheidsdepartement DEMNA. Deze dienst moet milieugegevens verzamelen en valideren. Op basis van de beschikbare indicatoren kan de uitvoering van de biodiversiteitsstrategie dan worden geëvalueerd. Indien nodig, en afhankelijk van het onderzochte thema, kan ook het advies worden ingeroepen van externe wetenschappers die werken aan de verschillende Waalse universiteiten. Dit comité maakt een twejaarlijks rapport op dat zal worden voorgelegd aan de interadministratieve werkgroep.

Co-constructieproces en raadplegingsmechanismen

Overeenkomstig het leidende principe van de 360° biodiversiteitsstrategie '*Samenwerking en transversaliteit*' dat vertrekt vanuit het standpunt dat de slaagkansen van de strategie direct gekoppeld zijn aan de betrokkenheid van de verschillende actoren en sectoren die een mogelijke impact hebben op de biodiversiteit, zal de uitvoering van de maatregelen van de 360° biodiversiteitsstrategie niet enkel steunen op overleg met experts, maar ook gebeuren in samenspraak met actoren van het maatschappelijk middenveld, burgerverenigingen, ondernemingen, particulieren, gemeenten, enz.

Bij deze overlegmomenten zullen methodes worden gehanteerd die de betrokkenheid van de verschillende partijen versterken binnen de context van complexe maatschappelijke uitdagingen.

VIII. Dankwoord

Tal van personen hebben een bijdrage geleverd aan de opmaak van deze strategie.

We willen hierbij onze bijzondere dank uitspreken aan alle verantwoordelijken en aan iedereen die heeft deelgenomen aan de vele workshops die tijdens de volledige duur van het proces werden georganiseerd, alsook aan alle personen die hun ideeën of suggesties schriftelijk aan de overheid hebben overgemaakt.

Dank ook aan iedereen die heeft meegeschreven aan dit document en de bijhorende actiefiches.

Algemeen willen wij ook nog onze dank richten aan alle actoren die zich iedere dag opnieuw inzetten voor de bescherming van de biodiversiteit.

Bijlage 1 - Belangrijkste doelstellingen bepaald in de Europese biodiversiteitsstrategie voor 2030.

EU-strategie Belangrijkste verbintenissen tegen 2030	Acties van de Waalse Strategie	Acties van andere Waalse plannen en programma's
Pijler 1. Natuurbescherming		
<p>1. Minimaal 30 % van het landoppervlak van de EU en 30 % van het zeegebied van de EU wettelijk beschermen en ecologische corridors integreren als onderdeel van een echt trans-Europees natuurnetwerk</p> <p>2. Een derde van de EU beschermde gebieden strikt beschermen, waaronder de nog bestaande oerbossen en oude bossen.</p>	<p>Actie 5.1.1.1 De Wet op het natuurbehoud van 12 juli 1973 herzien en codificeren.</p> <p>Actie 1.1.1.1 De bestaande middelen en instrumenten verbeteren en aanvullen om de aankoop van gronden te vergemakkelijken, zowel voor de openbare eigenaars als voor verenigingen</p> <p>Actie 1.2.1.1 Het Waalse ecologisch netwerk een wettelijke erkenning verlenen</p> <p>Actie 1.2.1.2 Het Waalse ecologisch netwerk in kaart brengen</p> <p>Actie 2.5.1.1 De instandhouding van oude bossen veilig stellen</p> <p>Actie 2.5.1.2 Opstanden van hoge biologische waarde in stand houden en bevorderen, meer bepaald via de aanleg van natuurreservaten, instandhoudingseilanden en de inpassing ervan binnen het ecologisch netwerk</p> <p>Actie 1.2.3.1 De infrastructuur die hoort bij verbindingswegen doen uitgroeien tot een functioneel ecologisch netwerk</p>	<p>PRW - Fiches 97 en 111: Het Waalse netwerk van beschermde gebieden versterken</p> <p>PRW - Fiche 98: Aanleg van twee nationale parken (cat. II UICN) in Wallonië</p>
<p>3. Alle beschermde gebieden doeltreffend beheren door duidelijke instandhoudingsdoelstellingen en -maatregelen te formuleren en deze</p>	<p>Actie 1.1.1.2 De samenwerking tussen de publieke en de private actoren verder uitdiepen alsook de verspreiding van de kennis</p>	

<p>gebieden op gepaste wijze te monitoren.</p>	<p>versterken voor het beheer van de natuurreservaten</p> <p>Actie 1.1.1.3 De financiële steun aan de beheerders van de publieke en private natuurreservaten verbeteren en versterken</p> <p>Actie 1.1.1.4 Erop toezien dat alle beschermde gebieden over een aangepast beheerplan beschikken</p>	
<p>Pijler 2. EU-natuurherstelplan</p>		
<p>1. Er zullen juridisch bindende EU-doelstellingen met betrekking tot het herstel van de natuur worden voorgesteld in 2021, na de uitvoering van een effectenanalyse. Tegen 2030 moet ervoor worden gezorgd dat grote gebieden van aangetaste en koolstofrijke ecosystemen zijn hersteld en dat de trends en staat van instandhouding van habitats en soorten niet verslechteren: minstens 30 % ervan moet in een bevredigende staat van instandhouding verkeren of ten minste een positieve trend vertonen.</p>	<p>Actie 1.1.2.1 De status van de soorten herzien en de lijst van beschermde soorten verder aanvullen</p> <p>Actie 1.1.2.3 Doelstellingen bepalen met het oog op de instandhouding van de kwetsbare habitats en soorten op schaal van het Waals grondgebied</p> <p>Action 1.1.2.4 De juridische bescherming van bepaalde zeldzame en bedreigde habitats veilig stellen</p> <p>Action 1.1.2.6 Actieplannen uitwerken en de uitvoering ervan verzekeren voor de meest bedreigde soorten en habitats waarvoor dit instrument relevant lijkt</p> <p>Actie 1.1.2.7 De belangrijkste aangetaste biotopen op een gerichte manier herstellen op basis van het Natura 2000-netwerk en het Waalse ecologische netwerk</p>	<p>PRW - Fiche 112: De aangetaste milieus en habitats herstellen om hier opnieuw een hoge biologische waarde tot stand te brengen</p> <p>Priority action framework (PAF) voor de uitrol van een Natura 2000-netwerk in Wallonië</p>
<p>2. De achteruitgang van de bestuivers wordt tegengegaan</p>	<p>Actie 1.1.2.6 Actieplannen uitwerken en de uitvoering ervan verzekeren voor de meest bedreigde soorten en habitats</p>	<p>Waals plan voor de bescherming van bestuivers 'Plan wallon pour la protection des</p>

	waarvoor dit instrument relevant lijkt	pollinisateurs' (ontwerpfase)
3. Het risico en het gebruik van chemische pesticiden en het gebruik van de gevaarlijkste pesticiden met 50 % te laten dalen.	Actie 2.4.2.2 Agro-ecologische teeltmethodes bevorderen en ontwikkelen om de biodiversiteit in stand te houden en de ecosysteemdiensten te herstellen	Het Waalse reductieprogramma voor pesticiden 'Programme Wallon de Réduction des Pesticides'
4. Minstens 10% van het landbouwareaal bevat landschapselementen met een grote diversiteit.		Waalse strategisch plan 'Plan stratégique wallon PAC – architecture verte : (conditionnalité GLMC 8 + Ecoregeling netwerk + AMKM)
5. Ten minste 25 % van het landbouwareaal is bestemd voor de biologische landbouw en de verspreiding van agro-ecologische praktijken neemt aanzienlijk toe.		Het Waalse strategisch plan voor de ontwikkeling van de biologische landbouw PSDAB (plan stratégique du développement de l'agriculture biologique) 30% tegen 2030 Het Waalse strategisch plan PAC
6. Er worden minstens drie miljard nieuwe bomen aangeplant in de EU, met volledige inachtneming van de ecologische beginselen.	Actie 1.2.3.4 Een netwerk van hagen en bomenrijen ontwikkelen (Actieprogramma 'Yes we plant')	
7. Er wordt aanzienlijke vooruitgang geboekt bij de sanering van sites met vervuilde bodem.		PRW - Fiche 175: De kwaliteitsvolle recyclage wordt bevorderd - de ontwikkeling en verbetering van technieken op het vlak van sanering, winning en verwerking van materialen wordt ondersteund Waals bodembeleidsproject
8. Minstens 25.000 km van de rivieren in de EU stromen weer vrij.	Actie 1.2.2.3 De waterlopen en vochtige gebieden herstellen door middel van hermeandering en hernaturalisering	PRW - Fiche 99: Hermeandering doorvoeren op waterlopen en tijdelijke overstromingsgebieden aanleggen (TOG) ter

		bestrijding van overstromingen en risico's op waterschaarste.
9. Het aantal soorten op de "rode lijst" dat door invasieve uitheemse soorten wordt bedreigd, met 50% laten dalen.	<p>Actie 5.1.1.3 De wetgeving inzake invasieve uitheemse soorten aanvullen een circulaire goedkeuren voor de toepassing ervan</p> <p>Actie 1.1.3.1 Actieplannen uitwerken en uitvoeren die de introductie van uitheemse soorten in de omgeving moeten beperken</p> <p>Actie 1.1.3.3 Overgaan tot de vroegtijdige uitroeiing van opkomende invasieve uitheemse plantensoorten</p> <p>Actie 1.1.3.4 Overgaan tot de vroegtijdige uitroeiing van opkomende invasieve uitheemse diersoorten</p> <p>Actie 1.1.3.5 Plannen voor de bestrijding van de meest zorgwekkende plantensoorten voorbereiden, onderwerpen aan openbaar onderzoek en uitvoeren</p> <p>Actie 1.1.3.6 Plannen voor de bestrijding van de meest zorgwekkende diersoorten voorbereiden, onderwerpen aan openbaar onderzoek en uitvoeren</p>	
10. Het verlies van nutriënten uit meststoffen met minstens 50 % beperken en het gebruik van meststoffen met ten minste 20%.		<p>Waalse Programma voor duurzaam stikstofbeheer PGDA</p> <p>Waalse strategisch plan 'Plan stratégique wallon PAC – architecture verte : (conditionaliteit GLMC 8 + ecoregeling langdurige bodembedekking + AMKM Bodem)'</p> <p>PRW (206-207-208-209): Agro-ecologisch overgangsplan</p>

<p>11. Steden met ten minste 20 000 inwoners worden voorzien van een ambitieus plan voor stedelijke vergroening.</p>	<p>Actie 2.3.1.1 De aanleg van groene ruimten ondersteunen, meer bepaald met het oog op aanpassingen die het hoofd moeten bieden aan de klimaatveranderingen</p> <p>Actie 2.3.1.2 Initiatieven aanmoedigen ter bescherming van het natuurlijk erfgoed in de bebouwde omgevingen</p> <p>Actie 2.3.2.1 De introductie van fauna en flora in bebouwing bevorderen</p>	
<p>12. Er worden geen chemische pesticiden meer gebruikt in kwetsbare gebieden, zoals de stedelijke groene gebieden van de EU.</p>	<p>Actie 2.3.3.1 De openbare beheerders ondersteunen en begeleiden bij een meer ecologisch beheer van de groene ruimten</p>	<p>Het Waalse reductieprogramma voor pesticiden 'Programme Wallon de Réduction des Pesticides'</p>
<p>13. De negatieve gevolgen voor kwetsbare soorten en habitats, onder meer als gevolg van visserij en winningsactiviteiten op de zeebodem, aanzienlijk verminderen teneinde een goede milieutoestand te bereiken.</p>	<p>Niet van toepassing voor Wallonië</p>	
<p>13. De bijvangst van beschermde soorten wordt geëlimineerd of beperkt tot een niveau dat het volledige herstel van de soorten mogelijk maakt en geen afbreuk doet aan de staat van instandhouding.</p>	<p>Niet van toepassing voor Wallonië</p>	
<p>Pijler 3. Het pad effenen voor een ingrijpende verandering door een nieuw proces in gang te zetten</p>		
<p>1. Invoering van een nieuw governance kader om de uitvoering te sturen van de verbintenissen op het vlak van biodiversiteit die op nationaal, Europees of internationaal niveau werden aangegaan</p>	<p>360° Biodiversiteitsstrategie en de hiervoor opgezette administratieve werkgroep en stuurcomité</p>	
<p>2. De uitvoering en de controle van de toepassing van de EU-milieuwetgeving versterken</p>	<p>Actie 5.1.2.1. Bijscholingen voorzien voor agenten die de overtredingen inzake natuurbehoud moeten controleren, de controles van</p>	

	de toepassing van het wettelijk kader met betrekking tot het natuurbehoud aanscherpen en de samenwerking tussen de handhavingsdiensten en de Parketten versterken.	
3. Voortbouwen op een geïntegreerde aanpak die de hele samenleving omvat, waar alle componenten van de economie en de samenleving hun rol zullen spelen, die aanzienlijke publieke en particuliere investeringen mobiliseert, belasting- en tariefsystemen bevordert die de milieukosten, inclusief die gerelateerd aan het verlies aan biodiversiteit, weerspiegelen, die de waarde van de natuur meet en integreert en zorgt voor meer kennis, beter onderwijs en betere educatie.	<p>SD 2.2 De ecologische voetafdruk verkleinen ten voordele van de biodiversiteit in Wallonië en in de rest van de wereld.</p> <p>Actie 3.2.1.1 Milieueducatie rond biodiversiteit beter integreren in scholen</p> <p>Actie 3.2.2.1 Een jaarlijks opleidingsaanbod bepalen en uitwerken voor alle beroepsgroepen waarvan de activiteiten een impact hebben op de biodiversiteit</p> <p>Actie 3.2.3.1 Het bewustzijn van het belang van biodiversiteit levend houden, valoriseren en ontwikkelen door middel van sensibiliseringsinitiatieven rond milieu en natuur</p>	
Pijler 4. Een ambitieus mondiaal biodiversiteitsprogramma ontwikkelen		
1. Het niveau van ambitie en betrokkenheid wereldwijd verhogen	SD 4.2 Actief bijdrage leveren aan de instandhouding van de biodiversiteit op internationaal niveau	
2. Gebruikmaken van externe actie om de ambities van de Unie te bevorderen	Niet van toepassing voor Wallonië	

Bijlage 2 - Waalse strategieën en plannen die een impact kunnen hebben op de biodiversiteit

Benaming	Periode	Doelstellingen	Link met de biodiversiteitsstrategie
De (derde) Waalse strategie voor duurzame ontwikkeling 'Stratégie wallonne de développement durable (SWDD) (3de)	2022-2030	Deze strategie wil in de invoering van het wereldwijde Programma voor duurzame ontwikkeling voor 2030 en de 17 bijhorende Duurzame Ontwikkelingsdoelen SDG in Wallonië versnellen. Ze omvat meer bepaald een overzicht van de meest structurerende Waalse strategieën en plannen en toont aan hoe ze ieder afzonderlijk specifiek bijdragen tot de SDG.	De 360° Biodiversiteitsstrategie wordt hier omschreven als een instrument dat bijdraagt tot de verwezenlijking van SDG 15 met betrekking tot leven op het land <i>"Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe"</i> . Wat SDG 15 met betrekking tot de bescherming, het herstel en het duurzaam gebruik van de ecosystemen op het vasteland betreft, streeft de Waalse regering de volgende doelen na: <ul style="list-style-type: none"> • tegen 2030, vertegenwoordigen de beschermde natuurgebieden 5% van het Waalse grondgebied; • tegen 2030, moeten 100% van de openbare bossen en 50% van de private bossen in Wallonië het certificatielabel 'duurzaam beheer' hebben gekregen; • tegen 2030, moet het verbruik van niet-verharde gronden zijn teruggebracht tot 6 km²/jaar; tegen 2050 zou dit 0 km²/jaar moeten zijn; • tegen 2030, moeten minstens 30% van de beschermde soorten en habitats die zich in 2020 nog niet bevonden in een gunstige staat van instandhouding wél deel uitmaken van deze categorie; • tegen 2030, moet 100% van de oude bossen die Waalse grondgebied beschermd zijn; • tegen 2030, zal de introductie- en vestigingspercentage van de invasieve uitheemse soorten met 50% zijn afgenomen
Het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan (SDT) (het vroegere schéma de développement de l'espace régional (SDER)	1999, wordt momenteel herzien	In toepassing van het Waalse wetboek van ruimtelijke ontwikkeling 'Code du Développement Territorial' bepaalt het ruimtelijk ontwikkelingsplan het ruimtelijke orderingsbeleid in Wallonië.	De richtsnoeren op het vlak van ruimtelijke ordening hebben een belangrijke impact op de plaats die voor natuur wordt bestemd, en dan vooral voor het ecologisch netwerk en de beschermde gebieden zoals het Natura 2000-netwerk en de natuurreservaten.

dat in 2017 werd vervangen door het SDT bij de goedkeuring van het Wetboek van Ruimtelijke Ontwikkeling CoDT)			
Stroomgebied-beheerplannen (3de)	2022-2027	Deze plannen beschermen, verbeteren en herstellen de oppervlaktewaterlichamen, de grondwaterlichamen en de beschermde gebieden.	Ze hebben een zekere invloed op de biodiversiteitsdoelstellingen, en dan vooral op SDG 14 dat betrekking heeft op leven in het water.
Waalse strategie voor een repressief milieubeleid	2021 - 2025	Deze strategie wil de strijd tegen milieucriminaliteit, ook op het vlak van dierenwelzijn en biodiversiteit, intensifiëren en het gevoel van straffeloosheid hierrond bestrijden. De Waalse strategie voor een repressief milieubeleid wil onder meer: <ul style="list-style-type: none"> • de rol van verschillende actoren verduidelijken en vaststellen welke acties prioriteit hebben • de samenwerking tussen de verschillende beleidsniveaus en gerechtelijke instanties versterken • verzekeren dat milieu-inbreuken effectief worden bestraft en milieuschade op een doeltreffende manier wordt hersteld en deze schadeloosstelling ook wordt bekendgemaakt. 	Deze strategie zal de doeltreffendheid van de uitvoering van de wet op het natuurbehoud verhogen en bijdragen tot de verwezenlijking van operationele doelstelling 5.1.2.
Waalse strategisch plan in het kader van het gemeenschappelijk landbouw-beleid	2023-2027	Dit plan is gericht op de inkomsten van landbouwers, de jongeren, het milieu en de biodiversiteit.	Het omvat concrete maatregelen die kunnen tegemoet komen aan twee specifieke behoeften, meer bepaald de evolutie van de landbouwpraktijken en de ontwikkeling van een ecologisch netwerk: 1) in het kader van de conditionaliteit die landbouwers moeten naleven om steun te kunnen krijgen, wordt naast het reeds bestaande en behouden verbod om hagen en bomen te verwijderen, aanzienlijke wijzigingen aan te brengen aan het

			<p>bodemreliëf (vijvers) en bomen en struiken te snoeien tijdens het broedseizoen, een bijkomende voorwaarde opgenomen die oplegt dat 3 tot 4% van het landbouwland moet worden aangehouden voor niet-productief areaal;</p> <p>2) de ingevoerde ecoregelingen omvatten onder meer maatregelen met betrekking tot bodembedekking, het behoud van graslanden, de vermindering van inputs in de teelten, als een ecoregeling 'ecologisch netwerk' met aanzienlijke steun voor het behoud van hagen en vijvers;</p> <p>3) de tweede pijler omvat aanzienlijke subsidies voor de ontwikkeling van biologische landbouw, agro-ecologische maatregelen en maatregelen voor de instandhouding en het herstel van de Natura 2000-gebieden.</p>
Agro-ecologisch overgangsplan	2021-2025	<p>Dit plan kreeg een budget van 6 miljoen euro toegewezen en komt tegemoet aan de doelstellingen van de Europese strategie 'Van boer tot bord'. Het stelt zich algemeen tot doel om de agro-ecologische overgang op het Waalse grondgebied te ondersteunen via specifieke doelstellingen die worden onderverdeeld in 8 aanvullende acties.</p> <p>Al deze acties worden ondersteund door het Terraé-platform dat zorgt voor de verspreiding van de informatie en de praktijken.</p>	<p>De volgende doelstellingen zijn specifiek gericht op de biodiversiteit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Helpen bij het herstel van de bodem-, water en luchtkwaliteit. • Een betere verbinding tot stand brengen tussen de vele boerderijen die bereid zijn om sneller werk te maken van de agro-ecologische transitie. • De prestaties en de impact objectiveren van de agro-ecologische praktijken die binnen de aanpak van participatief onderzoek zijn opgezet. • De invoering van een compensatiesysteem voor duurzame landbouwbedrijven waardoor ze eerlijkere prijzen voor hun producten kunnen bepalen.

Waalse programma voor duurzaam stikstofbeheer in de landbouw PGDA	sinds 2014	Dit programma bestrijdt waterverontreiniging door stikstof afkomstig van de landbouw. Het omvat maatregelen die betrekking hebben op het grondgebondenheidscijfers, de opslag van dierlijk mest, de uitspreidingsperiodes en -voorwaarden, alsook specifieke bepalingen voor kwetsbare gebieden.	De naleving van de voorwaarden die in het programma werden vastgelegd, hebben een invloed op de waterkwaliteit van de waterlopen alsook op die van de landbouwbiotopen, en dan vooral van de weilanden waarvan de floristische samenstelling gevoelig is voor stikstofhoeveelheden.
Het Waalse reductie-programma voor pesticiden	2023-2027	Dit plan wil een einde maken aan het gebruik van pesticiden in de openbare ruimten, toezien op de bescherming van de meeste kwetsbare groepen mensen en het oppervlakte- en grondwater beschermen.	Het PRD omvat een operationele doelstelling die specifiek gericht is op de instandhouding en het herstel van de biodiversiteit. Dit plan omvat vier acties die betrekking hebben op de toename van inrichtingen die de biodiversiteit bevorderen binnen de openbare ruimten; de valorisatie van beheer gericht op de bescherming van de biodiversiteit; de steun aan technische procedés die biodiversiteitsrisico's verminderen en de studie van de biodiversiteit toegespitst op de verschillende productiemethodes.
Waal plan voor de ontwikkeling van de biologische productie in Wallonië tegen 2030	2021-2030	Dit plan wil: <ul style="list-style-type: none"> • het regionaal aanbod en de regionale vraag voor biologische producten verhogen, waarbij gezocht wordt naar een evenwicht tussen vraag en aanbod zodat de positieve effecten ervan zo groot mogelijke voordelen opleveren voor het Gewest. • de oppervlakte van het nuttige landbouwareaal dat wordt verbouwd uitbreiden volgens de regels van biolandbouw om zo tegen 2030 de doelstelling van 30% te verwezenlijken. 	Dit plan ondersteunt meer bepaald de ontwikkeling van een landbouwvorm die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en het gebruik van chemische inputs tot een minimum beperkt (operationele doelstelling 2.4.2.).

Agro-ecologisch overgangspan	2022-2026	Dit plan moet de prestaties en de impact van de ingevoerde agro-ecologische praktijken objectiveren en de landbouwers steunen die bereid zijn om hier werk van te maken.	Dit plan ondersteunt meer bepaald de ontwikkeling van een landbouwvorm die gebaseerd is op de werking van de ecosystemen en het gebruik van chemische inputs tot een minimum beperkt (operationele doelstelling 2.4.2.).
Strategie 'Manger demain' - voor een duurzaam voedingssysteem in Wallonië	2018-2028	De Strategie 'Manger Demain' wil de lokale en regionale initiatieven op het vlak van voeding coördineren, koppelen en vereenvoudigen.	Ervan uitgaande dat een duurzaam voedingssysteem mee deel uitmaakt van de strijd tegen de klimaatveranderingen en het verlies aan biodiversiteit, is een van de strategische doelstellingen van de Strategie 'Manger demain' specifiek gericht op de instandhouding van het leefmilieu door de natuurlijke hulpbronnen zo optimaal mogelijk te gebruiken en voedselverlies- en verspilling te beperken. Het beoogt ook een hoog niveau van dierenwelzijn.
Waalse plan milieu-gezondheid ENVleS (Plan wallon Environnement-santé 2019-2023)	2019-2023	Het Waalse Plan Milieu-Gezondheid onderzoekt en beperkt de milieurisico's op de menselijke gezondheid.	Meerdere milieufactoren die in het ENVleS-plan verwerkt zijn, kunnen ook een impact hebben op de biodiversiteit, waaronder de pesticiden, de water- en bodemkwaliteit en geluids- en lichthinder. Daarnaast wil het ENVleS-plan ook: <ul style="list-style-type: none"> • burgers gemakkelijker toegang geven tot groene ruimten in hun buurt; • een geïntegreerde aanpak ontwikkelen om de ecosysteemdiensten die de stadstuinen verlenen te kwantificeren; • de ecosystemen en de diensten ervan in stand houden; • aanzetten tot de bescherming van de biodiversiteit en de versterking van de ecosysteemdiensten • de verbondenheid met de natuur versterken: een geboorte, een boom; • de opleiding ondersteunen van personen die beroepsmatig bezig zijn met groene ruimten.

<p>Waalse langetermijn-energie-renovatie-strategie voor gebouwen</p>	<p>Sinds 2020</p>	<p>Deze strategie wil investeringen mobiliseren voor de renovatie van het openbare en private gebouwenpark, zowel voor residentieel als tertiair gebruik, en sluit aan bij de principes van de Waalse regering die werden bekrachtigd in de regionale beleidsverklaring. Ze wil tegen 2050 een energie-efficiënt en koolstofarm gebouwenbestand samenstellen dat de gebruikers ervan gezonde en comfortabele ruimten biedt die zijn aangepast aan de activiteiten die ze hier uitvoeren.</p>	<p>De strategie wil de instrumenten ondersteunen die een evaluatie mogelijk maken van de duurzaamheidsaspecten van renovatieprojecten, alsook van de impact ervan op de biodiversiteit.</p> <p>Ze omvat een actie die gericht is op een methodologie die de positieve of negatieve impact meet van renovatieprojecten op de biodiversiteit.</p>
<p>Waal Lucht-Klimaat-Energieplan (PACE)</p>	<p>2023</p>	<p>Het herziene PACE legt de noodzakelijke basis voor de ontwikkeling van een nieuwe welvaart via een koolstofarme economie die zich ten dienste stelt van duurzame levenskwaliteit voor iedereen. Met dit plan verbindt Wallonië zich nadrukkelijk tot een structureel transformatieproces voor het klimaat.</p> <p>Dit herziene lucht-klimaat-energieplan groepeerde het beleid en de maatregelen rond 10 thema's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Uitstap uit fossiele energie 2. Grootschalige uitrol van hernieuwbare energie 3. Versterking van de toegang tot energie en ondersteuning van de energietransitie 4. De renovatie van gebouwen versnellen en op grotere schaal brengen 5. De energie- en klimaattransitie van ondernemingen en industrie verbeteren 6. De duurzaamheid van landbouw, bodem en bossen veiligstellen 	<p>Meerdere van de thema's die in het PACE zijn opgenomen, kunnen ook een impact hebben op de biodiversiteit, meer bepaald:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de maatregelen gericht op de uitrol van hernieuwbare energie waarvan de mogelijke impact op de biodiversiteit moet kunnen worden beoordeeld, verminderde en, in voorkomend geval, gecompenseerd; • de maatregelen met betrekking tot de isolatie van gebouwen die een impact kunnen hebben op mate waarin deze gebouwen openstaan voor biodiversiteit.

		<p>7. Het grondgebied en de mobiliteit transformeren</p> <p>8. De aanvaarding van de PACE-maatregelen garanderen</p> <p>9. Het lokale energie-klimaatbeleid ondersteunen</p> <p>10. De luchtkwaliteit verbeteren</p>	
Ontwerp voor een bodemactieplan	Project	<p>De Waalse gewestelijke beleidsverklaring 2019-2024 vermeldt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. steun aan opleidings- en begeleidingsprogramma's die leiden naar agro-ecologische praktijken met het oog op de bevordering van teeltmethoden die gericht zijn op de productiekwaliteit, de instandhouding van het milieu, de biodiversiteit en de bodem, alsook op de ontwikkeling van de tewerkstelling; 2. maatregelen die landbouwmethodes bevorderen die het ecologisch netwerk versterken, koolstof in de bodem of de vegetatie vasthouden en de watervoorraden in stand houden; 3. bevordering van de bodembeschermingsmethodes die de koolstofopslag en afgifte van nutriënten aan de bodem; 4. ondersteuning van de aanpassing van bossen aan de klimaatveranderingen via bodembescherming en de geleidelijke diversificatie van bossen. 	Het is van groot belang dat de doelstellingen en acties van dit plan rekening houden met biodiversiteit.